

SOTSIAALTÖÖ

15 aastat ajakirja Sotsiaaltöö

**Perekonna kohustused abivajava
pereliikme eest**

**Töövõimetuskindlustuse
muudatused**

**Vajalik, kuid alarahastatud
sotsiaaltöö**

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinnas Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4, Tervise Arengu Instituudi koolituskeskuses, Hiiu 42; Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Raekoja plats 11

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

15. aastakäik

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias, Inga Mölder

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleb kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 6/2012

Toimetuse veerg

Riina Kiik..... 2

Uudised

Uudised ja pressiteated.....3

ESTA uudised.....4

Sündmus

Ajakirja sünnipäeval arutati eriala
hetkeseisu ja tööd eri
sihtrühmadega..... 5

Sotsiaalpoliitika / sotsiaaltöö korraldus

Lastetoetuste reform aitab kõige
suurema abivajadusega peresid
Anni Tooma.....11

Töövõimetuskindlustuse muudatused
Tiina Ojakallas.....12

Juhis vanemliku hoolitsuseta lapse
suunamiseks perekonnas
hooldamisele

Kersti Puhm.....15

Perelepitusteenus aitab lapsevanemaid
lapse elukorraldust puudutavates
küsimustes

Pille Vaiksaar.....18

Õigus

Perekonna kohustused abivajava pere-
liikme ees

Ave Henberg, Kärt Muller.....20

Kommentaar

Omavalitsuste sotsiaaltöötajate ja
omasteholdajate esindajate
kommentaariid.....28

Vaimne tervis

Hea vaimne tervis tõstab eakate
elukvaliteeti

Airi Mitendorf.....32

Uurimus

Eakate omasteholdusest

fookusgrupiintervjuude analüüsi põhjal
Taimi Tulva, Koidu Saia.....25

Vajalik, kuid alarahastatud: sotsiaaltöö
sisemine ja välimine kuvand Eestis

Kadri Koppel.....35

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate
haridustaseme uuring

Helen Peeker.....41

Lapse õiguste ja vanemluse
monitooring: lapsi saab rohkem kuulata
ja kaasata

Andra Reinomägi.....54

Sotsiaaltöö kui elukutse

„Argipäev, väärtused, elu, eetika” –
mida õppida Soome sotsiaalala töötaja
eetilistest juhistest?

Marju Selg.....43

Sotsiaaltöötaja teadmised ja oskused –
eduka sotsiaaltöö alus kohalikus
omavalitsuses

Katrin Tsuiman.....45

Sotsiaaltöö praktika

Hea kogemus sotsiaaltööst Hummuli
vallas

Eve Laar.....48

Projekti „Teeme koos” lugu

Avo Üprus.....52

Info

Uued võimalused riskis olevate laste ja
noorte toetamiseks

Edgar Schlummer.....58

Puuetega inimeste toetamisest

Poolas – noppaid rahvusvaheliselt
konverentsilt Koninis

Tiiu Kuus..... 60

Eesti Pimedate Raamatukogu aitab
erivajadustega inimestel kirjandusega
kursis olla

Priit Kasepalu.....61

Kokkuvõte

inglise ja vene keeles.....62–63

Käesolev aasta on Eestis sotsiaaltööle olnud juubelite aasta. Sügisel tähistati nii ajakirja Sotsiaaltöö 15. tööaastat kui ka Tartu Ülikoolis sotsiaaltöö õpetamise alguse 20. aastapäeva. Võib rõõmu tunda, et on olnud palju kordaminekuid ja et Eestis on sotsiaaltööl oma kindel koht. Ajakirja sünnipäeva puhul peetud ümarlaudades, millest saab lugeda käesolevast ajakirjanumbrist, jäi kõlama senisest suurem vajadus kohalike omavalitsuste ja riigi, omavalitsuste omavahelise ning valdkondadevahelise koostöö järele selleks, et pakkuda elanikele paremaid teenuseid. Sotsiaaltöö arendamisel võiks saada normiks varajane märkamine ja ennetav sotsiaaltöö, mis peab silmas kõiki sihtrühmi.

Üheks sihtrühmaks, keda tuleb märgata ja toetada, on puuetega või eakate pereliikmete eest hoolitsevad omastehooldajad. Viimastel aastatel on hakatud järjest enam teadvustama, et omastehooldajad on hoolekandes oluline ressurss, ning ka paljudes omavalitsustes mõeldakse, kuidas paremini hinnata perekonna suutlikust hoolduskoor-musega toime tulla ja nii palju kui võimalik hooldajatele toeks olla.

Järgmiste põnevate teemadena arutatakse ajakirjanumbris kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate haridustaseme ja sotsiaaltöö kuvandi üle Eestis. Need ei pruugi olla küll omavahel otseselt seotud, kuid panevad siiski mõtteid mölgutama: kui kohalikes omavalitsustes oleks rohkem erialase haridusega sotsiaaltöötajaid, oleks ka ühiskonnas sotsiaaltööst tõenäoliselt positiivsem arvamus. Tartu Ülikooli aastapäevaüritusel rõhutas Marju Lauristin taas kord sotsiaaltöötajate hariduse küsimust, nimetades seda üheks võtmeks sotsiaaltöö tulevikuteemade arendamisel, muuhulgas suhtlemisel meediaga. Sotsiaaltöötajad võiksid meediakanalites senisest rohkem oma ekspertarvamust avaldada. Meedia on see, mis mõjutab otseselt sotsiaaltöö kuvandit ühiskonnas. Teistes riikides tehtud uuringute tulemused viitavad sellele, et kui kohalikus omavalitsuses on töö erialase haridusega sotsiaaltöötaja, siis säästab see eelarves raha ja ka elanikud on rohkem rahul omavalitsuse tööga. Pole põhjust arvata, et Eestis oleksid sarnase uuringu tulemused teistsugused. See tähendab aga, et kohalike omavalitsuste poliitikele oleks vaja paremini selgitama, miks nad peaksid panustama erialase haridusega inimeste töölevõtmisesse. Samas on ka oluline, et riik looks hariduseta töötajatele võimaluse omandada erialane haridus.

Veel võib märgata, et seadustes ja asjaajamiste korralduses orienteerumine omandab järjest tähtsama koha sotsiaaltöötajale vajalikes teadmistes ja oskustes. Seaduste tundmist ei tohiks kindlasti alahinnata, kuid vaatamata seaduse raamidele on sotsiaaltöö ka väga loominguline. Hummuli valla näide annab aimu, et hea tahte, järjekindluse ja partnerite olemasolul on kõik võimalik.

Tartu Ülikooli aastapäevaürituselt jäi meelde veel üks mõte: sotsiaaltöö peab hea seisma Eesti inimvara hooldamise eest. Soovin lugejatele rahulikku jõuluaega, et saaksime uuel aastal ühiselt – igaüks oma (sotsiaal)tööd tehes – asuda inimvara eest hoolt kandma!

Riina Kiik

toimetuse kolleegiumi liige

Sotsiaalministeeriumis astus ametisse uus sotsiaalala asekanter

Alates 3. detsembrist on ministeeriumi sotsiaalala asekanter Aleksander Ljudvig, kes enne seda oli töötanud Narva abilinnapeana sotsiaalvaldkonna alal. Riigikantseleidi juures tegutsev komisjon valis Ljudvigi sotsiaalala asekanteriks avaliku konkursi kaudu 20 kandidaadi hulgas. Aleksander Ljudvig lõpetas 2003. aastal Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna sotsiaaltöö erialal. Ta on läbinud mitmeid erialaseid koolitusi Eestis, Soomes, Suurbritannias, USA-s ja mujal; valdab vabalt eesti, vene ja inglise keelt ning on Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni liige. „Soovin uues ametis panustada koostööle nii oma meeskonna, huvigruppide kui ministeeriumite ja omavalitsustega, et aidata kaasa sotsiaalse turvatunde loomisele kõigile Eesti inimestele,“ kommenteeris Aleksander Ljudvig oma eesmärke uuel ametikohal.

Allikas: sotsiaalministeeriumi pressiteade.

Alustati puudega inimeste õiguste kaitse strateegia väljatöötamisega

20. novembril toimus puudega inimeste õiguste kaitse strateegia väljatöötamise avaseminar. Strateegia väljatöötamisel täpsustatakse Eesti puudepoliitika peamisi eesmärke ja seatakse tegevussuunad aastateks 2014–2020. Loodavas strateegias keskendutakse puudega inimeste õiguste tagamisele ja iseseisva toimetuleku parandamisele, hõlmates puudega inimestele olulisi valdkondi, näiteks sotsiaalne kaasatus ja ühiskonnaelus osalemine, juurdepääsetavus, haridus ja osalemine elukestvas õppes, tööhõive ja tööelu ning sotsiaal- ja tervishoiuteenuste kasutamine. Laiapõhjalise strateegia koostamises on oodatud osalema nii puuetega inimesed kui nendega töötavad spetsialistid. 30. mail ratifitseeris Eesti ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, milles sätestatud põhimõtete rakendamiseks, puudega inimeste õiguste kaitseks ja nende iseseisva toimetuleku parandamiseks otsustati välja töötada puudega inimeste õiguste kaitse strateegia. *Allikas: sotsiaalministeeriumi pressiteade.*

Järvamaal toimus lasteaasta konverents

14. novembril korraldas Järva maavalitsus Türi rahvusvahelise konverentsi „Kas oskame ja tahame märgata?“. Konverentsil käsitleti lastega

seotud probleeme ning võimalusi nende lahendamiseks haridus-, meditsiini-, noorsootöö- ja sotsiaalvaldkonna koostöös. Järva maavalitsus valis 2012. aastal prioriteediks ennetustöö laste hulgas. Moodustati töögrupp, kuhu kuulusid inimesed eri valdkondadest, kes tegelevad igapäevatoös lastega. Aasta üheks tegevuseks oli küsitluse läbiviimine maakonna koolides ja lasteaedades, perearstide, noorsoo- ja sotsiaaltöötajate, treenerite ja huviringide juhtide hulgas selleks, et uurida enim levinud probleeme, millesse lapsed on sattunud või mis neile muret valmistavad. Küsitluse tulemusi esitleti konverentsil. Kuulata sai ka Soome partnerite kogemusi töös laste ja noortega ning teisi ettekandeid. Ettekannete salvestuse leiab veebilehelt: <http://jarva.maavalitsus.ee>.

Paistu vallas Viljandimaal avati uus sotsiaalkeskus

Paistu vallavanem Ene Saar rääkis maakonnalehele „Sakala“, et sotsiaalkeskuse maaküttega hoone esimesel korrusel on neli ühetoalist korterit liikumispuudega inimestele. Kahe korteri peale on avar duširuum ning liikuda saab ka ratastoolis. Teisel korrusel on kaks kahetoalist ja kümme ühetoalist korterit. Neist igaihes on tualett ja duširuum, kööginurk, interneti- ja telefonühendus ning pesumasina paigaldamise võimalus. Majas asuvad ka sotsiaaltöötajate ruumid ning päevakeskus, mida saavad külastada nii majaelanikud kui väljastpoolt tulijad. Saab lasta tasu eest pesu pesta ning keldris võib hoida oma moose. Ene Saare sõnul pakutakse majas peavarju neile, kes vajavad igapäevast toetust või on elukoha leidmisega hädas. Seal elab ka kaks peret, kus vanemad käivad päeval tööl ja lapsed koolis või lasteaias. Mõned elanikud tulid üle kogudusele kuulunud türipinnal tegutsenud hooldeasutusest, mis tegevuse lõpetas. Sotsiaaltöötajad toetavad majaelanikke ja aitavad neil asju ajada, soovi korral toovad koolisööklast lõuna, mis maksab 1,60 eurot. Sotsiaalkeskuse elanikel on mugav kasutada raamatukogu ja sauna, mis on naabruses vallamajaga ühe katuse all. Inimene maksab keskuses elamise ja kommunaalteenuste eest 50–70 eurot kuus. Paistu valla sotsiaalkeskuse ehitamist rahastasid Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse avalike teenuste arendamise programm ning Paistu vald.

Portaal Tööelu.ee vahendab töökeskkonna ja tervishoiu teavet

Oktoobri lõpus avasid sotsiaalministeerium, Tööinspeksioon, Terviseamet ja Tervise Arengu Instituut uue infoportali Tööelu.ee, mis pakub infot tööeluga seotud küsimuste kohta nii töötajale kui tööandjale. Portaalist leiab materjale selistel teemadel nagu töökeskkond ja selle ohutegurid, tervise edendamine, stress ja vägivald tööl, tööõnnetus- ja haigestumine, tööleping, puhkus, töö- ja puhkeaeg, eritingimustega töötajad jne. Samuti saab tutvuda juhenditega, mis

annavad põhjaliku ülevaate töökeskkonna enamlevinud probleemidest ja nende lahendustest eri tegevusaladel. Üks juhend on koostatud hoolekandeaustuste ja koduhoolduse kohta. Lisaks on portaalil uudised, teenusteosutajate kontaktandmed ja kasulikud viited. Portaalil valmimist on rahastanud Euroopa Sotsiaalfond. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuulub 26.11.2012 seisuga 378 üksikisikut ja kaks liikmesorganisatsiooni (Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon).

ESTA
Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuulub 26.11.2012 seisuga 378 üksikisikut ja kaks liikmesorganisatsiooni (Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon).

ESTA uudised

- ESTA toetab lasteombudsmani avalikku pöördumist sotsiaalministrile, milles kutsutakse üles lastekaitse seaduses selgesõnaliselt keelustada laste keheline karistamine.
- ESTA on alustanud kommunikatsioonistrateegia väljatöötamist, mille üks eesmärk on organisatsiooni suurem kaasrääkimine sotsiaalpoliitika kujundamisel ja sotsiaalvaldkonna töötajate kutsealaste huvide kaitseks. Strateegia väljatöötamise töörühma juhib Mart-Peeter Erss. Üheks ettevalmistavaks tegevuseks on ESTA seisukohtade kujundamine selles osas, mis on kõige kiireloomulisemad, lahendamist vajavad probleemid Eesti sotsiaalpoliitikas ja hoolekande korralduses ning milliseid konkreetseid samme tuleks astuda sotsiaaltöötajate kutsealaste huvide kaitseks. Ettepanekud on oodatud ESTA tegevjuhi Maiu Kauberi meiliaadressil maiu.kauber@gmail.com.
- 7. detsembril toimus Jõhvis puuetega laste tugikeskuses Päikesekiir teemapäev sotsiaaltöötajatele puudega lapse vanemate toetamisest.
- 13.–14. detsembril toimus koolitus ESTA struktuuriüksuste (volikogu, piirkondlike ühenduste ja komisjonide) aktiivsetele liikmetele Nelijärve Puhkeskuses. Koolituse teemaks oli sotsiaaltöötaja turvalisus ja psühholoogiline enesekaitse.
- 18. detsembril toimus teemapäev sotsiaaltöötajatele „Suhtlemine meediaga” Tartus.
- 19. detsembril toimus Tallinna Ülikooli Pedagoogilises Seminaris teemapäev sotsiaaltöötajatele, kes tegelevad võlanõustamisega.

ESTA ootab liituma sotsiaalvaldkonna töötajaid, kes on huvitatud oma kutsealaste teadmiste täiendamiseks. ESTA hoiab praktikute kutseprestiizi ja esindab sotsiaaltöö praktikuid ühiskondlikul tasandil. ESTA liikmetel on võimalus osaleda kõigil organisatsiooni korraldatavatel loengutel, seminaridel, teemapäevadel jne. Tasulistel ESTA üritustel saavad liikmed osaleda soodushinnaga.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni tegevusest ja liikmeks astumise korrast saab üksikasjaliku ülevaate meie kodulehelt www.eswa.ee.

Ajakirja sünnipäeval arutati eriala hetkeseisu ja tööd eri sihtrühmadega

Ajakiri Sotsiaaltöö on ilmunud nüüdseks juba 15 aastat. Selle puhul korraldati 2. novembril Tervise Arengu Instituudi arutelukohvik, kus ajakirja autorid, lugejad ja sotsiaalvaldkonna asjatundjad arutasid neljas lauas aktuaalseid erialaseid küsimusi. Sünnipäevaüritusest võtsid osa sotsiaaltöö uurijad, kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad, sotsiaalministeeriumi ja teiste riigiasutuste esindajad, hoolekandeteenuseid osutavate asutuste töötajad, haiglasotsiaaltöötajad, teenusetarbijate esindajad, üliõpilased ning sotsiaalvaldkonna teemasid kajastavad ajakirjanikud. Avasõnad ütlesid sotsiaalministeeriumi kantsleri ülesandeid täiteva Tiiu Aro ja Euroopa Parlamendi saadik Siiri Oviir, kes on mõlemad pidanud sotsiaalministri ametit Eesti sotsiaaltöö kujunemise jaoks olulistel aegadel. Ürituse moderaatoriks oli saatejuht ja ajakirjanik Urmas Vaino, laudkonna vestlusi aitasid juhtida Hiiu maavanem Riho Rahuoja, koolitaja ja superviisor Külli Mäe ning ajakirjanik Annika Poldre. Järgnevalt esitatud vestlusringide kokkuvõtete tarbeks tegid märkmeid Koidu Saia, Regina Lind, Triinu Tikas ja Liana Rumvolt.

Sotsiaaltöö kui eriala ja elukutse

Judit Strömpl Tartu Ülikoolist käsitles oma ettekandes sotsiaaltöö identiteedi kujunemist erialanarratiivides (loe artiklit Sotsiaaltöös nr 5/2012). Rühm Tartu Ülikooli teadlasi uuris, kuidas sotsiaaltöötajad räägivad oma erialast, esitavad erialast identiteeti ning mis seda mõjutab. Tänapäeva Eesti sotsiaaltöötaja identiteeti mõjutab ühelt poolt selle ajalooline kontekst, ja teiselt poolt sotsiaaltöö koht kõrvalerialade hierarhias. Nõukogu Liidus sotsiaaltööd iseseisva erialana ei olnud. Selle abistav ja kontrolliv funktsioon oli jagatud teiste erialade spetsialistide vahel kui lisäülesanne, mida nad n-ö vabatahtlikus-sunniviisilises korras pidid täitma. Pärast Eesti taasiseseisvumist, kui uuesti tekkis sotsiaaltöö, hakkasid kõrvalerialade esindajad seda käsitlema kui tugitegevust, mis toetab nende (pedagoogide, arstide, juristide jt) parimat funktsioneerimist, kuid mille iseseisev väärtus on kahtlane. Sellega võib olla seletatud sotsiaaltöö madal koht kõrvalerialade hierarhias. Sotsiaaltöö on mitmekesine, kiiresti muutuv eriala, mida on raske üheselt määratleda.

Laudkonnas osalejad märkisid, et sotsiaaltöötajad ei peaks tundma, et nad on

millegi poolest teiste erialadega võrreldes kehvemad. Sotsiaaltöö nõuab suurt professionaalsust, tal on omad töövahendid ja meetodid. Peaksime tundma uhkust, et meile antakse lahendada mitmekülgeid, keerulisi juhtumeid, mida teised ei oska, julge või suuda lahendada. Samas ei saa leppida sellega, et teised erialad hakkavad määrama sotsiaaltöö sisu. Näiteks oodatakse sotsiaaltöötajalt, et ta töötaks 24 tundi ööpäevas, ja sotsiaaltöötajad on selle omaks võtnud.

ESTA eetikakomitee liige **Marju Selg** (Tartu Ülikool) tõi välja, et sotsiaaltöö on ühiskonnas avaliku ja privaatsfääri vahendajaks, tõlkijaks avaliku sfääri institutsioonide ja sotsiaalsete normide ning inimeste argielu vahel. Sotsiaaltöö on nagu kahe näoga Vana-Rooma jumal Janus, kelle üks nägu on pööratud inimese ja teine ühiskonna poole. Sotsiaaltöö on ainus eriala, mis hoolitseb ja valvab nii inimese kui ka ühiskonna üle. Selles raskes rollis vajab ka sotsiaaltöö ise hoolt ja valvet. Soome sotsiaalala töötajate eetikajuhistes toonitatakse sotsiaaltöötaja õigust toetusele ja ametialasele arengule ning et seda küsida on tema eetilise kohustus. Kuna sotsiaaltöötaja ei tegutse iseenda, vaid riigi ja oma asutuse nimel, on personaalse vastutuse kõrval oluline kollegiaalne vastutus. Sotsiaaltöö mõis-

tel on palju tähendusi: sotsiaaltöö on eriala ja professionaalne praktika, ühiskondlik sektor ja ühiskondlik liikumine, teadusala ja uurimisvaldkond. Kuid sotsiaaltöö või sotsiaalne töö võiks olla ka üldmõisteks kõigi sotsiaalsete tegevuste kohta, mida viivad ellu ka siduserialade esindajad ja teised kogukonna liikmed.

Laudkonnas osalejad arvasid, et sotsiaaltöö mitmekülgset olemust tuleb rohkem teadvustada, kuigi see muudab keeruliseks ühise erialaidentiteedi kujunemise. Omaette küsimus on, kas sotsiaaltöötaja eetilise üheks mõõdupuuks peaks olema võimalikult selge erialaidentiteet („sotsiaaltöötaja”) või hoopis see, et ta aktsepteerib ja toetab teiste osalemist sotsiaalse missiooni täitmisel. Rõhutati, et sotsiaaltööl kui teadusalal on olemas vahendid erinevate tegevusalade kogemuste üldistamiseks. Seoses erialaidentiteediga puudutati arutelus ka juhtumikorralduse rakendamist sotsiaaltöös ja toodi välja, et sotsiaaltöötaja mitmekülgne potentsiaal jääb kasutamata, kui teha temast üksnes inimeste abivajaduse hindaja ja sobivate teenustega siduja.

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna juhataja **Uku Torjus** jagas mõtteid selle kohta, kuidas saab riik toetada sotsiaaltöötajaid. Üks tegevussuund on seadusloome: kui on seadusi, mis on ajale jalgu jäänud, siis muudab see sotsiaaltöötaja töö raskeks ja ebamääraseks. Samuti saab riik töötada välja ja kehtestada sotsiaaltöötajate koor- musnorme ning töötada välja sotsiaaltöötaja tööd toetavaid juhendeid. Sotsiaaltöötajate pädevuse tõstmiseks vajavad sotsiaaltöötajad täiendkoolitusi ja supervisiooni. Kuigi võiks öelda, et see on suuresti tööandja ülesanne, siis on eelkõige uute algatuste ja seadusemuudatuste puhul oluline, et koolitusi pakuks ka riik. Samuti on riigil tähtis osa sotsiaalvaldkonna arendamisel, parimate praktikate koondamisel ja tutvustamisel. Sotsiaaltöö maine tõstmisele aitavad kaasa kampaaniad sotsiaaltöö positiivse kuvandi kujundamiseks ja parimate töötajate ning asutuste tunnustamine.

Lisaks supervisioonile tuleks rohkem kasutada juhendamist töökohtadel. Tervishoiu-

sotsiaaltöötajad töid välja, et haiglates on küll mõistetud sotsiaaltöötaja vajalikkust, kuid koor- musnorm ei ole reguleeritud, ei pakuta töönõustamist, samuti ei toetata üldiselt osalemist erialastel koolitustel, arva- tes, et sotsiaaltöötajale piisab meedikutele suunatud koolitustest. Laudkonnas osalejad olid seda meelt, et seadusega tuleks kehtes- tada erialase kõrghariduse nõue kas teatud sotsiaaltöö ametikohtadele või seoses teatud teenuste, eriti sotsiaal- nõustamise osutami- sega. See aitaks kaasa nii selgema erialase identiteedi kujunemisele kui ka sotsiaaltöö positsiooni parandamisele ühiskonnas. Sot- siaaltöö tegevust toetava kuvandi kujunda- miseks on sotsiaaltöötajatel oluline suhelda meediaga ja võtta seisukoht erialaselt olulistest küsimustes.

Jõustamine ja psühhosotsiaalne sotsiaaltöö

Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli lektor, psühholoog **Anu Leuska** rääkis oma ette- kandes inimese toimetulekut mõjutavatest psühhosotsiaalsetest teguritest: mina-käsit- lusest, mille osaks on ka enesehinnang, ja kriisidega kohanemisest. Toetudes oma töö- kogemusele kinnipeetavate ja pikaajaliste töötutega tõi ta välja, et adekvaatne enese- hinnang ja positiivne eluhoiak aitavad in-imestel ületada eluraskusi ja kriisist välja tulla. *Ka sotsiaaltöötaja ise võib masendusse lan- geda. Laudkonnas osalejad tõdesid, et väsi- nud ja läbipõlenud sotsiaaltöötajast ei ole abi oma klientidele. Kovisioon ehk prak- tikute vastastikune nõustamine on üks või- malus läbipõlemist ennetada.*

Tallinna Diakooniahaigla sotsiaaltöötaja **Katrin Raamat** tutvustas jõustamisel põhineva sotsiaaltöö praktika tõekspi- damisi. Jõustamine on olulisim tegevus sot- siaaltöös, sest see aitab inimesel taastada kontrolli oma elu üle. Sellega on lahutama- tult seotud eestseisimine: jõustatud inimesel peavad olema kas või minimaalsed ressursid, mis võimaldaksid teha valikuid, ja ta peab kogema, et kogukonnas peetakse temast lugu. Jõustava suuna omaksvõtt sõl- tub sageli sotsiaaltöötaja väärtustest ja maailmanägemusest, sellest, kas ta näeb

Fotokilde ajakirja sünnipäeväüritusest

Fotod: ajakiri Sotsiaaltöö

kliekti kui subjekti ja partnerit või kui objekti ning kas lahendust vajava probleemi on sõnastanud klient või ühiskond.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktor **Kersti Põldemaa** rääkis, et on oma töös sageli puutunud kokku küsimusega, kas kodututele inimestele on ikkagi teenuseid vaja. Kodutus ja sellega kaasnev tõrjutus on järjest kasvav probleem. Kui koduta jäänud inimene ei pääse 4–5 aasta jooksul ligi hoolekandeteenustele, siis on teda väga

raske ühiskonda tagasi aidata. Kodutus ja sellega kaasnev eluviis võib avaldada inimese isiksusele ja tervisele niivõrd laastavat mõju, et teda ei olegi enam võimalik jõustada ning ta vajab edaspidi hooldust jät inimväärselt elu säilitavaid teenuseid. Tallinna Sotsiaaltöö Keskus pakub toimetulekuraskustega inimestele nii ennetavaid kui ka resotsialiseerivaid teenuseid.

Laudkonnas osalejad leidsid, et psühhosotsiaalse rehabilitatsiooni programmide ellu-

viimise üheks eelduseks on see, et oleksid rahuldatud kliendi elementaarsed vajadused (nt tal peab kindlasti olema elukoht). Rehabilitaerivate programmide elluviimiseks on vaja koolitatud spetsialiste.

Varajane märkamine ja abistamine peaks saama juhtivaks põhimõtteks mitte ainult lastega perede, vaid kõigi sihtrühmade puhul. Praegu jõuavad sotsiaaltöötaja juurde inimesed, kelle toimetulekuraskused on tingitud probleemidest väga paljudes eluvaldkondades: töötus, sõltuvus, võlad, terviseprobleemid jm. Mitmed probleemid on ühiskonna põhjustatud (näiteks satuvad toimetulekuraskustega inimesed kiir-laenude ohvriks), mistõttu sotsiaaltöötajad peaksid võtma aktiivsema positsiooni sotsiaal- ja majanduspoliitikas.

Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu juhatase liige **Külli Mäe** kutsus ümber mõtestama psühhosotsiaalse rehabilitatsiooni töö praktikat: nagu mujal maailmas, nii peaks ka Eestis järjest rohkem tegelema terve kogukonna jõustamisega. See aitaks ennetada vaimse tervise probleeme. Psühhosotsiaalne rehabilitatsioon aitab taastada psüühikahäiretega inimeste elukvaliteeti ja eneseusku, nii et nad saaksid tegutseda vabalt valitud keskkondades, nii kodus kui ka tööil. Taastumise all mõeldakse seda, et inimene saab elada rahuldustpakkvalt, lootusrikkalt ja ise panustades ka siis, kui haigus seab piiranguid. Teiste valdkondade eeskujul tuleks ka hoolekandes võtta kasutusele programmid, mis on mujal maailmas inimesi aidanud.

Laudkonnas osalejate arvates tuleks mõelda, kuidas viia sotsiaaltöö uuringute tulemused poliitikuteni ja et neid arvestataks otsuste tegemisel. Jõustamine on sotsiaaltöös tunnustatud kui positiivseid lähen-dusi pakkuv lähenemine, mis annab käe-gakatsutavaid tulemusi ja võimaldab säästa ressursi.

MTÜ Lastekaitse Liidu juhataja **Alar Tamm** rõhutas kogukonna mõjutamise tähtsust, tuues välja, et ka võitluses kooli-kiusamisega on kõigepealt vaja üles ehitada laste väärtuskultuur.

Juba lastele tuleks õpetada eluga hakka-

masaamiseks vajalikke oskusi. Psühhosot-siaalses töös tuleks rohkem kasutada vabatahtliku töö võimalusi.

Sotsiaaltöö ja sihtrühmad: sotsiaaltöötaja kui teenuste korraldaja eakatele ja puuetega inimestele

Tartu abilinnapea ja hoolekandekorralduse uurija **Jüri Kõre** rääkis oma ettekandes, et Eesti sotsiaalvaldkonnale on iseloomulikud küllaltki jäigad piirid riigi ja kohaliku omavalitsuse, formaalse ja mitteformaalse hoolekande vahel. Riik on võtnud endale sotsiaalhoolekande seadusega konkreetsed funktsioonid ja kõik ülejäänud, ka uute, ajaga lisanduvate teenuste arendamine, on jäetud KOVidele või vabaühendustele. Mujal arenenud riikides toimib hoolekandes ühise vastutuse mudel, milles riigil on suurem roll sotsiaalteenuste rahastamisel. Osa piiranguid tuleneb omavalitsuste töö korraldusest: teenuste osutamisel pigem konkureeritakse omavahel (igal vallal on oma hooldekodu), kui luuakse ühiseid asutusi. Uuenduste tegemiseks ei piisa üksikelt õppimisest, koostööd võiks teha juba probleemidele ühiste lahenduste otsimisel. Ennetus peaks saama sotsiaalvaldkonnas sama oluliseks tegevuseks, nagu teistes valdkondades tervisedendus ja kuriteoennetus. Sotsiaalvaldkonnas tuleks välja töötada ennetustöö põhimõtted, mitte jääda tegelema tagajärgedega. Koostööd peaks tegema ka eri sektorid: vaja on kokkulepet sotsiaal- ja tervishoiuteenuste integreeritud osutamiseks. Hooldusvajadust tuleks hakata riiklikult prognoosima. Sotsiaalvaldkonna arengut aeglustab kontseptuaalsete teemade ebajärjekindel käsitlemine: kuigi räägitakse avahooldusest, siis rõhku pannakse hoopis uute hooldekodude ja asenduskodude rajamisele. Ajakirjanik ja saatejuht **Tiina Kangro** pööras tähelepanu vajadusele nõuda senisest paremat teenuste kvaliteeti, sest muidu olukord ei muutu. Omastehooldajate olukord on suureks ja lahendamata probleemiks.

MTÜ Iseseisev Elu juht **Maire Koppel** tõi välja, et projektipõhine teenuste rahasta-

mine ei võimalda MTÜdel tegelda teenuste arendamisega, sest see sunnib pidevalt ümber orienteeruma uutele teemadele vastavalt rahastajate muutuvatele prioriteetidele: paar aastat tegeldakse narkomaanidega, siis jälle alkoholisõltlastega. Töötajate koolitus ja supervisioon jäetakse MTÜde enda mureks.

Laudkonnas osalejad toetasid üksmeelselt sotsiaalteenustele riiklike miinimumstandardite kehtestamist ja haldusreformi: kui vallad liituvad, siis eeldatavasti saavutavad ka kehvemal järjel olevad vallad parima olemasoleva teenuse taseme.

Maidla vallavalitsuse sotsiaalnõunik **Kersti Kriisk** tutvustas oma valla kogemust eakate ja puuetega inimeste abistamisel. Väikeses vallas peab sotsiaaltöötaja kõigega tegelema. Eakatele on väga oluline suhtlemine, arvestamine nende elukogemusega ning võimalus ühiskonnale endiselt kasulik olla. Puuetega inimesed vajavad invatransporti, ligipääsetavat keskkonda, abivahendeid, tugiisiku või isikliku abistaja teenust. Väikese KOVi puhul saab paljusid teenuseid vaid maakonna keskses. Vallal on suured transpordikulud, et toimetada inimesed teenusele. Seadus paneb omasteholuduse inimese lähedaste õlgadele, kuid sellega seotud suur koormus mõjutab nende sotsiaalset toimetulekut. Kuigi hooldekodude kohamaks on eakatele ja nende laste liiga suur, kannatab hooldekodu teenuste kvaliteet hooldustöötajate väikse arvu ja madala palga tõttu.

Laudkonnas osalejad toetasid mõtet, et hooldusteenuste kestlikuks rahastamiseks on tulevikus vaja hoolduskindlustust. Äramärkimist leidis Ave Henbergi ja Kärt Mulleri analüüs (vt artiklit lk 20), millest võib järeldada, et perekonnale ei tohi panna nii suuri kohustusi oma abivajavate pereliikmete ees, et selle tõttu kannatab abistajate endi tervis ja inimväärlikus. Kõige raskemate juhtumite puhul, näiteks sügava puudega inimeste hoolekande korraldamisel, peaks omavalitsustele ja lähedastele appi tulema riik.

Liikumispuuetega Laste Tugiühingu juht **Küllli Urb** rääkis oma kogemusest sügava puudega lapse kasvatamisel ning „õhi-

napõhisest” aitamistööst, mida tehakse puuetega inimeste ja nende omaste poolt ellukutsutud ühingutes. Isiklik vajadus on väga tugev motivaator tegutsemiseks. Ühingu on riigile asendamatud partnerid oma sihtrühma vajaduste kaardistamisel, jagavad oma liikmetele infot, pakuvad kogemusnõustamist, seisavad sihtrühma õiguste eest. Koostöö riigi ja omavalitsuse esindajatega on aastatega paranenud, kuid see sõltub paljuski sellest, kas ametnik lähtub inimlikkusest või näeb ta ennast lihtsalt kliendile info edastaja ja reeglite selgitajana. Tihti peab puudega lapse vanem ise hakkama juhtumikorraldajaks: teenused on olemas, kuid päris raske on neis orienteeruda.

Etiketipetaja **Maaja Kallast** rääkis eakate ootustest hoolekandeteenustele ning rõhutas, et suhtlemisel on oluline jääda inimeseks ja suhelda vastastikku lugupidavalt. Mida saab eakas ise ära teha? Oma suhtumisega saab ta oma peret ja hooldajaid enda poole võita. Kindlasti on tarvis käitumisjuhist vanemaalastele inimestele.

Pikaaegne eakate ja puuetega inimeste hoolekande arendaja **Eha Leppik** tundis muret selle üle, et väiksemates ja kaugemal asuvates valdades on varsti olukord selline, et pole kedagi, kes pakuks eakatele hoolekandeteenuseid, kuna kõik noored lähevad Soome tööle. Raskusi on ka arstiabi saamisega.

Sotsiaaltöö ja sihtrühmad: laste ja noorte toetamise võimalused peres, asenduskoodus, koolis ja kogukonnas

Aile Aedma tutvustas oma magistratööd „Lastega perede toetamise võimalused kohalikus omavalitsuses Harjumaa valdade näitel” (vt artiklit Sotsiaaltöö, nr 5/2012). Kohalikes omavalitsustes lastekaitse eest vastutavate spetsialistide intervjuude ja nende ametijuhendite analüüs näitas, et lastega perede toetamise osakaal spetsialistide töös on erinev. Peamised ülesanded on nõustamine, koostöö teiste valdkondade esindajatega ja organisatsioonidega, kodukülastused, pere ja selle liikmete suunamine teenustele. Lastekaitsetöötajad töid intervjuu-

des välja, et ehkki nad ise oleksid valmis teema rohkem sisulist tööd peredega, jääb neil selleks vähe aega. Maaomavalitsuses tunneb lastekaitsetöö tegija, et peab üksinda vastutama perede toetamise ja võrgustiku toimimise eest. Tihti ei jõua ta pakkuda peredele ka emotsionaalset tuge. Kohalike omavalitsuste prioriteetid ja suutlikkus pakuda teenuseid lastega peredele on erinevad. Perede toetamise tulemuslikkus sõltubki eelkõige lastekaitsepetsialisti pädevusest ja sellest, kas kohalik omavalitsus tema tegevust toetab.

Laudkonnas osalejad leidsid, et perede toetamine ei ole ainult lastekaitsetöötaja ülesanne, vaid ka teiste valdkondade spetsialistid ja kõik last ümbritsevad inimesed peaksid andma selleks oma panuse. Riskidega tuleks hakata tegelema võimalikult vara.

Kooli sotsiaalnõustaja **Kersti Kesküla** rääkis koolis pakutavate tugiteenuste korraldusest Pärnus. Linnavalitsuse haridusosakonna allasutusena töötavas Pärnu Õppenõustamiskeskuses on palgal psühholoogid, karjäärinõustajad, eripedagoogid-logopeedid ja sotsiaalnõustajad, kes osutavad teenuseid linna koolides. See, et sotsiaalnõustaja ei kuulu kooli kollektiivi, võimaldab tal olla lapse usaldusisikuks. Sotsiaalnõustaja abistab kooliraskustega lapsi, nende peresid ja õpetajaid, toetab nendevahelisi suhteid ning osaleb tugimeeskonna töös. Tema ülesandeks on seista laste huvide eest ja õhutada spetsialiste koostööle. Ta teeb koostööd kooli juhtkonnaga ning piirkondliku lastekaitsetöötajaga. Sotsiaalnõustaja saab oma tegevusega teadvustada nii kodule kui ka õpetajatele nende rolli lapse väärtushinnangute kujundajatena. Kogukonna liikmed pöörduvad järjest enam sotsiaalnõustajate poole, nii et vähe on selliseid abivajavaid lapsi, keda nad ei tea. Alustatud on koostööd lasteaedadega.

Laudkonnas osalejad leidsid, et selline koolisotsiaaltöö korraldus on hea praktika, sest lapsel on vaja usaldusisikut, lastekaitsetöötaja oma vastuolulise ametnikurolli tõttu ei saa selleks täiel määral olla.

Pärnu Kolledži lektor **Valter Parve** arutles laste ja noorte tõrjutuse põhjuste üle peres,

koolis, asenduskodus ja ühiskonnas. Iga oma arenguteel toppama jäänud noor inimene tähendab ühiskonna jaoks inimvara olulist raiskamist.

Laudkonnas osalejad töid välja, et laste ja perede vajadused nõuavad süsteemset lähenemist. Pere toimetulekuraskuste märkamiseks tuleks lastekaitsevõrgustikku kaasata pereõde, kellel on õigus kodu külastada. Perele, kes on kaoses, tuleb küll appi rutata, kuid vahel on vanemaid vaja ka hoiatada, et nad oma tegevusega ei ohustaks lapse tulevikku. Et õpetaja koolis märkaks hädas olevat last, tuleks õpetajat selleks ette valmistada ning klasside suurus peab võimaldama tal kõiki jälgida. Kooliprogrammis peaks olema perekonna- ja väärtusõpetus, et kasvatada inimesi, kes on valmis olema head emad ja isad. Hädasti vajavad lastekaitsekoolitust ka omavalitsuste juhid, eelkõige sotsiaalkomisjoni liikmed.

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna juhataja **Anniki Tikerpuu** rääkis sellest, kuidas sotsiaaltöötajad ja teised kogukonna liikmed saaksid laste ja noorte heaolu paremini toetada. Vaja on teha ennetustööd ja sekkuda võimalikult vara – juba väikelapseas või enne lapse sündi. Kõigepealt satub noor ema lapsega tervis- hoiusüsteemi vaatevälja, seejärel läheb laps lasteaeda ja kooli. Selleks et toimiks koostöö eri sektorite vahel, on vaja kindlaid formaate, koostöömudeleid. Järgimist vääriv eeskujuna on Norras tegutsevad perekeskused, kus peredele pakutakse teenuseid ühes kohas: perearst, laste teenused, nõustamine, pereteraapia, perelepitus jm. Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismi toel käivitub järgmisest aastast Eestis justitiis-, haridus- ja sotsiaalministeeriumi ühisprogramm, mis näeb ette regionaalseid keskusi lastele ja peredele, samuti tõenduspõhiste programmide kasutusele võtmist. Programmi toel on plaanis koostada käsiraamatuid, hindamise juhendeid ja läbi viia uuringuid koostöös kõrgkoolidega.

Laudkonnas osalejad avaldasid heameelt uue programmi pakutavate võimaluste üle, mis toetavad lastekaitsepetsialiste ja soodustavad valdkondadevahelist koostööd.

Lastetoetuste reform aitab kõige suurema abivajadusega peresid

Anni Tooma

sotsiaalministri nõunik

Pärast seda, kui peaminister tegi suve alguses ettepaneku vaadata üle lastele ja peredele makstavad toetused, käivitus ühiskonnas sel teemal elav debatt. See, et inimesed peretoetuste süsteemi muutmise osas aktiivselt kaasa räägivad, näitab, et rahva püsima jäämise, iibe tõstmise ja rahvastiku vananemisega seotud küsimuste lahendamine läheb korda väga paljudele.

Ajalooliselt on **peretoetuste maksmise põhieesmärk** paljudes riikides olnud vähendada laste vaesust või hoida ära vaesusesse langemist. Viimase kümnekonna aastaga on Eesti riik loonud sellise perede toetamise süsteemi, kus vanem saab pärast lapse sündi poolteist aastat vanemahüvitist, seejärel makstakse talle lastetoetusi ning teisi peretoetusi. Tehes edasisi valikuid, kuidas peresid toetada, peame aga otsima lahendusi, mil viisil saaks riik rohkem aidata neid peresid, kes kõige rohkem abi vajavad. Enamikus riikides makstakse lisaks universaalsele lapsetoetusele mitmesuguseid lisatoetusi, millest osade puhul võetakse arvesse ka sissetulekuid. Tõsi, ka Eestis on universaalsed lastetoetused on olnud efektiivsed ja praeguseid peretoetusi kelleltki ära ei võeta. Küll aga on riik otsustanud toetada lisaks neid peresid, kelle abivajadus on kõige suurem. Seetõttu on praeguseks Riigikogus läbinud esimese lugemise seaduseelnõu, mille kohaselt kahekordistuvad 2015. aastast praegused lastetoetused allpool suhtelist vaesuspiiri elavatele lastele.

Lastetoetuste reform viiakse läbi kahes osas. Järgmise aasta 1. juulist tõuseb allpool suhtelist vaesuspiiri elavatel peredel esimese ja teise lapse toetus 28,77 euroni ja kõigil kolme või enama lapsega peredel 76,72 euroni lapse kohta. Reformi lõpuks tõusevad 1. jaanuarist 2015 enim abivaja-

vate laste toetused praegusega võrreldes kahekordseks ehk kahe lapsega perele maksab riik lapse kohta toetust ligi 38,36 eurot ning alates pere kolmandast lapsest senise 57,47 euro asemel 95,90 eurot kuus lapse kohta. Oluline on märkida, et täiendavaid toetusi ei arvestata toimetulekutoetuse määramisel pere sissetuleku sisse. Lastetoetuste reform puudutab umbes 70 000 last, kelle elukvaliteet ja heaolu paranevad. Näiteks kolme lapsega abivajaval perel võimaldavad suurenevad toetused laste arengule panustada praegusega võrreldes aastas ligi 1200 euro võrra rohkem.

Et reform korralikult teostuks, on vaja kindlasti eri osapoolte kokkulepet ja ühist arusaama, kuidas kõike tehniliselt korraldada. Arutelude tulemusena kohalike omavalitsuste, maksu- ja tolliametiga, sotsiaalkindlustusameti ja ekspertidega jõudsime kõige mõistlikuma süsteemini, kus kohalik omavalitsus selgitab inimese taotluse alusel välja täiendava lapsetoetuse vajaduse ja teeb ka väljamakse.

Kuna vajaduspõhine lapsetoetus määratakse samadel alustel toimetulekutoetusega, on kohalik omavalitsus **kõige operatiivsem otsustaja**, sest tal on olemas toimiv sissetulekuandmete kogumise ja leibkonna koosseisu tuvastamise korraldus. Andmed on värsked ning abi andmine perele võimalikult lähedal. Omavalitsusele tekkivad administreerimiskulud tasub riik.

Avaldus lisatoetuse saamiseks tuleb esitada kohalikku omavalitsusse kord kvartalis.

Loodetavasti saavad laste täiendava toetamise põhimõtted kokku lepitud ja kinnitatud Riigikogus veel sel aastal, et abi vajavad ja lasterikkad pered hakkaksid saama lisatoetust juba järgmise aasta 1. juulist.

Töövõimetuskindlustuse muudatused

Tiina Ojakallas

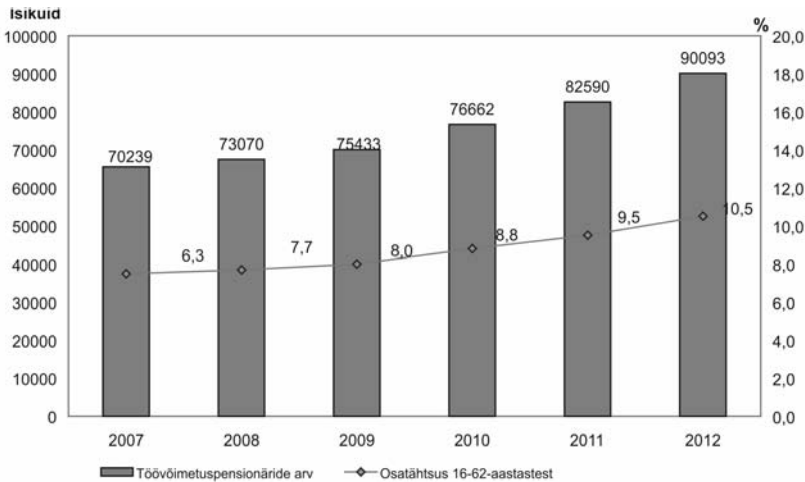
sotsiaalministeeriumi sotsiaalkindlustuse osakonna koordinaator

Sotsiaalkaitsesüsteemil on mitmeid funktsioone, millest üks peamisi on säilitada sissetulek neile inimestele, kes ei ole kas ajutiselt või pikaajaliselt võimelised töötama. Süsteem katab kulud, mida on põhjustanud mitmesugused elusündmused, sealhulgas haigus või puue. Üks peamisi abinõusid, mis kaitses inimesi erinevate riskide vastu, on kindlustus. Sotsiaalkindlustuses ettenähtud hüvitise liigid on kehtestatud seadusega ning neid hüvitisi makstakse, kui mõni sotsiaalne risk realiseerub ehk teisisõnu, kui inimesel esineb hüvitise maksmist tingiv asjaolu, näiteks vigastus, haigus, tööpuudus, vanadus vm.

Eesti sotsiaalkindlustuses on teiste hulgas kolm suuremat skeemi: pensioni-, ravi- ja töötuskindlustus, mille eelarvest kaetakse töövõimetusga seotud riske. Ka hüvitiste maksmine on korraldatud vastavate asutuste kaudu. Töötaja **ajutise töövõimetus korral** (haigus, vigastus vm) lasub sissetuleku tagamise kohustus isiku töödandjal ja/või haigekassal. **Püsiva töövõimetus ekspertiisi** viib läbi sotsiaalkindlustusamet, kaates sellesse ekspertarste. Püsivalt töövõimetus tunnistatud isikule määratakse töövõimetuspension kogu töövõimetus ajaks, kuid mitte kauemaks kui vanaduspensioniiikka jõudmiseni. Töötuskindlustuse üks eesmärke on tagada töö kaotanud kindlustatud isikule sissetulek uue töö otsimise ajaks. Töötuskindlustuse kindlustusandjaks on töötukassa. Hüvitisi rahastatakse töötuskindlustusmaksetest laekunud rahast.

Miks on vaja praegust süsteemi muuta

Poliitikauuringute Keskuse Praxis andmetel moodustasid töövõimetuspensionärid 2011. aasta alguses 9,9% tööealistest elanikest, mis on tunduvalt rohkem kui OECD riikides keskmiselt. Töövõimetuspensionäride arv Eestis on viimastel aastatel kiiresti kasvanud (vt joonis 1, lk 13). Põhjusi selleks on mitmeid ja üks neist on see, et töövõimetus hindamisel võetakse arvesse eeskätt inimese terviseseisundit ega arvestata tema tegelikku töövõimet. Kõik see soodustab hüvitisaja arvu kiiret tõusu ning vähendab võimalust, et kord süsteemi sisenenud inimene sellest väljub. Kehtiv süsteem motiveerib hüvitist taotlema ka isikuid, kes vajavad muude sissetulekute kahanemise tõttu muid tuluaallikaid. Praxis eksperdid väidavad, et töövõimetus hüvitamise praeguse korralduse otstarbekus on küsitav ning selle ülesehitus ebaefektiivne: töövõimetus hüvitamine on killustunud haigekassa, töötukassa ja sotsiaalkindlustusameti vahel, lisaks abistavad tervise kaotanud inimesi kohalikud omavalitsused. (Praxis 2011). Riigikontroll (2010) on tuvastanud, et praegu kehtiv töövõimetus süsteem ei motiveeri töövõime kaotanud inimesi tööturule tagasi pöörduma, kuna neile ei pakuta rehabiliteerivaid töö- ja teravishoiuteenuseid ning hinnatakse inimese töövõimetus, mitte aga võimet teha muud tööd või õppida uus amet.

Joonis 1. Töövõimetuspensionäride arv ja osatähtsus samaealises rahvastikus aasta alguse seisuga

Allikas: SKA, ESA ja sotsiaalministeeriumi arvutused

Välisriikide praktika

Mitmes Euroopa riigis on tööandjad kaasatud oma töötaja rehabiliteerimisprotsessi, mille eesmärk on töövõime kaotanud isiku kiire töölenaasmine. Riigiti on tööandjate õigused ja kohustused erinevad.

Soome tööandjad tasuvad töötaja haigestumise või tervisekao korral haigushüvitist 100% töötasu ulatuses alates teisest haiguspäevast, kokku 9 päeva. Tööalast rehabilitatsiooni pakub peamiselt sotsiaalkindlustasutus.

Ka Rootsi tööandjad vastutavad oma töötaja tööalase rehabiliteerimise ja tööle naasmiseks vajalike meetmete pakkumise eest. Tööandjad on kohustatud tasuma isiku töötasust 80% ulatuses haigushüvitist 2.–14. päevani. Ühendkuningriigis maksab tööandja haigushüvitist alates 4. päevast, kokku kuni 28 järjestikust nädalat. Riik on sätestanud hüvitisele miinimummäära (ca 80% miinimumtöötasust). Lisaks hüvitatakse tervise seisundist tulenevaid vajadusi. Tööandja peab tegema mõistlikke kohandusi ja säilitama isikule tema töökoha.

Hollandis kohustub tööandja esimesed kaks aastat tegema kõik endast oleneva, et töötaja saaks tööle naasta, sealhulgas koostatakse koos töötajaga töölenaasmise kava ja selle

täitmise aruanne. Tööandjal on kohustus kogu perioodi vältel maksta töötajale töötasu.

Millega peaks süsteemi muutmisel arvestama

Praxis koostas sotsiaalministeeriumi tellimisel uuringu, milles analüüsis töövõime hindamist, asendussissetuleku võimaldamist ja tööalast rehabilitatsiooni Eestis ja viies Euroopa Liidu riigis: Rootsis, Ühendkuningriigis, Soomes, Hollandis ja Saksamaal (Praxis 2012). Järeldustena toodi välja järgmised põhimõtted, mida tuleks arvestada töövõimetuskindlustuse muutmisel:

- Töövõimetusuhtumid vajavad kiiret sekkumist: vaja on sekkuda terviseprobleemi algusfaasis, et ennetada töövõime süvenemist.

- Töövõime hindamisel ei tohiks lähtuda üksnes meditsiinilisest diagnoosist – tervisekao hindamiselt tuleb üle minna töövõime tegelikule hindamisele, st tuleb arvestada nii töövõime sotsiaalset kui tööalast külge. Hindamine peaks toetama inimese tööalast taasaktiveerimist ja taasloomumist.

- Töövõime hindamine ja rehabilitatsioon peaksid käima käsikäes. Inimese töövõimet tuleks hinnata olukorra järgi,

milles inimene saaks teha talle jõukohast tööd, sobivates töötingimustes, sobivas töökeskkonnas ning talle tuleks pakkuda vajalikke rehabilitatsioonimeetmeid.

■ Asendussissetuleku maksmise aluseks peaks olema tervisekaotuse asemel töövõimekadu.

■ Reformid eeldavad kõigi osapoolte rollide muutumist. Kui inimene näeks end selgemini kindlas rollis – kas töötaja või tööandjana – suureneks valmisolek otsida tööd, osaleda rehabilitatsiooni- ja tööturu meetmetes, mis peaksid toetama töötamist ja valmisolekut kujundada tööandjaga kokkuleppel töötingimusi ja -keskkonda.

■ Reformi edukaks läbiviimiseks on vaja häid teadmisi ja süsteemset lähenemist, koostöövõrgustike ja koostöövormide parandamist.

Muudatused Eestis

Võttes arvesse eespool kirjeldatud asjaolusid ja analüüside tulemusi, alustati sotsiaalministeeriumis põhjaliku töövõimetuskindlustuse reformiga, mille eesmärgid on järgmised:

- inimese töövõime säilitamine ja parandamine
- töötuse ja töövõimetusettepanemise ennetamine
- inimese naasmine tööturule
- tööandja motiveerimine töökeskkonna parandamiseks
- töövõimetuskindlustuse korralduse kestlikkuse tagamine.

Reformi käigus soovitakse ühendada ajutine ja püsiv töövõimetus üheks töövõimetus skeemiks, mida hakkab administreerima üks asutus. Haigushüvitiste ja töövõimetus hüvitiste maksmine kavatakse koondada Eesti Töötukassa alla, mis pakub töövõime kaotanud inimestele ka aktiveerivaid meetmeid. Kaasata soovitakse ka tööandjad, et tagada dialoog nende õigustest ja kohustustest. Selle süsteemi puhul võimaldatakse inimesel töötada vastavalt oma seisundile ka ajutise töövõimetus korral, ennekõike juhul, kui inimene seda soovib ning arst nõusoleku annab. Praegu kehtib ajutise töövõimetus ajal, mis võib kesta kuni kuus

kuud, täielik töötamise keeld. Samal ajal võib aga inimene olla valmis töötama osajajaga, tegema kodus arvuti taga kaugtööd või vajada lihtsalt töökoha kohandamist.

Töövõimetusel asemel soovitakse edaspidi hinnata eeskätt töövõimet. Praegu hinnatakse isiku võimet teha tööd selle järgi, mida ta on teinud viimati või suurema osa oma tööelust. Uue korralduse järgi hakatakse hindama inimese töövõimet, lähtudes kõigest tööturul leiduvatest töökohtadest ning pakkuma inimesele pikemaajalise tervisekahjustuse korral ümberõpet. Inimesel peaks tekkima õigus taastusravile ja/või rehabilitatsioonile töövõimetus alguses, mitte alles siis, kui on tal kujuneb välja puue või püsiv tervisekahjustus.

Kavas on ühendada töövõimetus süsteemiga tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustus. Vajadus on tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse järele, mis motiveeriks töötajaid hoolima oma tervisest ja tööandjaid pakkuma oma töötajatele tervislikku töökeskkonda. Seda saaks tagada kõrgema maksemäära ja hüvitise maksmise koostoimel. Üheks võimaluseks on kaasata süsteemi administree- rismisse ka erasektor.

Töövõimetus isiku staatusega kaasnevad eri seadustes mitmed õigused, mille vajadus ja otstarve tänapäevases õiguskorras ja ühiskonnas vajab põhjalikku analüüsi. Samuti vaadatakse üle soodus-, väljateenitud aastate ja eripensionid, nende maksmise alused ning vajadus ja ajakohasus.

Väljatoodud põhimõtteid järgiv seaduseelnõu on plaanis esitada Vabariigi Valitsusele järgmise aasta esimeses pooles ning selle heakskiidu korral võib prognoosida uue kava etapiviisilist jõustumist alates 2014. aastast.

Viidatud allikad

Poliitikauuringute Keskus Praxis (2011). Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused, 305–306.

Riigikontroll (2010). Riigi tegevus puuetega inimeste ja töövõimetus pensionäride toetamisel, 1–4.

Praxis (2012). Töövõimetus hindamine, asendussissetuleku võimaldamine ja tööalane rehabilitatsioon Eestis ja viies Euroopa Liidu riigis. Uuringuaruanne. Avaldatakse novembris 2012.

Artikkel avaldatakse osaliselt ka Tallinna Puuetega Inimeste Koja infolehes Kojaline nr 8/2012.

Juhis vanemliku hoolitsuseta lapse suunamiseks perekonnas hooldamisele

Kersti Puhm
sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Artiklis antakse ülevaade uuest juhisest vanemliku hoolitsuseta lapse perekonnas hooldamisele ning selle lisamaterjalist, mis on abiks kohalikele omavalitsusele, kellel lasub suur vastutus lapsi kaitsta ja abistada.

Juhis ja selle lisamaterjal toetuvad seadustele ning nende eesmärk on koondada perekonnas hooldamisega seotud teemad, et ühtlustada kohalike omavalitsuste praktikat, kuidas vanemliku hoolitsuseta lapsi perekonnas hooldamisele suunata ning teenust korraldada. Materjal abistab ka perekonnas hooldajaid või inimesi, kes soovivad perekonnas hooldajaks saada, ning teisi asendushooldusega tegelevaid organisatsioone.

Asendushooldusele paigutamine

Kui kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajal on selge, et lapse ja pere abistamisel muud meetmed ei aita ning laps tuleb perest eraldada või on tegemist lapsega, kes on muul moel jäänud vanemliku hoolitsuseta, siis tulenevalt rahvusvahelistest dokumentidest, sh Euroopa kvaliteedistandarditest laste asendushooldusele (2007), tuleb lapsele võimaldada peretüüpi elamine, kus ta saab täielikult arendada oma potentsiaali. Vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele peab kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja koostama juhtumiplaani ja hindama, millisele lastehoolekande teenusele või hooldusvormile laps paigutada. Uuringud soovivad eelistada asendushooldusele perepõhist

asendushooldust, kuna asutusepõhine hooldus avaldab kahjuliku mõju nii lapse psüühilisele kui ka füüsilisele arengule, seda eriti väikelapse puhul (Browne 2009). Lisaks perekonnas hooldamisele on perepõhise asendushoolduse vormideks eestkoste seadmine ja lapsendamine. 2011. aasta lõpus oli sotsiaalministeeriumi andmetel perekonnas hooldamisel 329 last, perekonnas hooldajaid oli 263. Aasta jooksul on perekonnas hooldamisele paigutatud laste arv võrreldes eelnevate aastatega vähenenud. Laste- ja perede arengukava 2012–2020 seab eesmärgiks suurendada perepõhise asendushoolduse pakujate arvu. Selleks teavitatakse avalikkust ning pakutakse hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele toetavad teenuseid nii enne seda, kui nad lapse kasvatada võtavad, kui ka hiljem. Üheks abistavaks materjaliks on ka sotsiaalministeeriumi koostatud perekonnas hooldamise juhised kohalikele omavalitsustele.

Perekonnas hooldamise juhised ja selle lisamaterjal

Juhis toetub praegustele seadustele ning selles on ära toodud peamised teemat reguleerivad õigusaktid. Kuna materjali teema kohta kogunes palju, koostati juhise juurde

lisamaterjal. Selles käsitletakse järgmiseid teemasid: perekonnas hooldamise (sh lapse) ettevalmistamine, nõuded perekonnas hooldajale ja tema täisealistele pereliikmetele, andmete edastamine, perekonnas hooldamise korraldusega seotud dokumendid, lepingu sõlmimine ja ennetähtaegne lõpetamine, perekonnas hooldaja õigused ja ülesanded, järelevalve perekonnas hooldamise üle, toetavad teenused lapsele ja perekonnas hooldajale, rahastamine, sh riiklikud toetused, perekonnas hooldamisega seotud organisatsioonide kontaktid ja toetavad lisamaterjalid. Järgnevalt kirjeldan olulisemaid juhises ja lisamaterjalis välja toodud põhimõtteid.

Teenuse eesmärk ja sihtrühm. Perekonnas hooldamise eesmärk on hooldada perekonnas vanemliku hooleta lapsi, kellega hooldajal puudub sugulussuhe, pakkuda lapsele turvalist arengukeskkonda ja valmistada teda ette iseseisvaks eluks. Samuti soovitakse toetada lapse kontaktide säilimist bioloogilise perekonnaga kogu teenuse osutamise jooksul juhul, kui see pole vastuolus lapse huvidega, sh valmistada last ette naasmiseks oma bioloogilisse perekonda. Hooldaja teeb koostööd lapse bioloogilise perega ning on vajadusel toeks lapse vanematele, õpetades ja abistades neid lapsega hakkama saama. Selliseks koostööks on aga vaja eelnevat osapoolte vahelist kokkulepet. Järgmisel aastal sotsiaalministeeriumis valmivas lastekaitsetöö abimaterjalis käsitletakse muuhulgas koostööd bioloogilise perega, lähtudes perekonda hooldamisele paigutatud lapsest.

Riiklikult rahastatud perekonnas hooldamise teenusele suunatakse orb või vanemliku hoolitsuseta laps, kelle vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud, kelle vanematele on nende piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja, kelle vanemate isikuhooldusõigus lapse suhtes on piiratud või täielikult ära võetud, kes on vanematest eraldatud või kelle vanemad viibivad eelvangistuses või vanglas.

Nõuded teenuse osutajale. Perekonnas hooldaja ja tema täisealised perekonnaliikmed, kellega tal on ühine eluruum ja

majapidamine, peavad vastama sotsiaalhoolekande seaduse tingimustele, sh nad ei tohi olla karistatud lastevastaste kuritegude eest ning neile ei tohi olla kohaldatud sundravi karistusseadustiku alusel. Perekonnas hooldamise teenust osutatakse perekonnas hooldaja eluruumides, mis vastavad elamuseaduses kehtestatud nõuetele ja on lapse (eri)vajadustele kohandatud.

Perekonnas võib olla hooldamisel samal ajal kuni neli isikut, k.a samas majapidamises elavad alla viieaastased lapsed ja teised hooldamist vajavad isikud. Erandjuhul võib hooldatavaid olla rohkem, kui hooldatavad lapsed on omavahel õed-vennad ning selleks on andnud loa valla- või linnavalitsus, kellel on hooldajaga sõlmitud lapse perekonnas hooldamise leping.

On väga oluline, et perekonnas hooldajal oleksid sobilikud isikuomadused ja head suhtlemisoskused. Soovitavad on varasemad kogemused laste kasvatamisel ning arendamisel ja/või sellega seotud erialane haridus (nt sotsiaaltöö, pedagogika või tervishoiu erialal). Kasuks tuleb rahulikkus, oskus kuulata, tunnustada ja seada lapsele realistlikke eesmärgid ning optimism. Väga oluline on arusaam lapse võimalikest erivajadustest, lugupidav suhtumine lapse tausta, oskus last aidata, meeskonnatööoskused ja koostöövalmidus. Et leida sobiv perekonnas hooldaja, võib kohalik omavalitsus pöörduda PRIDE koolitajate poole. Lapsel, kes suunatakse perekonnas hooldamisele, on õigus tutvuda hooldajaks saada soovija, tema perekonnaliikmete ja koduga ning saada nende kohta teavet. Lapse arvamust tuleb arvestada kogu perekonnas hooldamise teenuse osutamise ajal, kuid samuti siis, kui langetatakse otsus hooldaja sobivuse kohta.

Teenuse korraldus ja perekonnas hooldaja ülesanded. Hooldamine perekonnas toimub lapse elukohajärgse valla- või linnavalitsuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu ja lapse juhtumiplaani alusel. Kohalik omavalitsus selgitab hooldajale tema ülesandeid ning seda, et kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja vastutab lapse seaduslike õiguste kaitsmise ja

korraldamisega seotud küsimuste eest. Teenuse osutamine võib olla kas lühi- või pikaajaline (kuni laps saab täisealiseks või lõpetab õpingud päevases õppevormis), sõltuvalt lapse vajadustest ja juhtumiplaanis seatud eesmärkidest.

Perekonnas hooldaja ülesanneteks on last hooldada, vajadusel abistada igapäeva-toimingutes, samuti last kasvatada, kujundada eluks vajalikke oskusi ja arendada tema võimeid. Hooldaja peab abistama last kodus õppimisel ning võimaldama lapsel tegeleda huvialadega. Kindlasti tuleb last valvata ja tagada tema turvalisus. Haiget last tuleb põetada või aidata säilitada lapse tervist ning ellu viia rehabilitatsiooniplaanis ettenähtut. Lapsele tuleb tagada ka privaatsus ning arvestada lapse arvamusega. Lapsel on õigus võtta uude kodusse kaasa isiklikud, talle olulised esemed.

Lapse ja perekonnas hooldaja õigused saada toetust. Perekonnas hooldajal on õigus saada kohalikul omavalitsuselt lapse hooldamiseks ja kasvatamiseks vajalikku infot ja sotsiaalnõustamist. Kui tekib probleem, võib ta pöörduda nii lapse endise kui ka enda elukohajärgse kohaliku omavalitsuse poole. Lapse elukohajärgse omavalitsuse sotsiaaltöötaja külastab lapse uut kodu vähemalt kaks korda aastas. Lisaks sellele on perekonnas hooldajal õigus saada omavalitsuselt ja riigilt toetavaid teenuseid ning toetusi. Kohalik omavalitsus toetab täiskasvanuks saanud noort elluastumisel, näiteks leiab noorele eluruumi või pakub talle tugiisiku teenust.

Perekonnas hooldamisel oleval lapsel või hooldajal on õigus saada seadusega ettenähtud tingimustel erinevaid riiklikke toetusi, pensione või hüvitisi, näiteks perekonnas hooldamisel oleva lapse toetust, lapsetoetust, alla kolmeaastase lapse lapsehooldustasu, puudega lapse toetust, perekonnas hooldamisel olnud lapse elluastumistoetust, toitjakaotuspensionit, vanemahüvitist, hooldushüvitist jne. Kohalik omavalitsus võib määrata täiendavaid toetusi perekonnas hooldamisel olevale lapsele. Kui teenuse eest maksab kohalik omavalitsus, siis otsustab ta ka teenuse hüvitamise suuruse

üle. Juhise lisamaterjalis on ära toodud teenuse rahastamist ning riiklikke toetusi puudutav informatsioon.

Perekonnas hooldamisel oleva lapse seaduslik esindaja, laps ise ja perekonnas hooldaja hindavad vähemalt kord aastas teenuse tulemuslikkust ning täiendavad lapse juhtumiplaani.

Perekonnas hooldamine ja lapse õigused

Kuna riigil on tulenevalt ÜRO lapse õiguste konventsioonist kohustus eriliselt kaitsta lapsi, kellel puudub perekond või vanemlik hoolitsus, siis tuleb neile lastele tagada sobiv alternatiivne perepõhine hoolitsus, mis arvestab ka lapse keelelist ning kultuurilist tausta. Lisaks tuleb arvesse võtta, et perekonnas hooldamisel oleval lapsel on õigus sellele, et tema olukorda vaadatakse korrapäraselt üle, et tema arvamusega arvestatakse ning kõiki otsuseid tehes on arvestatud tema parimaid huve. Samuti on lapsel õigus säilitada suhted oma vanemate ja õdede-vendadega, kui ta elab neist lahus ja kui suhete hoidmine on tema huvides.

Seega peaks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja perekonnas hooldamise teenuse korraldamisel silmas pidama eelkõige seda, et lapse õigused oleksid teenuse osutamise ajal tagatud. Tuleks vältida lapse ümberpaigutamist, toetades hooldusperet, ning arvesse võtta, et juba esmakordse perest eraldamisega on laps kaotanud sidemed oma perekonnaga ning vajab erilist tuge, et olukorraga toime tulla. Last tuleks informeerida küsimustest, mis puudutavad tema elukorraldust perekonnas hooldamise jooksul ja edaspidi, ning teavitada abisaamise võimalustest.

Viidatud allikad

Asendushoolduse standardid Euroopas (2007).

FICE, IFCO ja SOS Lastekülade algatus.

www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/Q4C_Estonian.pdf (14.11.2013).

Browne, K. (2009). The risk of harm to young children in institutional care. Save the Children UK.

Perelepitusteenus aitab lapsevanemaid lapse elukorraldust puudutavates küsimustes

Pille Vaiksaar

sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Artikkel tutvustab perelepitusteenuse põhimõtteid, mis on sõnastatud sotsiaalministeeriumis äsja valminud soovituslikus juhises kohalikele omavalitsustele.

Perelepitusteenus on kohalike omavalitsuste poolt pakutav teenus vanematele, mille eesmärk on säilitada lapse huve arvestavad ja koostööl põhinevad vanemlikud suhted. Teenust kasutatakse enim olukorras, kus lapse vanemad on otsustanud lahutada või kooselu lõpetada. Perelepituse eesmärk ei ole paari taasühendamine, vaid see peaks pakkuma lapsevanematele abi, kuidas jõuda kokkuleppele oma lapse elukorraldust puudutavates küsimustes.

Konfliktilahendusprotsessi juhivad perelepitaja, kes on erapooletu isik ja kelle täita on konkreetne eesmärk – selgitada välja osapoolte huvid ning saavutada vaidlusküsimustes kokkulepe. Perelepitus ei sobi koduvägivalla juhtumite puhul, kus üks osapooltest domineerib. Mõlemaid vanemaid nähakse protsessis võrdselt kompetentsete isikutena ning kumbki võib määratleda enda jaoks olulisemad probleemid ja lahendused. Peamised küsimused perelepituses on seotud laste hooldamise, kasvatamise, ülalpidamise või elukohaga.

Perelepitusteenus ei ole hetkel õigusaktidega reguleeritud. Teenus on sarnane perenõustamise ja -teraapiaga, kuid selle eesmärgid ja meetodid on erinevad. Perelepitusprotsess on lahenduskeskne ja tulevikku suunatud, selle

puhul ei tegelda minevikus juhtunuga ega otsita süüdlasi. Perelepitusteenuse osutamiseks on vaja mõlema vanema nõusolekut. Teenuse osutamise sagedus ja kestus sõltub juhtumist ja osapoolte koostöövalmidusest. Tavaliselt kestab kohtumine tund kuni poolteist, sõltuvalt vajadusest kohtutakse 3–6 korda. Perelepituse alguses teavitatakse osapooli suuliselt või kirjalikult nende õigustest ja piirangutest teenuse saamise ajal, sh kaebuste esitamise võimalustest ja korrast. Enamasti lõpeb lepitus kirjaliku kokkuleppega.

Perelepitusteenuse taotlemiseks tuleb isikul või tema seaduslikul esindajal pöörduda avaldusega lapse ametlikku elukohajärgsesse omavalitsusse, kus talle selgitatakse teenuse saamise tingimusi ja korda. Teenus peab olema kättesaadav kõigile, kes seda vajavad. Et tagada teenuse kättesaadavus, võivad kohalikud omavalitsused teha teenuse osutamisel koostööd.

Kui omavalitsuse sotsiaaltöötaja leiab, et inimene vajab perelepitusteenust, soovib ta sobivat teenusepakkuajat või aitab teda leida, kui aga tema hinnangul perelepitusteenust ei vajata, tutvustab ta teisi võimalusi abi saada. Kui inimene omavalitsuse otsusega ei nõustu, on tal õigus esitada vaie

maavanemale sotsiaalhoolekande seaduse § 33 lõike 3 alusel.

Teenust vajavad lapsevanemad võivad pöörduda teenusepakkuja poole ka otse, kui nad tasuvad teenuse eest täies mahus ise. Kui aga on vaja omavalitsuse abi, siis lepivad vanemad kohaliku omavalitsuse ja teenuse osutajaga kokku, millises mahus nad teenust saavad ja kui palju see neile maksuma läheb. Sotsiaalhoolekande seaduse § 45 lõike 1 alusel võib isikult küsida temale või tema perekonnale osutatava sotsiaalteenuse eest tasu, mille suurus oleneb teenuse mahust ja maksumusest ning teenust saava isiku ja tema perekonna majanduslikust olukorrast. Kas küsida inimeselt tasu või mitte, seda otsustab teenust osutav või teenuse eest tasuv asutus. Kui teenusevajadus on kindlaks tehtud, ei tohi omaosaluse suurus saada teenuse saamisel takistuseks.

Perelepitusteenuse osutaja võib olla füüsilisest isikust ettevõtja, juriidiline isik, kohalik omavalitsus või riigiasutus.

Perelepitusteenust vahetult osutaval isikul (perelepitajal) on:

- 1) kõrgharidus (soovitavalt psühholoogia, sotsiaaltöö või sotsiaalpedagoogika erialal);
- 2) kõrged kõlbelised omadused;
- 3) läbitud 160-tunnine perelepitaja täiend-

koolitus või kutseseaduse alusel väljastatud kutsetunnistus.

Perelepitaja ei või olla:

- 1) kohaliku omavalitsuse ametnik, abi-teenistuja või koosseisuväline teenistuja, kes on osalenud teenust taotleva isiku perelepitusteenuse või muu sotsiaalteenuse või -toetuse taotluse menetlemises;
- 2) isik, kes on teenust taotleva isikuga lähisuguluses (vanavanem, vanem, vend, õde, laps, lapselaps) või lähihõimluses (abi-kaasa vanem, vend, õde, laps).

Perelepitus on tulemuslik, kui osapooled suhtlevad omavahel ning on valmis edaspidiseks koostööks.

Vanematevahelise kokkuleppe saavutamisel koostab perelepitusteenuse osutaja nende ütluste alusel kirjaliku kokkuleppe lapse elukorralduslike küsimuste kohta. Kokkuleppe teksti allkirjastavad perelepitusteenusel osalenud isikud ja selle kinnitab lepitaja. Kui lapsevanemad ei saavuta perelepitusteenusel kokkulepet, koostab teenuse osutaja kirjaliku dokumendi isikute eriarvamuste kohta nende ütluste alusel.

Infot perelepituse kohta leiab sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee kohalike omavalitsuste soovituslike juhiste alt ning ka Lepitajate Ühingu koduleheküljel www.lepitus.ee.

Kohalike omavalitsuste sotsiaalteenuste soovituslikud juhised

2011. aastal koostas sotsiaalministeerium soovituslikud juhised kaheteistkümnele kohalike omavalitsuste poolt pakutavale sotsiaalteenusele. Igas juhises on kirjeldatud teenuse eesmärk, sisu ja sihtrühm. Juhiste tegemisel kasutati juba varem sotsiaalhoolekande seaduse muutmiseks kokku pandud materjali, mis valmis kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja hoolekandeaasutuste esindajate koostöös. Juhiste vormi töötas välja siseministeerium nii, et kohalikud omavalitsused saaksid sellest lähtuda teenuse osutamisel või teenuse delegeerimisel era- või vabasektorile. Juhised aitavad ka abivajajate lähedastel ja teistel asjassepuutuvatel organisatsioonidel paremini mõista teenuse olemust, selle taotlemist ning otsustamise protsessi. 2012. aastal valmis kaks uut juhist – perekonnas hooldamise teenus vanemliku hoolitsuseta lapsele ja perelepitusteenus. Lisaks neile on koostatud järgmised juhised: hooldusteenus, isikliku abistaja teenus, koduteenus, lapsehoiuteenus, sotsiaalnõustamisteenus, sotsiaaltransporditeenus, tugiisikuteenus lapsele, tugiisikuteenus täiskasvanule, turvakoduteenus lapsele, turvakoduteenus vägivalda ohvrile, varjupaigategenus, võlanõustamisteenus.

Juhised on eesti ja vene keeles kättesaadavad sotsiaalministeeriumi veebilehel www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekande/kohalike-omavalitsuste-sotsiaalteenuste-soovituslikud-juhised.html. Ettepanekud juhiste täiendamiseks on oodatud e-posti aadressil info@sm.ee.

Perekonna kohustused abivajava pereliikme ees

Ave Henberg, õigusteaduse magister (LL.M.)

Kärt Muller, õigusteaduse magister (LL.M.)

Artiklis analüüsitakse, kuidas määratleda perekonda, kellel on inimese abistamise kohustus; millal abistamiskohustus tekib ja mil viisil peab perekond oma abivajavale liikmele abi osutama.

Sissejuhatus

Kui inimene ei tule oma esmavajaduste rahuldamisega toime (nt on tal rahanappuse tõttu kõht pidevalt tühi või ta ei saa osta vajalikke ravimeid või vaimse alaarengu tõttu ei saa ta hakkama praktiliste igapäevaelu toimingutega) ja/või ta on sisuliselt ühiskonnast ära lõigatud (nt oma haige lapse hooldamise või isikliku liikumispiirangu tõttu on inimene aheldatud oma eluruumi), siis on tema inimväärikus ohustatud. Põhiseaduse järgi peab teda aita perekond (§ 27) ja riik¹ (§ 10 ja 28).

2012. a kevadel valminud analüüsi „Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abivajavate pereliikmete ees”² põhjal saame öelda, et riigi ja perekonna ülesanded toimetulekuraskuses inimese abistamisel üldjuhul põimuvad. Kellel on esmane ja peamine roll abistamisel, sõltub sellest, mis asjaolust tingitult on inimese toimetulek ohtu sattunud ning milles toimetulematus väljendub. Näiteks on põhiseaduse ja rahvusvahelise õiguse järgi eaka sissetuleku esmane kindlustaja riik ning pere roll on teine: pere peab eakat abistama siis, kui eakas vaatamata riigi poolt vanaduse puhuks tagatud sissetulekule toime ei tule.

Artiklis soovime arutada selle üle, kuidas määratleda perekonda, kellel on inimese abistamise kohustus (olgu see siis esmane ja peamine abistamiskohustus või riigi abistamist täiendav abistamiskohustus), millal abistamiskohustus tekib ja mil viisil peab perekond abistama. Meie hinnangul on need küsimused olulised nii seadusandjale kui kohalikele omavalitsusele muu hulgas olukorras, kus nad kujundavad vajaduspõhiseid sotsiaaltoetusi ja -teenuseid. Seda enam, et majanduslikult keerulistel aegadel rakendatakse vajaduspõhiseid meetmeid järjest rohkem (nt kava kehtestada vajaduspõhine lapsetoetus).

Kes on perekond põhiseaduse järgi?

Põhiseaduse (edaspidi PS) § 27 lõike 3 järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. PS § 27 lõike 5 järgi on perekond kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest. Need põhiseaduse sätted kehtestavad inimestele kaks põhikohustust: esmalt vanematele kohustuse pidada ülal ja kasvatada oma alaealisi lapsi ning teiseks kõigile inimestele kohustuse hoolitseda oma abivajavate pereliikmete eest. Põhiseaduse tekstis ei ole lahti kirjutatud perekonna mõistet, st ei ole loetletud perekonnaliikmeid. See, keda PS § 27 lõike 5 mõttes perekonnana käsitleda, sõltub seetõttu sellest, keda ühiskond perekonnaks peab. Perekonna mõiste on ajas muutuv ning sõltub ühiskondlikest oludest. Need muudavad kõnealuse mõiste raskelt sisustatavaks ja vaidlusi tekitavaks.

Analüüsis uurisime, keda Eesti ühiskond 2011. a perekonna all mõistab. Selleks vaatasime

¹ Riigi all on käesolevas artiklis mõeldud nii keskvoimu kui ka kohalikku omavalitsust.

² Artikkel põhineb sellel analüüsil. Analüüs on kättesaadav sotsiaalministeeriumi kodulehel.

erinevaid sotsioloogilisi uuringuid, aga ka seda, kuidas on perekond leidnud käsitlemist õigusaktides ning kuidas on kohtud mitmesuguseid perekonnaeluga seotud küsimusi lahendades perekonna mõistet sisustanud.

Jõudsime järeldusele, et perekonnaks peetakse:

- abielus olevaid isikuid
- stabiilses kooselus elavat meest ja naist, kui nende vahel on lähedased isiklikud suhted, millele võivad lisanduda muud tavatähenduses perekonnaelu tunnused (nt laste olemasolu)
- üksteisest põlvnevaid isikuid.

Lisaks leidsime, et on mõneti ebaselge, kas põhiseaduse mõistes tuleks perekonnaks lugeda ka:

- stabiilses kooselus elavad samasoolised inimesed, kui nende vahel on lähedased isiklikud suhted, millele võivad lisanduda muud tavatähenduses perekonnaelu tunnused (nt laste ühine kasvatamine)
- külgi koos sugulased (õed-vennad).

Viimati nimetatud kahe grupi osas on ebaselge, kas Eesti ühiskond näeb neid perekonnana või mitte. Ühiskondlikke arenguid Eestis ja Euroopas arvestades võib siiski eeldada, et samasoolised stabiilses kooselus elavad inimesed on perekonnana käsitatavad vähemasti lähitulevikus. PS § 27 lõikest 5 tulenev abistamiskohustus kehtib aga vaid inimese suhtes, keda ühiskond peab abivajava isiku pereliikmeks. Seega seni kuni Eesti ühiskond ei tunnusta samasoolisi isikuid perekonnana, ei saa neilt nõuda ka üksteise abistamist.

Kuidas tuleb põhiseaduse järgi abistamiskohustust täita

Kui põhiseaduse mõistes perekonnale on kehtestatud abivajava pereliikme abistamiskohustus, siis tekib küsimus, kuidas on perekond kohustatud abistama. Ka sellele küsimusele ei leia põhiseadusest otsest vastust. Põhiseadus ütleb vaid, et perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest. „Hool” võib olla aga nii aineeline kui ka isiklik. See tähendab, et konkreetse abistamisviisi üle otsustamisel tuleb analüüsida, kuidas abistamiskohustuse sellisel moel täitmine mõjutab nii abistaja kui ka abistatava pereliikme teiste põhiõiguste ja -vabaduste (nt õigust tervisele ja elule, õigus inimväärikusele) realiseerimist. Analüüsis jõudsime järeldusele, et kõige vähem riivab nii täiskasvanud abistaja kui ka täiskasvanud abistatava pereliikme põhiõigusi ja -vabadusi see, kui abistamiskohustust täidetakse rahas. Sellisel juhul on näiteks tervisele kimpus oleval pereliikmel võimalik abistamiskohustust täita oma tervist ja elu ohtu seadmata erinevalt sellest, kui ta peaks abivajava pereliikme eest isiklikult hoolitsema. Kui abistaja ei oska abivajaja eest ise hoolitseda või ta ei suuda seda teha nt mäluhäirete tõttu, on abistamiskohustuse rahas täitmise korral paremini kaitstud ka abivajaja tervis ja elu.

Leidsime aga sedagi, et olukorras, kus täiskasvanud abistava pereliikme huvi rahast erinevalt moel abistamiskohustuse täitmise vastu kaalub üles täisealise abivajava pereliikme huvi saada abi rahas, lubab põhiseadus erandjuhul täita abistamiskohustust natuuras, sh isiklikult hooldades.

Seega jõudsime järeldusele, et üldjuhul tuleks abistamiskohustust täita rahas, erandjuhtudel peaks aga olema lubatud täita abistamiskohustust muul moel.

Põhiseadusest seaduse ja kohaliku omavalitsuse määruseni

Eespool toodu pinnalt tõusetub küsimus, kas põhiseadus „räägib” selles osas perekonnaliikmetega „otse” või peaks seadusandja põhiseaduse inimesele n-õ lähemale tooma ja abistamiskohustust seaduse tasemel täpsustama. Teisisõnu on küsimus selles, kas üks pereliige

võib põhiseadusele tuginedes nõuda teiselt pereliikmelt abi ja teine pereliige peab nõutud abi andma või peaks seadusandja sõnaselgelt ütlema, kes kellele ja millisel moel peab abi osutama. Leiame, et kuna põhiseadus on selle koha pealt üsnagi abstraktne, peab abistamiskohustuse täitmine olema täpsustatud seadustes (nt perekonnaseaduses, sotsiaalhoolekande seaduses) ja kohalike omavalitsuste määrustes.

Seega kuigi põhiseadus sätestab abistamiskohustuse inimeste põhikohustusena, on seadusandja ülesanne see konkretiseerida alamalseisvas õiguses. Neid kohustusi kehtestades peab seadusandja arvestama, et osal juhtudel on ühiskond põhiseaduse teiste sätetega (nt PS § 28 lõikega 2) otsustanud abivajava isiku abistamise suures osas endale võtta ning perekonnale ei saagi kehtestada kuigi ulatuslikku abistamiskohustust. Lisaks, isegi kui põhiseaduse järgi ei ole ühiskond isiku abistamist endale võtnud ning perekond on põhimõtteliselt abivajava liikme eest vastutav, võib seadusandja siiski vabastada perekonna abistamisest (mitte kehtestada perekonnale abistamiskohustust) ja määrata abistamiskohustuse hoopis ühiskonnale. Viimatinimetatud teguviis on õigustatud eelkõige juhtudel, kus abistamiskohustuse perekonnaliikmele jätmine tähendaks ühiskonna elatustaset ning ülesehitust arvestades abistavate perekonnaliikmete endi inimväärikuse ohtu seadmist.

Kui aga seadusandja on leidnud, et perekonnale tuleks kehtestada abivajava liikme abistamise kohustus, siis seisab ta esiteks küsimuse ees, millis(t)ele perekonnaliikmetele abistamiskohustus kehtestada. Teiseks peab ta otsustama, millisel moel tuleb abistamiskohustust täita (nt maksta raha, täita natuuras). Siinjuures tekitab probleeme eelkõige PS § 27 lõike 5 sisustamine ehk juhud, kui abi vajab täisealine perekonnaliige, mistõttu alljärgnevas eelkõige sellele keskendumegi.

Probleemid perekonna mõistega kehtivas õiguses, st leibkonna käsitlus

Perekonnale võib olla õigusnormis otsesõnu kehtestatud kohustus aidata oma pereliiget, aga abistamiskohustus võib tuleneda normidest ka kaudselt.

Otsesõnu kehtestatud perekonna abistamiskohustuse näiteks saab tuua perekonnaseaduse paragrahvist 80, 96 ja 97 tuleneva vanemate kohustuse pidada ülal oma alaealist last ning täisealiseks saanud last, kes täisealiseks saanuna jätkab põhi- või keskkariduse omandamist põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses, kuid mitte kauem kui 21-aastaseks saamiseni. Pärast 21. eluaastat on vanematel abistamiskohustus vaid juhul, kui laps on abivajav.

Seevastu sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) § 22 kehtestab pereliikmetele üksteise abistamise kohustuse kaudselt. Nimelt ütleb SHS § 22, et toimetulekutoetust saab perekond, kelle sissetulekud jäävad alla teatud piiri. Perekas loeb SHS § 22 lg 2 abielus või abielulistes suhetes olevaid samas eluruumis elavaid isikuid, nende abivajavaid lapsi ja vanemaid või muud üht või enamat tuluallikat ühiselt kasutavaid või ühise majapidamisega isikuid. Sisuliselt eeldab SHS § 22, et nimetatud koosluse sees abistatakse üksteist ning toetus on õigustatud vaid siis, kui selle koosluse sissetulekud ühiselt on alla teatud piiri. Nii tuleb SHS §-st 22 elukaaslaste kohustus üksteist toetada ja abistada (vrld perekonnaseadus kehtestab kohustused vaid abielus olevatele inimestele).

On igati põhjendatud ja põhiseadusega kooskõlas, et vajaduspõhise toetuse ning teenuse saamisel arvestatakse isiku leibkonna ehk igapäevaperekonna üldist sissetulekut ja hakkamasaamise võimet. Vastasel juhul võiks sotsiaaltoetus või teenus minna inimesele, kes seda tegelikult ei vaja, ning seetõttu jääks vähem ressursi nende aitamiseks, kes tegelikult abi vajavad. Igapäeva perekonna mõiste (keda vahel nimetatakse ka leibkonnaks) sisustamisel tuleb aga tähele panna, et selle liikmete hulka ei arvataks inimesi, keda ei saa pidada perekonnaks põhiseaduse mõttes. Seda põhjusel, et abivajava inimese toetamise kohustuse saab kehtestada vaid isikule, kes on abivajava inimese pereliige põhiseaduse tähenduses.

Selgituseks üks näide. Paljud kohalikud omavalitsused on kehtestanud sotsiaalhoolekande seaduse § 23 alusel inimestele õiguse saada toetust ravimite ostuks. Ravimitoetuse saamise eelduseks on enamasti see, et inimene on vähekindlustatud, ning selle määramiseks võetakse arvesse ka tema perekonna sissetulek. Perekonnaks loetakse kohalike omavalitsuste õigusaktide järgi sellisel juhul enamasti abielus või abielulistes suhetes olevad samas eluruumis elavad isikud, nende abivajavad lapsed ja vanemad või teised üht või enamat tuluallikat ühiselt kasutavad või ühise majapidamisega isikud (vrld SHS § 22 lõikes 2 sätestatud perekonna mõistega). Sisuliselt on omavalitsuste soov olnud lähtuda igapäevaselt koos majandavate isikute ehk n-õ leibkonna ühisest abivajadusest.³

Ülalöeldust tuleneb, et igapäevaperekonnaks on muu hulgas need inimesed, kellel on ühine majapidamine. Ühine majapidamine võib olla ka majanduslikel põhjustel koos elaval kahel eakal endisel naabrinaisel. Nii võivad nad jagada elamispiinda ning elamis- ja toidukulusid. Tekib küsimus, et kui üks naistest vajab kalleid ravimeid, siis kas kohalik omavalitsus ravimitoetuse määramisel peaks võtma arvesse vaid ravimeid vajava naise sissetulekut ja kulusid või mõlema naise sissetulekut ja kulusid kokku. Viimasel juhul võib ta otsustada ravimitoetust mitte määrata. Vaadates ülaltoodud perekonna definitsiooni kohalike omavalitsuste õigusaktides, ei saa välistada, et naiste sissetulekuid vaadatakse ühiselt.

Meie hinnangul peaks inimese igapäeva perekonnaks siiski lugema vaid neid isikuid, keda saab isiku perekonnaks lugeda põhiseaduse mõistes (vt eespool). Perekonna mõistet ei saa teiseses õiguses laiendada, sest see võiks olenevalt olukorrast tähendada nii seda, et abivajaja jääb abist ilma – korterikaaslane ei aita teda faktiliselt ravimite ostul ning tal ei ole kuidagi võimalik seda ka kohtu kaudu nõuda, sest ei perekonnaseadus ega muu õigusakt anna talle selleks õigust –, kui ka seda, et abistava isiku põhiseaduslikke õigusi piiratakse ülemääraselt – nt olukorras, kus talle on kehtestatud kohustus aidata oma korterikaaslast.

Põhiseadus § 27 lg 5 kohustab abistama vaid seda perekonda, keda ühiskond ja õigusaktid perekonnana tunnustavad.

Abistamise viis – kohaliku omavalitsuse roll olukorras, kus isikul on õigus perekonna abile

Nagu eespool öeldud, peab seadusandja otsustama, millisel moel tuleb abistamiskohustust täita. Et abi jõuaks sinna, kuhu vaja, tuleb sotsiaalteenuste ja -toetuste kujundamisel selle seadusandja otsusega arvestada ka kohalikel omavalitsustel.

Alates 01.07.2010 kehtiv perekonnaseadus näeb ette, et abivajaval täiskasvanud pereliikmel on oma pere liikmelt õigus nõuda ülalpidamist. Ülalpidamise ulatus määratakse kindlaks, lähtudes ülalpidamist saama õigustatud isiku vajadustest ja tema tavalisest elulaadist ning seda tehes arvestatakse õigustatud isiku kõiki eluvajadusi (§ 99). Seega kui pereliige vajab abi näiteks koristamisel ja ta ei suuda koristusteenuse eest ise tasuda, on tal õigus paluda selleks abi oma pere liikmelt.

Uue seaduse järgi täidetakse ülalpidamiskohustust täiskasvanud pereliikmele üldjuhul raha perioodilise maksimisega. Kui selleks on mõjuv põhjus, võib kohustatud isik nõuda, et tal võimaldataks anda ülalpidamist muul viisil (§ 100). See tähendab, et abivajaval täiskasvanud pereliikmel on ülalpidamist õigus nõuda vaid rahas ja ta ei või nõuda näiteks seda, et talle ülalpidamist andma kohustatud pereliige käiks teda ise hooldamas, poest süüa toomas ja koristamas. Küll on aga ülalpidamist andma kohustatud pereliikmel mõjuva põhjuse olemasolul õigus raha maksmise asemel täita ülalpidamiskohustust muul moel (nt koristusteenuse eest tasumiseks raha andmise asemel käia ise regulaarselt koristamas).

Nagu öeldud, käib perekonnaseaduse järgi ülalpidamiskohustuse täitmine üldjuhul rahas.

³ Vt kuidas Statistikaamet sisustab leibkonda statistika kogumisel: leibkonna moodustavad tavaliselt koos elavad inimesed, kellel on ühine kodune majapidamine (ühine elarve ja toit), samuti on leibkond üksikult elav inimene. Leibkonna mõiste on lähedane perekonna mõistele, kuid erinevalt perekonnast võib leibkond olla ka üheliikmeline ning sinna võib kuuluda mitmesugulasi. Vt <http://www.stat.ee/58966>.

Sellest tulenevalt peab inimene ise hoolitsema, et talle antud raha eest vajalikud toimingud (nt kodu koristatud, küttepuud ostetud) sooritatud saaks.

Tõusetub küsimus, mis saab siis, kui abivajav pereliige vajab toimetulekuks mõnd teenust, ent a) abivajaja pole võimeline selle osutamist korraldama või b) selle rahaga pole midagi peale hakata, sest vajalikku teenust ei osutata kohaliku omavalitsuse territooriumil, kus abivajav inimene elab. Näiteks vajab 80-aastane Voldemar häirenuputeenust, aga ta ei tea, kuidas seda teenust nimetatakse, kes seda teenust osutab, kas seda teenust osutatakse tema koduvallas ja kuidas teenuse osutajatega kontakti saada. Kas kehtiva perekonnaseaduse valguses peab toodud näite korral Voldemarile vajaliku abi korraldama tema pere või tuleb tal oma jõududega hakkama saada (loe: leppida abist ilmajäämisega)?

Inimese igapäeva perekonnaks peaks lugema vaid neid isikuid, keda saab isiku perekonnaks lugeda põhiseaduse mõistes. Põhiseadus § 27 lg 5 kohustab abistama vaid seda perekonda, keda ühiskond ja õigusaktid perekonnana tunnustavad.

Vastus esitatud küsimusele on, et Voldemari pere ei pea Voldemarile otsima häirenuputeenuse osutajat ja temalt teenust tellima. Teisisõnu, Voldemaril tuleb häirenuputeenuse tellimisega ise hakkama saada. Kui pere soovib ja Voldemar on asjaga päri, võib pere muidugi mõista Voldemari selleski asjas aidata. Olukorras aga, kus pere ei saa või taha või oska Voldemarile häirenuputeenuse osutamist korraldada või ei soovi Voldemar, et tema pere ta asju ajaks, peab Voldemari aitama tema elukohajärgne kohalik omavalitsus. Esmajoones tuleks Voldemari nõustada ehk osutada talle sotsiaalnõustamise teenust ning selgitada, millist teenust ta võiks vajada ning kas ja kuidas seda saada.

Kui esitatud näites nimetatud häirenuputeenust on vähemalt idee poolest võimalik osta erasektori teenuseosutajatelt ja kohalik omavalitsus võib Voldemarile nende kontaktandmed anda, siis teiste teenuste puhul, mille osutamist kohalik omavalitsus korraldama ei pea ja mida ei osuta ka erasektor, on lugu kurvem. Sellisel juhul võib Voldemar jäädagi abita. Teine oleks aga lugu siis, kui Voldemar vajab teenust, mida küll erasektor ei osuta või osutab Voldemari jaoks ülemäära kallilt, ent mille olemasolu on kohustatud tagama kohalik omavalitsus (nt koristamisteenus kui koduteenus). Nimelt oleks Voldemaril siis õigus kas või kohtu kaudu nõuda, et elukohajärgne kohalik omavalitsus muudaks asjaomase teenuse talle kättesaadavaks. Kas aga Voldemaril on selleks vajalikku võimekust, jõudu ja jaksu, on kaheldav. Seepärast jääb ta tõenäoliselt ilma ka sellest, milleks tal seaduse järgi õigus on. Seega on teenust vajava inimese seisukohalt vaadatuna probleemiks nii see, kui kohalik omavalitsus pole taganud oma territooriumil nende teenuste osutamist, mida näeb ette seadus, kui ka see, et kohalik omavalitsus ei paku seaduses sätestamata teenuseid, mida aga elanikkond vajab. Kuna teenust vajava inimese pere ei pea perekonnaseadusest tulenevalt ise neid teenuseid looma ega osutama, ei saa ka kohalik omavalitsus perelt seda nõuda või pere peale lootma jääda. Kui ta aga seda teeb, on küllaltki suur oht, et inimene jääb talle vajaliku abita ning tema inimväärikus on rikutud. Et seda ei juhtuks, tuleks kohalikel omavalitsustel tagada oma territooriumil nende teenuste osutamine, mida nende elanikkond vajab (nt kui vallas ei ela ühtegi kurti, pole järelikult vajadust ka vastava tõlketeenuse järele). Kui üksi ei jõua, sh teenuse n-ö käivitamine ja käigushoidmine on ülemäära kulukas, võib seljad kokku panna ja tagada nende osutamine mitme peale.

Artikkel ja analüüs väljendavad autorite isiklikke seisukohti.

Eakate omastehooldusest fookusgrupiintervjuude analüüsi põhjal

Taimi Tulva
*Tallinna Ülikooli
sotsiaaltöö
instituudi
professor*

Koidu Saia
*Tallinna Ülikooli
sotsiaaltöö
instituudi lektor
ja doktorant*

Üks lähiaastate väljakutseid hoolekandes on seotud eakate hooldusvajaduse problemaatikaga. Seda mõjutab ühelt poolt eluea pikenemine ja teisalt tervena elatud aastate arv. Koos vanusega kasvavad tegevuspiirangud ja raskused igapäevaeluga toimetulekul. Perede koosseis kahaneb nii Eestist lahkumise kui teistelgi põhjustel ning see tingib meie nooremate põlvkondade väiksuse. Seoses rahvastiku vananemisega võib pikeneda pensionile siirdumise iga ning seetõttu väheneb omastehooldajate reserv.

Ootuspäraselt kannavad hoolduskoormust abikaasa, lapsed ja teised omaksed, aga ka hooldustöötajad, sõbrad ning naabrid. Puudega eakate hooldajad on valdavalt mitteformaalsed hooldajad, vähem on neid, kellele kohalik omavalitsus maksab hooldajatoetust. Avaliku sektori vähene toetus seab perekonna sageli raske valiku ette, sest hooldamisega kaasnevad märkimisväärsed kulud. Omastehoolduse alternatiiviks on institutsionaalne hooldus, mis ei ole paljudele perekondadele kas moraalselt või rahaliselt vastuvõetav. Rahvusvahelist teaduskirjandust Eesti konteksti asetades võib **omastehooldust** (ingl. *informal care*) määratleda kui erivajadusega inimeste hooldamist ja nende argieluga toimetuleku toetamist kodus pereliikmete või teiste isikute poolt. **Eaka omastehooldaja** on isik, kes hooldab kodus argieluga iseseisvalt mittetoimetulevat eakat pereliiget või lähedast, kellele on sel viisil tagatud inimväärikus ning toetus. Põhjamaade teaduskirjanduses (Perälä jt 2008) leidub vihjeid omaste nimetamisest neljandaks sektoriks, mis kõneleb omaste rolli tugevnemisest sotsiaalhoolekandes ja pere vastutuse kasvamisest kodus kõrvalabi vajavate eest hoolitsemisel.

Sotsiaaltoetuste ja teenuste registri STAR andmetel oli 1. september 2012 seisuga hooldajatoetust (suuruses 15 kuni 25 eurot) saavaid omastehooldajaid ligi 9000 ning hooldatavaid ligi 10 000. Mitteformaalsete hooldajate, samuti hooldatavate arv võib olla kordades suurem, kuivõrd puude tõttu kõrvalabi vajavaid eakaid on ligi 70 000.

Selles artiklis kirjeldatakse eakate omastehoolduse temaatikat projekti „**Eakate omastehoolduse head praktikad Eestis ja omastehooldajate koolitusmudelite väljatöötamine**” andmetele toetudes.

Projekti taust

Projekt on Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi ja Helsingi Arcada Rakenduskõrgkooli poolt läbi viidud SURFACARE projekti (2009–2011) jätk. Selle projekti eesmärk oli eakate (vanuses 65+) elukvaliteedi ja abivajaduse selgitamine ning omastehooldajate toimetuleku

ja nende tugisüsteemi arendamise vajaduse uurimine. Selle kõrval analüüsiti ka hooldatavate toimetulekut, teenuste kasutamist ja omastehooldajate koolitusvajadust. Andmeid saadi nii ankeetküsitluse (580 vastajat) kui ankeet-intervjuude (448 vastajat) abil. Omastehooldaja profiili võib iseloomustada järgnevalt: enamik omastehooldajatest (85%) on naised, kes 51% juhtudest hooldab oma abikaasat; hooldatavatest 84% olid vanemad kui 65 a, hooldajate keskmine vanus 62 a ja omastehooldajana oli töötatud keskmiselt neli aastat. Põhilised hooldamist nõudvad asjaolud olid liikumisprobleemid, kroonilised haigused, mäluhäired, dementsus, psühhiaatrilised haigused ning sageli kombinatsioon nimetatutest.

Hasartmängumaksu nõukogu toel kujunes jätkuprojekti eesmärgiks fookusgrupi intervjuudele tuginedes eakate omastehooldajate toimetuleku ja praktikate tundmaõppimine Eesti eri paikkondades. Projekti panustasid lisaks Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi õppejõududele sotsiaaltöö doktorant Krista Tammsaar, magistrandid Monika Haukanõmm, Merili Vösa, Liina Mustonen ja Ruth Karjus. Fookusgrupis olid esindatud järgmised spetsialistid: sotsiaaltöötajad, omastehooldajad, tugi/kogemusrühma esindajad, esmasandi teravishoiutöötajad ning perearstid ja koduõed. Täiendavalt viidi läbi ekspertintervjuud.

Fookusgrupiintervjuu kasutamisest sotsiaaltööuringutes

Fookusgrupiintervjuu kui andmete kogumise meetod võimaldab koguda mitmekesisest andmestikkude. Sotsiaalteadustes on fookusgruppide eesmärk osalejate tähenduste ja interpretatsioonide tõlgendamine. Fookusgrupis on 6–8 inimest, kes on pärit sarnasest sotsiaalsest ja kultuurilisest ruumist või kellel on sarnased kogemused või mured. Fookusgrupi intervjuu kestab 1–2 tundi ja selle eesmärgiks ei ole konsensuse saavutamine (Hennink 2007, 6). Fookusgruppide kaudu on võimalik koguda andmeid „võimutundlikel” (ingl. *k power sensitive*) teemadel. Meetod võimaldab koguda andmeid mitmest vaatenurgast (ingl. *k multiple voices*) ning vähendab uurija kui autoritaarse hääle (ingl. *k authoritative voice*) mõju, sest võim ei ole mitte uurija, vaid grupiliikmete käes (Madriz 2003). Seega on võimalik „pääseda andmetele tavapärasest lähemale” (Ivanoff ja Hultberg 2006, 126).

Andmeanalüüsi tulemused

Projekti raames viidi läbi viis fookusgrupi intervjuud. Valimi suuruseks kujunes 63 sihtrühma esindajat, neist omastehooldajaid 27, sotsiaaltöötajaid 24 ja tervishoiutöötajaid (perearstid, koduõed) 12. Andmete analüüs võimaldas saada ülevaate headest praktikatest, omastehoolduse valupunktidest ning omastehooldajate koolitusvajadusest.

Näiteid headest praktikatest:

- On omavalitsusi, kus omastehooldajaid tunnustatakse ja toetatakse (nt korraldatakse sotsiaaltranspordi maapiirkonna elanikele). Mõnes piirkonnas tegutsevad KOV-id aktiivselt omastehooldajate toetamisel (annavad nõu teenuste saamise võimalustest, suunavad tugirühmadesse, rahaliste võimaluste korral maksavad suuremat hooldustasu jne).

- Omastehooldajatel on omad nipid, mida nad kasutavad: isikliku päeviku pidamine kui vahend pingete ventileerimiseks, abivahendite kohandamine vastavalt hooldatava vajadustele jne.

- Pereliikmed, toimiv lähivõrgustik, hoolivad ametnikud pakuvad omastehooldajatele nõuandvat tuge: „*Raha on sotsiaalvaldkonnas vähe, kuid hea sõna ja hoolivusega saab ometi lähedasi toetada.*”

- Omastehooldajate tugirühmi oli ligi 10% KOV-ides. Tugirühmade juhendajateks on valdavalt sotsiaaltöötajad, aga ka teised siduserialade spetsialistid. Omastehooldajate rühmi kutsutakse valdavalt tugirühmadeks, mõnes kohas ka kogemusrühmadeks. „*Meie vallas on tugirühmas koos erivajadusega inimeste hooldajad, kellel hooldatavateks näiteks puuetega lapsed või noored, aga ka eakad.*”

- Koostöö spetsialistidega (nt apteeker, pereõde jt) laieneb, selle aluseks on kompetentsus ning suhtlemine.

Omastehoolduse valupunktid:

- Omastehoolduse vajadus tekib sageli ootamatult ning toob kaasa suured muutused ja alati pole võimalik kohe abi saada.
- Omastehooldus on kurnav ja väsitav, võib viia läbipõlemiseni. Omastehooldajal võivad ilmneda terviseprobleemid, sh vaimse tervise probleemid. Puudub asenduspäevade ja puhkuse võimalus. „*Vallas võiks olla andmebaas inimestest, kes vabatahtlikena on valmis võimaluse korral abistama ja asendama.*”
- Omastehooldaja sotsiaalne võrgustik kahaneb, huvialad ja hobid jäävad tagaplaanile. Omastehooldaja on „lõksus”: „*Ma olen nagu ketikoer, kellel ei ole oma mina ja soove. Ma liigun selles raadiuses, mida minu kett võimaldab.*”
- Puudub hooldusvajaduse hindamise ühtne instrument, mis oleks kasutusel kõigis omavalitsustes.
- Toetavaid teenuseid (sh mäluhäirega eakate päevakeskusi) on vähe.
- Teadmised ja oskused õigete hooldusvõtete, voodihaige ergonomika ja abivahendite kättesaadavuse kohta on ebapiisavad.
- Omastehooldajad ei tunne kohalikelt omavalitsustelt tuge ega oma töö väärtustamist.
- Info teenuste ja toetuste kohta on ebapiisav (nt oleks abi teemakohastest raadio- ja telesaadetest).
- Omastehooldajate tugirühmadesse liikmete leidmine on takistatud (andmekaitse), info levib suust suhu.
- Omastehooldajad ja nende tugirühmade juhid ei saa koolitust ja toetust (läbipõlemisoht).

Omastehooldajad vajavad järgmisi tugimeetmeid:

- Eakate eest hooldi kandvatele **omastehooldajatele infopaketi koostamine** ja kättesaadavaks muutmine. Tähtis on hõlbustada asjaajamist, kuna bürokraatlikke toiminguid on palju ja need võtavad aega. Omastehooldajad vajavad sotsiaalseid garantiisid.
- Omastehooldajate kui subjektide **tunnustamine** ja nende elukvaliteedi säilitamine, nende tööpanuse väärtustamine ning inimväärikuse austamine. Oluline on neid kaasata hooldatavate muutuvate vajaduste üle otsustamise ning hooldusplaanide koostamisse.
- Omastehooldajate ja omastehooldajate koolitajate, aga ka perearstide **süsteemne koolitamine**; vajadusel konsultatsioonide saamise võimalus hooldamise praktilistes küsimustes.
- **Teenuste kompleksne arendamine koostöös avaliku ja kolmanda sektoriga, kogudusega ning perega:** asendushooldajad, intervallhooldus, koduõendustugi, omastehooldajate tugirühmade tegevuse toetamine.
- **Eelduste loomine sotsiaalsete võrgustike toimimiseks** (nt tugi- ja eneseabirühmad), mis aitavad omastehooldajatel taastuda ja teiste omastehooldajatega oma mõtteid ning meeleolusid jagada.
- **Järjepidev koostöö** omastehooldajate, nende tugirühmade, kohaliku omavalitsuse ametnike, teenusepakkujate, siduserialade spetsialistide (arstid, koduõed jt) ning ministeeriumide ja ülikoolide vahel.

Kogutud andmetele ja rahvusvahelisele praktikale tuginedes koondati olemasolevad teadmised Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi poolt omastehooldajate põhikoolitusmudelisse (3 EAP) ning omastehooldajate koolitajate (sotsiaaltöötajate) koolitamiseks koostatud täienduskoolitusmudelisse (4 EAP). 16. novembril Eesti Puuetega Inimeste Kojas toimunud omastehoolduse projekti seminaril tutvustati neid mudeleid. Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut kavatseb piloteerida koolituse 2013. aastal.

Kokkuvõtteks

Omastehoolduse teema vajab oma laia ulatuse ning mõju tõttu ühiskondlikku dialoogi. Igaüks meist võib homme sattuda ootamatult omastehooldaja rolli. Arutelud pere vastutuse ulatusest ning riigi ja omavalitsuse toetuse nappusest peaksid leidma laiemat kõlapinda. Vajame hooldaja ning hooldatava inimvääriskuse säilimist kindlustavate otsuste langetamist. Omastehooldajate olukord vajab reguleerimist **seaduse tasandil**, omastehooldust on vaja toetada sotsiaalpoliitiliste meetmetega. Jääb poliitikute otsustada, kas omastehooldus on ka tulevikus suuresti pere vastutada. 2012. aastal Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi poolt elluviidud projekt oli üheks võimaluseks uurida omastehoolduse praktikat ning seda arendada koolituste väljatöötamise abil.

Põhjalikum ülevaade omastehoolduse projekti seminari ettekannete sisust on leitav detsembrikuu „Elukaas“.

Viidatud allikad

Hennink, M. M. (2007). International focus group research: A handbook for the health and social sciences. Cambridge University Press: Cambridge.

Ivanoff, S., D. Holtberg, J. (2006). Understanding the multiple realities of everyday life: basic assumptions in focus-group methodology. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 13 (2), 125–132.

Madriz, E. (2003). Focus groups in feminist research. In: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.). *Collecting and interpreting qualitative materials*. 2nd edition Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 363–388.

Perälä, M.-L., Hammar, T., Rissanen, P. (2008). Omaoinen läheisensä hoitajana kotona. *Yhteiskuntapolitiikka* 73, 1, 63–72.

Missugust abi saavad ja ootavad omastehooldajad?

Tartus 25. oktoobril toimunud hoolekande aastakonverentsil arutati omastehooldajate olukorda ja leiti, et nii riik kui omavalitsused peaksid pakkuma tuge pereliikmete hooldajatele, et säilitada nii hooldaja kui hooldatava inimvääriskus ja normaalne elukvaliteet. Ajakiri Sotsiaaltöö uuris kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate käest, missugust abi on neil pakkuda peredele, kus mõnel pereliikmel on suur hooldusvajadus; kuidas jõuab info abivajajate kohta sotsiaaltöötajani ning millest sotsiaaltöötajad lähtuvad, et hinnata perekonna suutlikkust tagada oma pereliikmele vajalik hooldus. Teemat kommenteerisid ka omastehooldajate esindajad, sõnastades oma ootusi riigile ja kohalikele omavalitsustele.

Tallinna Kesklinna Valitsus maksab omastehooldajatele nii hooldajatoetust ja ühekordset sotsiaaltoetust kui ka osutab teenuseid. Sügava puudega täisealise inimese hooldajale makstav toetus on 25,60 eurot kuus ja raske puudega inimese hooldaja toetus 15,40 eurot kuus. Pakume koduteenust ja suuname intervallhooldusele. Sügava ja raske liikumispuudega isiku transporti-

miseks on olemas taksotalongid, teatud olukorras saab osutada transporditeenust. Omastehooldajaid nõustatakse ning antakse informatsiooni tasuliste koduteenuste pakkujate kohta. Sageli küsitakse infot hooldekodude, hooldushaiglate ning eestkoste seadmise kohta.

Kõige sagedamini pöörduvad hooldust vajava inimese pereliige ise meie poole, kuid tulevad ka peretuttavad, kes on mures oma hooldajast sõbra või sugulase pärast. Enne toetuse ja teenuse pakkumist hindame pere enda võimalusi toime tulla. Selleks vestleme perega ja vajadusel külastame kodu. Oluliseks kriteeriumiks on hoolduskoormuse jaotus peres: kui võimalikke hooldajaid on ainult üks, siis on vaja osutada suuremat abi. Võimekust teenuse eest tasuda hindame pere sissetulekute põhjal.

Hea praktika näiteid võib tuua teenuste osutamisesest. Olime pakkunud suure hoolduskoormusega hooldajale abi koduteenuste näol, kus meie töötaja abistab mõni kord nädalas hooldajal haiget pereliiget tõsta ja vannitada. Samas on peresid, kes ei luba võõrast inimest oma lähedase eest hoolt kandma ega ole nõus hooldatavat lühiajalisele hooldusravile saatma. Meie hinnan-

gul on paljud omastehooldajad sattunud sõltuvussuhtesse. Näiteks oli hiljuti juhus, kus intervallhooldusel viibivat hoolealust käis abikaasa iga päev haiglas vaatamas ja toitmas, kuigi see üürrike vaba aeg oli mõeldud talle jõu kogumiseks ja puhkuseks.

Igapäevatööd tehes on olukordi, kus saame omastehooldajat lihtsalt kuulata, imetleda tema pühendumist lähedase hooldamisele või jagada temaga pahameelt, teades samas, et inimest sellega ei aita. Kogemused ütlevad, et oleks vaja asendushooldajaid, arendada intervallhoolduse teenust ning suurendada hooldajatoetust.

Annika Torjus, Tallinna Kesklinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna vanemspetsialist

Info abivajajatest jõuab linnaosa sotsiaalhoolekande osakonda mitmeid teid pidi. Inimesed, kellele on määratud puudeaste, tulevad valdavalt ise nõu küsima. Vahel jõuab info meieni perearstilt või haiglatöötajatelt. Ka korteriühistud on olnud varmad abivajavast majaanikust teatama. Viimasel ajal on sagenenud lähedaste pöördumised e-kirjadega. Sotsiaalhoolekande osakonna tegemisi kajastab linnaosa leht, mis saadetakse postiga kõigile linnaosa elanikele.

Kõigepealt kuulatakse abivajaja koos lähedastega ära, et selgitada välja puudega isiku toimetulek, abivajadus tavakeskkonnas ja soovid. Pere nõusolekul külastatakse kodu ja hinnatakse perekonna suutlikkust tagada hooldus abivajavale pereliikmele. Puudega isiku vajaduste kõrval on oluline märgata ka abistajate seisundit. Vajadusel juhitakse nende tähelepanu asjaolule, et ka nende endi vajadused vajavad rahuldamist, ning pakutakse selleks võimalusi.

Lõpplahendus sõltub pere valmisolekust ja loomulikult nii pere kui ka linna rahalistest võimalustest. Linnaosa sotsiaalhoolekande osakond ise peale koduhooldusteenuse muid teenuseid ei osuta, küll aga vahendab neid teenuseid, mida teisedki Tallinna linnaosad. Sotsiaaltöötajate kõige olulisem töö on peret informeerida tema võimalustest abi saada, vajadusel abistada peret asjaajamisel, näiteks rehabilitatsiooniplaani või isikut tõendavate dokumentide taotlemisel. Tallinna teenused on valdavalt suunatud puudega isikutele, vahetult hooldajatele mõeldud teenuseid pole. Pakutakse teenu-

seid, mis võimaldavad hooldajal jätkata osalemist tööelus (nt jätta oma laps spetsialistide hoolede haridusasutusse või usaldada mäluhäirega eakas päevahoiuteenusele) või võimalust puudega pereliikme juurest lühikest aega eemal viibida (nt kasutada lapsehoiuteenust sügava ja raske puudega lapsele, ööpäevaringset lapsehoiuteenust raske ja sügava puudega lapsele). Üldjuhul osutatakse teenuseid abivajajale tasuta või vähese tasu eest. Kui perel on rahalisi raskusi, on võimalik taotleda toetust. Otsese sotsiaalabi kõrval on olnud aeg-ajalt võimalik jagada omastehooldajatele tasuta pileteid Salme kultuurikeskuses toimuvatele teatritendustele, et neid oma tavakeskkonnast veidikeseks välja tuua. Oleme jaganud ka infolehti Tallinna omastehooldajate tugirühma kokkusaamiste kohta. Üksikuid, oma väga haiget last hooldavaid emasid kodust välja teistega suhtlema minema motiveerides on sotsiaaltöötajaid kohati saatnud ebaedu, kuna emad ei nõustunud mingil tingimusel last kellegi teise hooleks jätma. Siin ei jää sotsiaaltöötajal muud üle, kui oodata, et aeg annaks arutust.

Kai Keller, Põhja-Tallinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna sotsiaalteenuste talituse juhtivspetsialist

Puhja vallas on 2400 elanikku, sh 42 sügava puudega täisealist inimest ja 49 puudega last. Lisaks puudega inimese või tema pere pöördumistele saame infot perearstidelt, haiglate sotsiaaltöötajatelt, naabritelt. Aeg-ajalt leiame mõne abivajaja ka x-tee kaudu sotsiaalkindlustuse registrist.

Üheks tähtsamaks teenuseks pean ma puudega inimese ja tema pere nõustamist sotsiaaltöötajate poolt. Vald maksab hooldajatoetust kõigile sügava puudega inimeste hooldajatele paraku ühtemoodi 26 eurot kuus ning puudega lapse mittetöötavatele vanematele 20 eurot kuus. Kui puudega inimesel on suurem abivajadus, toetab vald inimest ühekordse toetusega või võimaldades talle teenuseid. Viimastel aastatel on suurenenud võimalused toetada puudega laste peresid, eriti teenuste eest tasumisel, sest lisaks valla eelarvest tulevale rahale saame kasutada riigi eraldatud lapsehoiuteenuse ja puudega laste hooldajatoetuse summade jääke. Probleemiks on vajalike teenuste (näiteks erilasteaed, rehabili-

tatsioon) kättesaadavus, mis maakohas sõltub palju transpordivõimalustest. Meie valla suure abivajadusega puudega lastest üks käib Tartu linna erilasteaias ja kaks Maarja Koolis. Peale kohamaksude toetame ühte peret iga kuu sõidukulude tasumisel, teisele võimaldame vajadusel valla transporti ja tasume Maarja Tugikeskusele tugikoduteenuse eest. Puudega laste peredele olene korraldanud teabepäevi, ühte peret toetab tugiisik. Koduhooldusteenust võimaldame 17 puudega eakale, vallas toimib iganädalane sotsiaaltransport küladest valla keskusesse.

Praktika näitab, et pered soovivad oma abivajavat pereliiget ise abistada, kuid abistamisel on piirid, mida kitsendab lisaks ajale veel pere väike sissetulek. Kui puudega pereliige vajab hooldamist asutuses, siis jääb tasumine hooldekodu eest siiski perede kanda. Kui pere (seadusjärgsed ülalpidajad) ei ole selleks võimeline, siis on Puhja vald iga juhtumi kohta teinud eraldi otsuse, arvestades pere sissetulekuid ja teiste ülalpeetavate olemasolu.

Milvi Sepp, MA

Puhja valla sotsiaalnõunik

Halinga vallas seatakse hooldus ja määratakse hooldaja sügava puudega täiskasvanud isikutele. Hooldajatele makstakse alates 1. jaanuarist 2012 hooldajatoetust 35 eurot kuus. Novembrikuu seisuga on seatud hooldus ja määratud hooldaja kaheteistkümnele täiskasvanud sügava puudega isikule. Määratud hooldajatest on pereliikmeid kaheksa. Ühe hooldaja eest tasutakse sotsiaalmaks. Peresid nõustatakse ja varustatakse abivahenditega.

Info abivajajate kohta jõuab sotsiaaltöötajateni abivajajate, pereliikmete, sugulaste, naabrite või perearstide kaudu.

Hooldusvajadust hindab vallavalitsuse sotsiaalametnik, kes teeb kindlaks hooldust vajava isiku abivajaduse, hooldaja ülesanded ja hooldaja võimekuse hooldajakohustust täita. Hooldust ei seata ja hooldajat ei määrata isikule, kellele osutatakse muud abi või sotsiaalteenuseid, mis rahuldavad hooldusvajaduse.

Alates 1. jaanuarist 2012 ei seata hooldust isiku üle, kellele on määratud puude keskmine või raske aste või kellel puudub vaimsest või kehalisest puudest tingitud pidev

abi- ja hooldusvajadus, mis takistab teda oma õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel. Keskmise või raske puudega isikul abi- ja hooldusvajaduse ilmnemisel tagab vallavalitsus vajadusel koduteenused.

Koduteenused on inimesele tasuta, kui tema sissetulekud on väiksemad vallavalitsuse kehtestatud piirmäärast ja tal puuduvad seadusjärgsed ülalpidamiskohustuslased või ei ole viimased rahaliselt võime- lised seda kohustust täitma.

Hooldajatoetust makstakse iga kuu 3–16-aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse hooldajal, ja 16–18-aastase raske või sügava puudega lapse hooldajale, kes ei saa töötada puudega lapse kasvatamise tõttu. Hooldajatoetust määratakse järgmistes suurustes: 3–16-aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse hooldajale 75% hooldajatoetuse määrast; 16–18-aastase sügava puudega lapse hooldajale 100% hooldajatoetuse määrast ja 16–18-aastase raske puudega lapse hooldajale 60% hooldajatoetuse määrast.

Hooldajatoetuse määr on 51,13 eurot. Novembrikuu seisuga maksis vald 38,35 eurot hooldajatoetust seitsme lapse hooldamise eest. Nelja hooldaja eest tasuti sotsiaalmaks. Kaks puudega last kasutab tugiisiku teenust munitsipaalharidusasutuses.

Eve Sartakov

Halinga vallavalitsuse sotsiaaltöötaja

Suure hoolduskoormusega pered vajavad senisest palju enam erinevaid kohaliku omavalitsuse teenuseid ja osad ka suuremat rahalist toetust. Üheks vajalikuks teenuseks on hooldajapuhkus: kui omaste hooldaja on järjepidevalt ja ööpäevaringselt olnud hooldatavaga seotud, on tal õigus puhata. Rahaliste toetuste maksmisel peaks võtma arvesse, kui suur on pere hoolduskoormus. Eestlane on üldiselt kannatlik ja läheb abi või toetust küsima viimases hädas. Kahjuks sõltub abi saamine sageli sotsiaaltöötaja pädevusest ja/või omavalitsuse rahakotist. Seega peab olema mingi muu väljapääs – ühtlane riiklik rahastamine, kohalike omavalitsuste koostöö teenuste arendamisel maakonnas vms.

Selleks et omastehooldajate olukord paraneks, on minu arvates vaja:

■ aktiivseid praegusi ja endisi omastehooldajaid, kes osaleksid kohalikes koge-

musgruppides, aidates nii emotsionaalselt kui ka teadmistega teisi hooldajaid;

- saavutada koos teiste kohalike aktiivsete elanike ja ühingutega ühiselt omastehooldajate jaoks oluliste otsuste vastuvõtmist kohapeal või riigis, leida vabatahtlikke hooldajaid ning viia ellu ka teisi algatusi;

- suunata rohkem raha sotsiaalvaldkonda, et oleks võimalik pakkuda samaväärseid teenuseid ja rahalisi toetusi üle Eesti. Praegu on olukord, kus ühes maakonnas saab inimene teenust ja teises ei saa, nt nii juhtub sageli aasta teises pooles soodustingimustel müüdavate abivahenditega;

- arvestada teenuste pakkumisel ja toetuste maksmisel omastehooldajate õigust puhkusele ning inimväärsele elule.

- suurendada sotsiaaltöötajate teadlikkust omastehoolduse ja rahvastiku vananemise teemadel. Mulle meeldis äsja toimunud seminaril Tallinna Ülikooli nägemus sotsiaaltöötajatest kui spetsialistidest, kes vajadusel oskavad selgitada kohaliku omavalitsuse juhtidele, miks peaks toetama senisest enam omastehooldajaid.

Pirjo Vaarmaa

MTÜ Inkotuba, Tallinna omastehooldajate tugirühma eestvedaja

Omastehooldajad satuvad väga keerulisse olukorda, kuna hooldusvajadus võib tekkida äkki. Samuti oleneb olukorra keerukus ka sellest, kas hooldajaks saab noor ja töö käiv inimene või pensioniealine. Raskusi valmistab see, kui ei osata abi otsida ega teata, kuhu pöörduda.

MTÜ Kuusalu Omastehooldus juhatuse liikmena tunnen puudust info edastamise võimalustest valla elanikele. Ühingul on küll veebileht, www.kuusaluomastehooldus.eu, kuid sellele ei pääse ligi inimesed, kel pole arvutit ja interneti kasutamise võimalust, nt eakad. Kohalikus lehes pole sotsiaalvaldkonna nurgakest ja osa inimesi lehte ei telli. Oleks vaja uuringuid, millega saaks tõestada valla juhtidele vajadust täiendavate hooldustöötajate ametikohtade ning toetatavate teenuste järele. Praegu saame rääkida ainult nende 10–20 inimese nimel, kes käivad regulaarselt meie üritustel ja on oma suurest hoolduskoormusest rääkinud.

MTÜ Kuusalu Omastehooldus on ühing, mis on loodud eesmärgiga aidata, nõustada, koolitada ja toetada omaste hooldajaid.

Oleme valmis osutama teenust, kui vajatakse abilist, hooldajat, asendushooldajat. Parajasti on lõpusirgel hasartmängumaksu nõukogu rahastatud projekt „Avame ukсед omastehooldusesse”. See koosneb loengutest omastehooldajatele olulistel teemadel, nagu omastehooldaja roll; toimetulek stressi, pereliikme haigestumise ja psühholoogilise traumaga; hooldamine ja ergonoomika lamava haige eest hoolitsemisel. Projekti käigus selgus, et loengud oleksid võinud nelja tunni asemel kesta 6–7 tundi ning hõlmata ka individuaalnõustamist. Küsimusi oli niivõrd palju, et lektor Kristina Kams ei jõudnud teemakäsitlust lõpetada. Mitmel korral tuli tal hooldajat lausa kodus külastada, et koos koduõega üle vaadata hooldaja ja hooldatava olukord. Samuti oli selgelt näha, et hooldajad ei saanud koolituse kohta infot kätte; paljudel ei olnud võimalik osaleda, kuna ei leitud asendushooldajat. Mõned hooldajad on juba niivõrd heitunud, et ei suuda või taha enam kodust välja tulla. Mitu hooldajat ütles, et neil ei ole sobilikke riideid või et nende enda terviseprobleemid on muutunud nii suureks, et nad ei saa osaleda. Paljudel on ka selged depressiooni ilmingud.

Igas vallas oleks vaja koordinaatorit, kes omastehooldajatega tegeleks. Koordinaatoril peaksid olema teadmised nii pedagoogikast, psühholoogiast kui ka sotsiaaltööst. Kasuks tuleb, kui tal on ka endal omastehoolduse kogemus. Samuti vajaksid omastehooldajad riigi tunnustust ja et kas või ajakirjanduses tunnustataks nende olemasolu ja tööd. Kui hooldajale ei ole võimalik maksta suuremat tasu kui 10–15 senti tund, siis oleksid abiks lisateenused: asendushooldus, puhkepäevade võimaldamine, soodushindadega puhkusepaketid, koolitusprogrammid eri maakondades, toetused ravimite ja hooldusvahendite ostmiseks, elukoha kohandamine. Omastehooldaja peaks saama ennast töötuna arvele võtta, ilma et ta kaotaks õiguse olla hooldaja. Omastehooldajad ei ole selles süüdi, et neil on hoolduskohustus, vaid riik peaks neid hindama ja kindlustama abiga, et paremini toime tulla. Aidake meil aidata!

Tiina Tursman

omastehooldaja, koolitaja ja lektor, sotsiaaltöö MA, ilma tööta omastehooldaja

Hea vaimne tervis tõstab eakate elukvaliteeti

Airi Mitendorf

*Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia
Instituudi (ERSI) projektijuht
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant*

Vaimne tervis ja heaolu on väga tähtsad tervise komponendid inimese kogu elutee vältel. Hea tervis ei tähenda mitte ainult haiguste ja probleemide puudumist, vaid ka täielikku füüsilist, vaimset ja sotsiaalset heaolu. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO 2001) määratleb positiivset vaimset tervist kui „*inimese heaolu seisundit, mille puhul ta on võimeline hindama oma võimeid, saab hakkama normaalse argipäeva stressiga, suudab produktiivselt töötada ning on võimeline tegema koostööd kogukonnaga*”. Vaimse tervise puhul ei tule mitte keskenduda ainult psüühikahäiretele ja vaimse tervise probleemidele, vaid ka positiivse vaimse tervise edendamisele.

Vaimse tervise rubriigi teine artikkel pärineb MHPHands projekti vaimse tervise edendamise käsiraamatust (*Mental Health Promotion Handbooks*, Vaimse tervise edendamise käsiraamatud), mis on mõeldud eakate hoolekandeaastustele ning keskendub **sotsialiseerumisele ja tähendusrikaste tegevuste tähtsusele vanemas eas**.

Sotsialiseerumine on kogemuste ja väärtuste omandamine sotsiaalsete rollide täitmiseks ühiskonnas (Aimre 2005, 127). Sotsialiseerumise käigus kujuneb inimese isiksus ning see protsess jätkub kogu elu jooksul. Elu hilisemas etapis kohtavad inimesed mitmeid sotsiaalseid ja psühholoogilisi väljakutseid, mis avaldavad mõju nende vaimsele tervisele ja heaolule. Näiteks võib pensionile jäämisega kaasneda tähtsate sotsiaalsete rollide ja võrgustike kaotus, isolatsioon ning üksindus, mis ohustab inimese vaimset tervist ja heaolu. Lisaks peavad kõrges eas inimesed tulema toime halvenenud füüsilise tervise, piiratud funktsionaalse võimekusega ja elama üle lähedase inimese või sõprade kaotust, mis võib olla raske nii sotsiaalselt kui psühholoogiliselt. Kõik need asjaolud võivad soodustada vaimse tervise probleemide teket ning avaldada mõju inimese tajutud heaolule. Inimese poolt tajutud heaolu aga mõjutab tema vastupanuvõimet ning enesehinnangut.

On mitmeid tegureid, mis aitavad kaasa tervislikule ja aktiivsele vananemisele ning toetavad eaka sotsialiseerumist ja tema poolt tajutud heaolu. Aktiivne osalemine tähendusrikastes sotsiaalsetes tegevustes ja suhtlusvõrgustikes on eriti olulised positiivse vaimse tervise mõjutajad. Vaimse tervise edendamisele suunatud tegevused peavad olema kooskõlas eaka võimete, eelistuste ja vajadustega.

Vaimse tervise edendamiseks mõeldud tegevused võivad keskenduda järgmistele suundadele

■ **Psühhosotsiaalsed tegevused**, mis toetavad eakate emotsioone ja toimetulekut (nt kognitiivkäitumuslik teraapia), aitavad lõõgastuda ning soodustavad osalemist gruppides (näiteks tegevused, mis edendavad füüsilist aktiivsust või võimaldavad omandada uusi teadmisi).

■ **Sotsiaalse võrgustiku tugevdamine ning tähendusrikkad tegevused:** eakaaslaste toetusprogrammides ja eneseabirühmades osalemine vähendab sotsiaalset eraldatust ning parandab elukvaliteeti. Mõtestatud ja tähendusrikas ühiskondlik tegevus aitab ennetada ja vähendada depressiooni.

Tegevuste kavandamisel, läbiviimisel ja hindamisel tuleks arvestada järgmist

- Püsiva positiivse mõju saavutamine võtab aega, mistõttu pikemaajalised tegevused on efektiivsemad.
- Olulised on sellised programmid, mis ei keskendu üksnes vaimse tervise probleemidele, vaid rõhutavad heaolu ja kompetentsust.
- Sotsiaalse võrgustiku tugevdamisele aitab kaasa see, kui eakad on kaasatud juba tegevuste planeerimisse ning nende ideid kasutatakse tegevuste läbiviimisel.
- Eakatele mõeldud tegevustest tuleb ühiskonda teavitada (näiteks avaldada artikleid). Eakatele usaldatud sotsiaalsed rollid ja tähendusrikkad ülesanded (näiteks artikli kirjutamine) aitavad neil tunda end väärtuslike ja vajalikena. Lisaks tugevdavad saadud positiivsed kogemused eakate enesehinnangut ja enesekindlust.
- Paremaid tulemusi annavad tegevused, mis on suunatud spetsiifilistele eakate rühmadele (eakad naised või mehed, lesed, hooldajad jmt). Enne tegevuste kavandamist tuleks läbi viia sihtrühma vajaduste analüüs.
- Eakate sotsiaalse võrgustiku tugevdamiseks ning üksindustunde ja eraldatuse vähendamiseks tuleks kavandada üks-ühele tegevuste asemel rühmategevusi. Kasuks tuleb see, kui lisaks eakatele kaasatakse tegevustesse ka nende sugulasi, naabreid, sõpru.
- Paremaid tulemusi saavutatakse, kui kasutatakse ümbritseva kogukonna ressursse. Kogukonnaliikmete kaasamine edendab ühtsustunnet ning ennetab eakate isolatsiooni.
- Tegevuste läbiviimise käigus tuleks hinnata nende kvaliteeti ja mõju. Edasise õppimise tarvis tuleks kirjeldada tegevuse käiku, märkida üles selles ilmnunud emotsioonid ja toimunud muutused.

Enne tegevuste kavandamist tuleks analüüsida eakate sotsiaalset ja kultuurilist konteksti, tajutud üksindustunnet, hinnanguid oma heaolule ning muid spetsiifilisi vajadusi. On mitmesuguseid lihtsaid vahendeid eakate vaimse heaolu hindamiseks. Üheks selliseks on Maailma Terviseorganisatsiooni heaolu indeks (WHO-5), vaata lk 34.

Lõpetuseks

Esmane oluline toetaja eakale inimesele on tema perekond. Koos veedetud aeg ja head suhted lähedastega aitavad kaasa väärikale vananemisele ning inimene saab tunda ennast vajalikuna. Sageli on aga nii, et lähedased inimesed elavad kaugel või puuduvad ega saa igapäevast toetust pakkuda. Sellisel juhul on tähtsal kohal eakat ümbritsev kogukond (naabrid, sõbrad) ja ametnikevõrgustik (sotsiaaltöötaja, perearst), kes peavad märkama üksinda jäänud inimesi ning pakkuma neile igakülgset toetust.

MHPHands projekt – Mental Health Promotion Handbooks (Vaimse tervise edendamise käsiraamatud) – on saanud rahalist toetust Euroopa Komisjoni rahvatervise programmist (Leping nr 2009 12 13) ja sotsiaalministeeriumist.

Juhend:

„Palun märkige iga väite juures, milline neist annab paremini edasi Teie enesetunnet **kahe viimase nädala jooksul**. Iga väite kohta tehke ainult üks märg. Pange tähele, et suuremad numbrid tähendavad suuremat heaolu.”

WHO-5 Heaolu Indeks (WHO-5)						
Viimase kahe nädala jooksul...	Kogu aeg	Enamuse ajast	Enam kui pool ajast	Vähem kui pool ajast	Vahete- vahel	Mitte kunagi
olen tundnud end rõõmsa ja heatujulisena	5	4	3	2	1	0
olen tundnud end rahulikuna ja pingevabana	5	4	3	2	1	0
olen tundnud end aktiivse ja energilisena	5	4	3	2	1	0
olen tundnud end värskena ja puhanuna	5	4	3	2	1	0
minu igapäevaelu on pakkunud mulle huvi	5	4	3	2	1	0

Testi tulemuste hindamiseks liitke kokku saadud punktid. Punktide summa jääb vahemikku 0–25, kus 0 punkti tähistab halvimat ning 25 punkti parimat võimalikku elukvaliteeti. Tulemusi on võimalik hinnata ka protsentides, selleks tuleb punktide summa korrutada 4-ga. Sel juhul 0% väljendab halvimat võimalikku elukvaliteeti ning 100% parimat võimalikku elukvaliteeti.

Juhul kui punktide summa jääb alla 13 või kui vastuseks mõnele küsimustele on saadud 0 või 1 punkti, näitab see heaolu madalat taset ning depressiooni äratundmiseks on soovitatav täita mõni täpsem depressiooni test.

Testi on võimalik kasutada korduvalt, et jälgida võimalikke muutusi vaimses heaolus. Testi tulemuste erinevus pluss-miinus 10% näitab olulist muutust.

Viidatud allikad

Aimre, I. (2005). Sotsioloogia. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

WHO. (2001). Mental health: strengthening mental health promotion. <https://apps.who.int/inf-fs/en/fact220.html> (14.11.2012).

Vajalik, kuid alarahastatud: sotsiaaltöö sisemine ja välimine kuvand Eestis

Kadri Koppel, *sotsiaalteaduste magister*

Igal sotsiaalvaldkonna töötajal on oma arvamus sellest, millisena sotsiaaltöö eriala väljapoole paistab, kuid ühtegi sellekohast uuringut ei olnud selle kevadeni Eestis tehtud. Artiklis tutvustab autor uurimust¹, mille eesmärk oli võrrelda sotsiaaltöö kuvandit nii seest- kui väljastpoolt nähtuna.

Miks on vaja uurida sotsiaaltöö kuvandit

Sotsiaaltöötaja üks roll on olla ühiskonna valvuriks, kaitsta ja aidata haavatavaid elanike gruppe. Siiski on laiem avalikkus sotsiaaltöö erialast vähe või halvasti informeeritud, vahel selle suhtes isegi negatiivselt häälestatud, mis muudab sotsiaaltöötaja jaoks abivajajate abistamise keerulisemaks (LeCroy ja Stinson 2004). Marshalli, Crauni ja Theriot' (2009) arvates mõistetakse sotsiaaltööd sageli valesti ning eriala on pikalt maadelnud valearusaamadega sotsiaaltöö kuvandi teemal. Sotsiaaltöö mõistmise muudab keeruliseks eriala mitmetahulisus, selle meetodite ja sihtgruppide paljusus. Ewijki (2010, 141) hinnangul on paljudes riikides ja ka rahvusvaheliselt sotsiaaltöö probleemiks see, et erialal puudub selge identiteet. Eesti sotsiaaltöötajad on kahekümne aasta jooksul aktiivselt tegelnud erialaste väärtuste arendamisega ning töö kvaliteedi tõstmisega, kuid suhted avalikkusega on olnud kaootilised ning ebamäärase sisuga. Tiia Tamme (2010) uurimuses kirjeldasid sotsiaaltöötajad oma ametit erialasiseselt. Sama oluline on aga teada, milline on avalikkuse ettekujutus sotsiaaltööst. Mõõdetud kuvandi alusel on võimalik kavandada edasisi tegevusi: teha kindlaks, missuguseid sotsiaaltöö omadusi ja rolle tuleks rohkem rõhutada; missuguseid ühiskonnas levinud valearusaamu sotsiaaltööst tuleks muuta. Sotsiaaltöötajate endi ettekujutus oma erialast ja selle võrdlemine väljaspool sotsiaaltööd olijate kujutlusega sellest erialast annab teada, kas sotsiaaltöötajate kujutluspilt oma erialast ühtib sellega, kuidas näevad neid teised. Ideaalis peaksid need kaks pilti omavahel kokku langema, see näitaks eriala tugevust ning suutlikkust kuvada erialast väljapoole samu väärtusi, mis kehtivad sotsiaaltöötajate endi seas.

Teoreetilised lähtekohad

Sotsiaaltöö kui amet ja sotsiaaltöötaja rollid. Pakkudes teenuseid eri sihtgruppidele, puutuvad sotsiaaltöötajad kokku ühiskonna paljude probleemidega. Malcolm Payne (1995, 7)

¹Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis kaitsnud magistritöö „Sotsiaaltöö kuvand Eestis: sisemise ja välise kuvandi võrdlus” (2012), juhendaja Tiia Tamm.

on osutanud, et sotsiaaltöö on eriline amet, milles inimesed suhtlevad erilistes, sotsiaalselt konstrueeritud „sotsiaaltöötaja” ning „kliendi” rollides, mistõttu on selle iseloom mõnevõrra määratud nimetatud rollide poolt. DuBois ja Miley (1999, 23) väidavad, et sotsiaaltöötaja rollid peegeldavad sotsiaaltöö tegevusi, mis on kujunenud ühiskonna vajadustest. Tuginedes erinevatele autoritele (DuBois ja Miley 1999, Zastrow 2010, Macht ja Quam 1986 jt) on läbiviidud uurimustöös sotsiaaltöötaja rollidena käsitletud järgmisi: sotsiaalne vahendaja, võimaldaja, abistaja, õpetaja/kasvataja, toetaja, lepitaja/vahendaja, kaitsja/eestkostja. Ühiskonna nägemus erialast sõltub arusaamisest, millega eriala tegeleb ning milised on ühiskonna ootused sellele erialale.

Kuvand ehk imago. Eesti keeles on kasutusel samatähenduslikud sõnad *imago* ja *kuvand*, mille all mõeldakse kujutluspilti inimeste teadvuses mingist esemest, olendist või nähtusest (Past 2007). Kuvandi põhjal tekib maine, mis saab olla kas positiivne või negatiivne. Samas kuvandit on võimalik mõõta ja kirjeldada. Kuvand tekib selle põhjal, mida öeldakse enda kohta ja mida ütlevad teised, aga ka isiklikust kogemusest. Kuvand on suhteliselt püsiv vaatenurk, mis mõjutab inimeste reaktsioone, tegutsemist ja hoiakuid. Kuvand võib eri gruppides olla erinev, kuna grupid on erinevad ja neid mõjutavad erinevad tegurid. Lisaks võime ka ise eri gruppides käituda erinevalt, ise sellest aru saamata. (Past 2004)

Eristatakse **sisemist** ja **välist kuvandit**. Past (2009, 42) on sisemist kuvandit defineerinud järgmiselt: „Sisemine kuvand on organisatsiooni enesepilt, kujutlus, mida organisatsiooni liikmed endast arvavad”. Hachi ja Shultzi (2000) järgi vastab sisemine kuvand küsimustele „kes me oleme” ning „mille eest me seisame”.

Ametiidentiteeti on seostatud isiku enda identiteedi, väärtuste ja maailmavaatega. Identiteedi kujunemisel on olulise tähtsusega kohanemine ühiskonna poolt antud rolliga, sellega, kuidas näevad meid teised (Tamm 2010, 62–63). Kuigi sisemisel kuvandil ja ametiidentiteedil on nüansse, mille poolest nad teineteisest erinevad, on nende ühisosaks nägemus iseendast. Seetõttu on uurimuses sotsiaaltöö sisemise kuvandina kasutatud Tiia Tamme sotsiaaltöö ametiidentiteeti käsitleva doktoritöö tulemusi.

Töö eesmärk ja metoodika

Magistritöö **eesmärk** oli hinnata sotsiaaltöö kuvandit Eestis 2012. aasta seisuga ning võrrelda ameti sisemist ja välist kuvandit. Uurimistöös otsisin vastuseid järgmistele küsimustele:

- millisenä kujutavad sotsiaaltöötajat Eesti inimesed, mis neil seostub sotsiaaltöoga?
- kas sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötaja sisemine ja väline kuvand kattuvad?
- kas isiklik kokkupuude sotsiaaltöoga mõjutab sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötaja kuvandit?
- kas respondentide sotsiaal-demograafilised tunnused mõjutavad kuvandit?

Sotsiaaltöö kuvandi mõõtmiseks viisin läbi **kvantitatiivse elektroonilise küsitluse**. Pesti (2007) järgi on kuvandit kõige parem mõõta semantilise diferentsiaaliga. Sel puhul märgib inimene 7-pallisel skaalal, mil määral üks või teine esitatud vastandlikest omadussõnadest teemaga/küsimusega tema jaoks seostub. Selleks et vältida skaalal esitatavate omadussõnade subjektiivset valikut, viisin läbi ühe grupiintervjuu ja kaks individuaalset intervjuud kokku viie sotsiaaltöötajaga, kellel palusin nimetada omadussõnu, millega nende arvates sotsiaaltöötajaid võidakse iseloomustada. Lisaks kasutasin ankeedi koostamisel T. Tamme doktoritöös (2010) sotsiaaltöötajate poolt sotsiaaltöö kirjeldamiseks esitatud omadussõnu.

Ankeedis oli kokku 13 küsimust, millest 12 olid valikvastusega ja 1 vabavastusega. Eraldi küsimused olid sotsiaaltöö eriala kuvandi ning sotsiaaltöötaja kui eriala esindaja kuvandi kohta, samuti selle kohta, kas vastajatel on olnud sotsiaaltöö või sotsiaaltöötajatega isiklikke kokkupuuteid ning mis allikatest nad on kõige enam saanud informatsiooni sotsiaaltöö kohta. Üks küsimus puudutas rolle, mida sotsiaaltöötaja oma ametis täidab. Need vastajad,

kes polnud sotsiaaltööst kuulnud, vastasid vaid sotsiaal-demograafiliste näitajate küsimustele. Täpsustasin küsimustikku prooviküsitluse põhjal.

Uuringu populatsiooniks olid kõik täisealised Eesti elanikud. **Uuringu läbiviimist** alustasin mugavusvalimiga², mida täiendasin lumepallimeetodi ja klastervalimiga. Ankeedi avalikus-tas *Facebookis*, saatsin selle listidesse ning postitasin foorumitesse. Mugavusvalimi kitsaskohtade leevendamiseks saatsin personaalseid kirju nende gruppide esindajatele, kelle käest tuli esialgu vähem vastuseid: meestele, kõrgema sissetulekuga inimestele, maal elavatele inimestele jt. Valimi kitsaskohtadeks oli andmete elektrooniline kogumine, meeste väheaktiivsem vastamine, aga ka see, et ankeedi küsimustele sai vastata ainult eesti keeles.

Tulemused

Küsitlusele vastas 402 inimest, kellest 77% olid naised. Valdavalt olid vastajad noored (vanuses 17–35 eluaastat), kõrgema haridusega, teenisid alla keskmise palga³ ja elasid linnas. 26% vastanutest olid kesktaseme spetsialistid, 20% mittetöötavad üliõpilased.

97% vastajaist **oli kuulnud**, et on olemas sotsiaaltöö eriala. Sotsiaaltööst teadlikkuse osas esines statistiline erinevus meeste ja naiste vahel ning eri haridustasemega vastajate vahel – mehed ja vähese haridusega inimesed olid sotsiaaltööst vähem teadlikud.

Isiklikke kokkupuuteid sotsiaaltöö või sotsiaaltöötajaga oli 66% vastajaist, kellest 29% märkis, et mõni tema lähedane või tuttav on sotsiaaltöötaja; 16% vastanutest olid ise kas endale või lähedasele abi saamiseks kokku puutunud sotsiaaltöötajaga, 15% respondentidest oli kokkupuude tööalane (professionaalne koostöö) ning 6% vastanutest ehk 22 inimest märkis, et on ise sotsiaaltöötaja.

Sotsiaaltöö kui ameti kuvandi kirjeldamiseks esitati vastajatele vastandlikud omadusõnade paarid (vt joonis 1), mille kohta vastajad pidid märkima 7-punktsel skaalal, mil määral need sõnad neil seostuvad sotsiaaltöoga. (Skaalal „kerge/lihtne – raske” tähistas 1 punkt vastust „väga lihtne”, 7 punkti „väga raske”).

Sotsiaaltöö kui amet		
kerge/lihtne	5,76	raske
ühiskonnale vajalik	1,82	ebavajalik
naiselik	3,36	mehelik
poliitiline	4,86	apoliitiline
uus	4,57	vana
nõrk/pehme	3,94	jõuline
odav	4,66	kallis
kohalik	3,59	riiklik
paindlik	3,69	jäik
must/räpane	3,89	puhas
alarahastatud	1,95	ülerahastatud

4

Joonis 1. Sotsiaaltöö kui ameti üldine kuvand

Kokkupuude ametiga mõjutas mõnevõrra nägemust sotsiaaltööst: sotsiaaltöötajad ise leidsid, et eriala on väga alarahastatud (1,55), samas kliendid tunnetasid alarahastatust natuke

Vastajad leidsid, et sotsiaaltöö on raske, ühiskonnale vajalik ning alarahastatud. Tunnustel naiselik, uus, paindlik, poliitiline, nõrk ja must/räpane oli kõige enam keskmise (4) väärtusega vastuseid, mis viitab, et vastajatel ei tekkinud seoseid kummagagi vastandlikest omadussõnadest. Mõningate mõõndustega võib öelda, et sotsiaaltööd peeti pigem naiselikuks, apoliitiliseks, kohalikuks ja paindlikuks. Kõige tugevamad tunnused olid siiski vajalikkus (1,82) ning alarahastatus (1,96), mis said mõlemad ka kõige rohkem maksimumseid hinnanguid: 69% vastanuid pidas sotsiaaltööd „väga vajalikuks” ning 43% „väga alarahastatuks”.

² Mugavusvalimi puhul valitakse valimisse uurijale kõige mugavamalt kättesaadavad inimesed. Lumepallivalimi puhul jõutakse esialgsesse valimisse kuuluvate inimeste kaudu järgmiste vastajateni. Klastervalimi korral kaasatakse valimisse populatsiooni eri rühmade esinduslik kogum (Bryman 2004).

³ 2011. aasta IV kvartalis oli keskmine palk 865 eurot.

vähem (2,05). Sotsiaaltöoga kokku puutunud inimesed pidasid sotsiaaltöötajatega võrreldes ametit ka mõnevõrra kallimaks, poliitilisemaks ja vähem paindlikuks.

Sotsiaaltöötaja kui ameti esindaja	
pädev/asjatundja	2,90
bürokratuur	4,27
omakasupüüdlilik	5,20
erialase haridusega	2,44
ükskõikne	5,55
abistav	2,39
halb/kuri	5,38
avatud	2,67
ülemakstud	5,71
rahulik	3,11

4

Joonis 2. Sotsiaaltöötaja kuvand

Kokkupuude ametiga mõjutab sotsiaaltöötaja kuvandit mõnede tunnuste puhul. Kõige suurem on erinevus ükskõiksuse puhul, kus sotsiaaltöötajate ning abisaajate arvamus erineb 0,84 punkti, mis näitab, et sotsiaaltöötajad ise arvavad end olevat hoolivamad kui kliendid. Kõige hoolivamateks pidasid sotsiaaltöötajaid nende lähedased.

Vastajatel paluti soovi korral märkida omadussõnu, mis neil seostuvad sotsiaaltöötajaga, kuid mida polnud eelnevalt nimetatud. Seda võimalust kasutas 121 respondenti ehk 30% vastanutest, kes kirjutasid kokku 297 sõna. Enim nimetati empaatilisust 24 korral, kannatlikkust 14 korral ja hoolivust 10 korral. Positiivsete omadussõnade kõrval, nagu „hea kuulaja”, „mõistev”, „asjalik”, „ettevõtlik”, „aus”, kirjeldati sotsiaaltöötajat ka näiteks kättesaamatu, väsinu, auahne, kahtlustava ja üleolevana. Samuti assotsieerus sotsiaaltöötaja sõnaga „elektriauto”.

Sotsiaaltöötajate rollide puhul, mida sotsiaaltöötaja oma ametis täidab, nimetati kõige sagedamini abistaja rolli (288) ning kõige vähem õpetaja/kasvataja roll (39). Toetaja rolli nimetati 181 ja sotsiaalse vahendaja/lepitaja rolli 178 korral. Kaitsjaks/eestkostjaks peeti sotsiaaltöötajat 109, võimaldajaks 91 ning lepitajaks 43 korral. (Kuna selle küsimuse puhul paluti valida kuni kolm rolli, on summaarne vastuste hulk respondentide arvust suurem). Võimalik, et mõned rollid jäid vastajatele sellises sõnastuses arusaamatuks. Siiski näitab see tulemus, et inimeste ettekujutus sotsiaaltöötaja rollidest on küllaltki ühekülgne, ning et sotsiaaltöötajad peavad oma erinevaid rolle klientidele rohkem tutvustama.

Küsitluses uuriti ka seda, mis **allikast** saavad inimesed kõige rohkem informatsiooni sotsiaaltöö kohta. Selgus, et kõige enam informatsiooni sotsiaaltöö kohta saadakse meediast (36%) ning seejärel isiklikest kogemustest: kokku 31%-l vastajatest on olnud peamiseks infoallikaks kas isiklik kokkupuude (20%) või siis lähedaste kokkupuude (11%). Sõpradelt, tuttavatelt ja töökaaslastelt sai infot 13% vastanutest, 11% tööalase kokkupuute kaudu ning internetist ja muudest allikatest kummastki 4%.

Sotsiaaltöö sisemise ja välise kuvandi võrdlus. Töö üks eesmärke oli võrrelda sotsiaaltöö

Sotsiaaltöötaja kui ameti esindaja kuvandit iseloomustavate omadussõnapaaride osas kasutati tunduvalt vähem keskmisi hinnanguid kui sotsiaaltöö ameti kohta (vt joonis 2). See näitab, et inimestel on ameti esindajat lihtsam iseloomustada kui ametit üldiselt. Samas ei saanud ükski tunnus nii tugevat toetust nagu „vajalikkus” ja „alarahastatus” sotsiaaltöö ameti puhul. Vastustest joonistub välja, et sotsiaaltöötajaid peetakse pädevateks, altruistlikeks, erialase haridusega, hoolivateks, abistavateks, headeks, avatuteks, alamakstuteks ning enamasti rahulikeks. Vastajad ei osanud hinnata, kas sotsiaaltöötaja on pigem bürokratuur, kes lähtub eelkõige seadustest ja paberitest, või inimsõbralik ja lähtub inimeste vajadustest.

sisemist ja välimist kuvandit. Tamme (2010) doktoritöös kirjeldasid sotsiaaltöötajad ennast kui hoolivaid, erialase haridusega, heatahtlikke, abistavaid, heade kommunikatsioonioskustega, empaatilisi, avatud, rahuliku meelega, tolerantseid, innovaatilisi, alarahastatuid. Käesolevas uurimuses kirjeldasid vastajad sotsiaaltööd raske, vajaliku ning alarahastatud ametina, sotsiaaltöötajaid aga pädevate, altruistlike, erialase haridusega, hoolivate, abistavate, heade, avatud, alamakstute ning rahulikena. Kuigi kahe uuringu eesmärgid ning uurimismeetodid erinesid, võib järeldada, et sotsiaaltöö sisemine ja väline kuvand suures osas kattub.

Järeldused

Uurimistöö tulemusi hinnates tuleb silmas pidada, et neid ei saa kogu ühiskonnale laiendada: selleks ei olnud vastanute hulgas piisavalt esindajaid kõigist elanike vanuserühmadest, lisaks oli populatsiooniga võrreldes kõrgharidusega inimeste osatähtsus suurem. Samas annavad tulemused aimu, milline sotsiaaltöö kuvand võiks olla.

Positiivsena saab välja tuua, et enamus vastanutest on sotsiaaltööst kui erialast kuulnud. Siiski tuleks sotsiaaltöötajatel läbi mõelda, kuidas paremini jõuda ka nende elanike rühmadeni, kes on sotsiaaltööst vähem teadlikud, näiteks madalama haridusega inimesed, ja võivad seetõttu vajalikust abist ilma jääda.

Uurimuse tulemused näitavad, et 20 aastaga on suudetud selgitada sotsiaaltöö **vajalikkust** ühiskonnas, kuid vaatamata sellele on valdkond tugevasti **alarahastatud**. Sotsiaaltöö alarahastatus võib mõneski abivajajas tekitada tõrke sotsiaaltöötaja poole pöördumisel: kuna on teada valdkonna alarahastatus, võib tekkida tunne, et abi pole vajalikus mahus nagunii võimalik saada. Ühiskonna poolt sotsiaaltöö alarahastatuse hinnang annab signaali, et sotsiaaltöötajad peaksid tegema endast kõik, et valdkonnale lisaressurse juurde saada. Sotsiaaltöö väärtustamine ja selle (ala)rahastatus vajab edaspidi kindlasti sügavamat uurimist: kui kõik teavad, et valdkond on alarahastatud ning veel enam teatakse, et sotsiaaltöötaja amet on vajalik, siis miks ei leita valdkonnale piisavalt ressursse? Kas tegu on poliitike suhtumisega või on sel muud põhjused? Samas võib tekkida ka küsimus, milline oleks piisav rahastus. Arvestades, et sotsiaalseid probleeme on kõigis ühiskondades, sh ka kõrgelt arenenud riikides, siis kas sotsiaaltöö saab kunagi üldse olla piisavalt rahastatud?

Võttes kokku, millisena ühiskonnas sotsiaaltöötajaid tajutakse, võib öelda, et uurimuse järgi nähakse neid **pädevate, empaatiliste, altruistlike, erialase haridusega, hoolivate, abistavate, heade, avatute ja alamakstutena**. Abistamise seos sotsiaaltöoga joonistus välja ka sotsiaaltöötaja rollide juures, kus ülekaalukalt kõige enam sotsiaaltöötajaga seostatav roll oli abistaja (288 vastanut, 78% vastanutest). Kui alamakstust võiks siduda vähese motiveerituse ja sellest tuleneva hoolimatusega, siis uuringu tulemused näitavad vastupidist. Avalikkus ootab, et sotsiaaltöötajad oleksid madalast palgast hoolimata hingega töö juures, hoolivad ja abistavad. Seda arvestades tuleks ülikoolide õppekavades pöörata tähelepanu **enesehoidmisele ja läbipõlemise ennetamisele**: madal rahastatus ja suured ootused kahandavad motivatsiooni ja võivad põhjustada läbipõlemist.

Tugevate tulemustega välja joonistunud ametitunnused annavad ülevaate sellest, mida sotsiaaltöötajatelt oodatakse, milliste omaduste arendamisele tuleks sotsiaaltööd õpetades tähelepanu pöörata ning milliste ootustega tulevad vastuvõtule kliendid.

Sotsiaaltöötaja kuvandi juures oli kõige ebamäärasem **bürokraatia** tunnus. Ühelt poolt näitab see, et inimesed ei osanud hinnata, kas sotsiaaltöötaja on pigem inimkeskne või seaduste ja paberite keskne. Teisalt, kuna see tunnus tuli ankeeti sotsiaaltöötajate intervjuerimise käigus, võib see tähendada, et varasemaga võrreldes on sotsiaaltöö liikumas inimesekesksuselt bürokraatia suunas, sest järjest enam on kohustuslikke vorme ja andmebaase, mida tuleb klientide kohta täita, ja kuna tööaeg on piiratud, kannatab selle all klient. Kaks tunnust, mis üllatasid, olid **naiselikkus** ja **uudsus**. Kuigi sotsiaaltöötajate soolist jagunemist vaadates võiks eeldada, et eriala peetakse naiselikuks, siis minu küsitluses anti

naiselikkusele hinnang 3,36 ehk õige pisut naiselik. Seda võib seletada eelneva küsitluses toodud omadussõnaga, mille järgi sotsiaaltöö on pigem raske. Eesti kultuuriruumis on rasked tööd üldiselt meestetööd ning seetõttu võis naiselikkuse-mehelikkuse tunnus jääda võrdlemisi neutraalseks. Teine tunnus, mis üllatas, oli uus-vana: kuigi eriala on noor, hinnati sotsiaaltööd pigem vanaks. Selline hinnang võib tulla sellest, et probleemid, millega sotsiaaltöö tegeleb, on vanad.

Kuna suur osa vastanutest (36%) saab sotsiaaltöö kohta informatsiooni **meediast**, tuleks rohkem tegelda meediasuhtlusega ning ise aktiivselt oma eriala ja selle eripära tutvustada. Kui meedia pöördub sotsiaaltöötajate poole probleemiga, on juba hilja hakata eriala eesmärke selgitama.

Paljud keskmise väärtusega tunnused näitavad, et ühiskonnas pole väga selget ettekujutust sotsiaaltööst ja selle eesmärkidest. Positiivsena võib välja tuua **sisemise ja välimise kuvandi kattuvuse** – sotsiaaltöötajad näevad oma ametit ühiskonnaga sarnaselt, mis näitab, et sotsiaaltöö on suutnud täita ühiskonna poolt temale seatud ootusi.

Kokkuvõtteks

Kuvandi kaardistamine on nagu pildistamine – pildistatav saab teada, milline ta hetkel välja näeb. Edasine sõltub sotsiaaltöötajatest endist: kas unustatakse pilt seinale rippuma või arutatakse koos seda, mis pildilt paistab. Suhtekorralduslikult on kuvandi kaardistus üks osa organisatsiooni kommunikatsioonistrateegiast – esmalt tehakse pilt, seejärel viiakse ellu tegevused pildi muutmiseks. Mõne aja pärast tehakse uus pilt, et vaadata, kas muutused on toimunud. Käesolev töö on hetkeolukorra kaardistus, mis annab võimaluse seada sihte edasisteks tegevusteks. Kõik sotsiaaltöötajad ning sotsiaaltöö eriala õppivad ja õpetavad isikud on üks osa sellest pildist. Meie käitumisest ja suhtlemisest sõltub see, kuidas ühiskond eriala näeb, milline tuleb järgmine pilt sotsiaaltööst.

Viidatud allikad

- Bryman, A.** (2004). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press Inc. 93–104.
- DuBois, B., Miley, K.K.** (1999). *Social Work: an empowering profession*. U.S.A: A Viacom Company.
- Ewijk, H. van** (2010). *European Social Policy and Social Work: Citizenship-based social work*. Abingdon: Routledge.
- Hatch, J.M., Scultz, M.** (2000). Scaling the Tower of Babel: Relational Differences between Identity, Image, and Culture in Organizations. In: Scultz, M., Hatch, J.M., Larsen, M.H. (Eds.) *The Expressive Organization. Linking Identity, Reputation, And the Corporate Brand*. Oxford: Oxford University Press. 11–35.
- LeCroy, C.W., Stinson, E.L.** (2004). The Public's Perception of Social Work: Is It What We Think It Is? *Social Work*, Vol. 49, Issue 2. *EBSCO Academic Search Complete* (31.10.2011).
- Macht, M., Quam, J.** (1986). *Social Work An Introduction*. Ohio: Charles E. Merrill Publishing Co.
- Marshall, H.L., Craun, C.W. Theriot, M.T.** (2009). The Big Picture: How Social Work Can Effectively Utilize Photographs. *Social Work*, Vol. 54, Issue 4. *EBSCO Academic Search Complete* (31.10.2011).
- Past, A.** (2004). Otsese ülemuse mõju tööga rahulolule ja firma sisemisele imagole. Eesti Sotsiaalteaduste V Aastakonverents. Tartu. http://www.sotsioloogia.ee/vana/esso3/4/aune_past.htm (11.01.2010).
- Past, A.** (2007). *Mainekujundus ettevõtluses ja poliitikas*. Tallinn: Äripäeva kirjastus.
- Past, A.** (2009). *Too oma meeskond tühte paati*. Tallinn: Äripäeva kirjastus.
- Payne, M.** (2005). *Modern Social Work theory*. Chicago: Lyceum Books, Inc. 3–23.
- Zastrow, C.H.** (2010). *The practice of Social Work: A Comprehensive Worktext, Ninth Edition*. U.S.A: Brooks/Cole.
- Tamm, T.** (2010). *Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers*. Tampere: University of Tampere.

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate haridustaseme uuring

Helen Peeker

ESTA eestseisuse liige

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) sotsiaaltöö koolituse ja kutsekvalifikatsiooni komisjon viis läbi uuringu kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hariduse kohta. Keskenduti ametnike hariduse uurimisele, sest eeldatavalt nõuab valla- ja linnavalitsustes tehtav juhtumikorralduslik sotsiaaltöö kõige kõrgemat kvalifikatsiooni. Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad peavad orienteeruma kogu hoolekandesüsteemis, suutma valida klientidele parimad abivõimalused ja korraldama võrgustikutööd. Samas peavad nad olema head suhtlejad ja valdama nõustamistehnikaid, kuna on oma piirkonna haavatavamate elanike esmased teenindajad.

Uuringut oli vaja selleks, et saada usaldusväärseid andmed, millele ESTA saaks toetuda sotsiaaltöötajate kvalifikatsiooni ja palgatingimuste parandamise eest seismisel. Vajadusele selle uuringu järele viitasid ka viimastel aastatel meedias kajastatud või ESTA eetikakomitee esitatud juhtumid, kus sotsiaaltöötajad toimisid ebaprofessionaalselt ja asjaolude uurimisel selgus, et neil puudus erialane haridus. Otsustasime selgitada, kui ulatuslikud on sotsiaaltöötajate haridusega seotud probleemid. Komisjoni liikmete hinnangul võis erialane kõrgharidus puududa ligikaudu 30% kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatest. Soovisime uurida, kas see hinnang peab paika.

Uuringu läbiviimise käik

Uuringu valimisse kuulus kokku 711 inimest, st kõik Eesti linna- ja vallavalitsuste töötajad, kelle üheks tööülesandeks on sotsiaalnõustamine: sotsiaalosakondade juhatajad, sotsiaal-nõunikud, sotsiaaltöötajad, lastekaitsetöötajad jt. Kohalike omavalitsuste hallatavate asutuste sotsiaaltöötajate haridust selles uuringus ei käsitletud, kuigi mõne linnavalitsuse hoolekanne on korraldatud peaaegu täies mahus sotsiaalhoolekandekeskuse kaudu, nagu nt Kohtla-Järvel, Paides ja Keilas. Andmeid nende asutuste töötajate hariduse kohta ei olnud võimalik kodulehtedelt saada, kuna neil asutustel ei ole kohustust avalikustada töötajate haridust.

Andmed sotsiaaltöötajate hariduse kohta koguti detsembrist 2011 kuni veebruarini 2012 kohalike omavalitsuste kodulehtedelt. Märtsis 2012 viidi puuduvate andmete saamiseks läbi internetiotsing, ESTA liikmete kohta saadi infot liikmete andmebaasist. Kui eelpool nimetatud meetodid ei andnud tulemusi, määrati sotsiaaltöötajate hariduse tase kodulehtedel avaldatud ametijuhendite järgi. Haridustaseme määramisel kasutati ka andmeid lõpetatud koolide ja omandatud erialade kohta. Tihti tuli kontrollida kodulehel esitatud andmete õigsust, näiteks Eesti Haldusjuhtimise Instituudi kolmeaastane koolitus „Sotsiaaltöö vallas ja linnas” (lõpuaastad 1998 ja 2000), millele oli mõningate sotsiaaltöötajate haridusandmetes viidatud, ei andnud tegelikult sotsiaaltöö erialast kõrgharidust.

Iga töötaja puhul arvestati üht omandatud haridust. Kui töötaja kohta oli märgitud mitu omandatud haridust, siis arvestati hariduse kõrgemat taset, v.a juhul, kui madalama taseme kõrgharidus oli omandatud sotsiaaltöö erialal. Kui töötajal oli mitu kõrgharidust, millest üks

¹ Uurimusplaani koostas, andmeid analüüsis ja aruande kirjutas Helen Peeker, eksperdina osales Maiu Kauber.

oli sotsiaaltöö alane, siis arvestati sotsiaaltöö erialast kõrgharidust. Kui oli märgitud, et kõrgharidus on omandamisel, siis märgiti andmebaasi keskharidus. Eraldi kategooriana toodi välja andmed sotsiaaltööle lähedase eriala (nt eripedagoogika, sotsiaalpedagoogika, psühholoogia, noorsootöö) omandamise kohta.

Tulemused

Uuringu läbiviijail õnnestus tuvastada 683 töötaja hariduse andmed (st 96,1% valimisse kuulunud isikutest).

Sotsiaaltöö alane kõrgharidus (rakenduskõrgharidus, bakalaureuse- või magistrakraad) oli 51,4% töötajatest ehk 351 sotsiaaltöötajal. Sotsiaaltööle lähedase eriala oli omandanud 9,1% töötajatest ehk 62 sotsiaaltöötajat; 22,5% töötajatest ehk 154 sotsiaaltöötajal ei olnud kõrgharidust ühelgi erialal. Üks sotsiaaltöötaja oli põhiharidusega.

Magistrikraadi olemasolu sai teha kindlaks 10,1% sotsiaaltöötajate puhul. Võimalik, et magistrakraadiga sotsiaaltöötajaid oli tegelikult rohkem, kuna osa erialase kõrgharidusega töötajate andmetes ei olnud teaduskraadi märgitud.

Maakonniiti oli sotsiaaltöö alase haridusega sotsiaaltöötajate osakaal kõige suurem Harjumaal (64,6% maakonna sotsiaaltöötajatest) ja kõige väiksem Hiiumaal (8,3%). Paremad tulemused saadi maakondadest, kus õpetatakse sotsiaaltööd, aga ka Jõgevamaal, Võrumaal ja Viljandimaal (vt tabel 1).

Tabel 1. Sotsiaaltöötajate haridus maakonniti: erialase magistrakraadi või kõrgharidusega sotsiaaltöötajate protsent

Maakond	Sotsiaaltöö alase haridusega	Sotsiaaltöötajate üldarv
Harjumaa	64,6	237
Jõgevamaa	63,0	27
Tartumaa	60,3	68
LääneVirumaa	55,9	34
Võrumaa	52,0	25
Viljandimaa	51,7	29
Pärnumaa	51,0	51
Raplamaa	44,4	18
Läänemaa	42,1	19
Ida-Virumaa	34,9	63
Saaremaa	33,3	27
Põlvamaa	29,2	24
Valgamaa	25,0	28
Järvamaa	23,8	21
Hiiumaa	8,3	12

Valdade ja linnade arvestuses oli sotsiaaltöö alane haridus 59,2% linnavalitsuste sotsiaaltöötajatest ja 43,1% vallavalitsuste sotsiaaltöötajatest. Sotsiaaltööle lähedase erialaga haridus oli 7,1% linnavalitsuste sotsiaaltöötajatest ja 11,1% vallavalitsuste sotsiaaltöötajatest. Tuleb arvestada sellega, et väiksemates omavalitsustes võib protsent muutuda ühe-kahe töötaja vahetumisel.

Hariduse andmed saadi 31 linna ja 184 valla sotsiaaltöötaja kohta. Linnu, kus kõigil sotsiaaltöötajatel oli erialane kõrgharidus, oli 5 ehk 16,1% linnadest; linnu, kus polnud ühtegi erialase haridusega

sotsiaaltöötajat, oli 6 ehk 19,4%; linnu, kus ei olnud ühtegi kõrgharidusega sotsiaaltöötajat, oli 1 ehk 3,2%.

Valdu, kus kõigil sotsiaaltöötajatel oli erialane kõrgharidus, oli 38 ehk 20,7% valdadest (paljudes valdades ongi üks sotsiaaltöötaja). **Valdu, kus ei olnud ühtegi erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötajat, oli 74 ehk 40,2%; valdu, kus ei olnud ühtegi kõrgharidusega sotsiaaltöötajat, oli 28 ehk 15,2%.**

Sotsiaaltöö alase haridusega töötajate osakaal oli ebahütlane ka Tallinna linnas. Kõige rohkem oli erialase haridusega sotsiaaltöötajaid Põhja-Tallinnas (85,7%) ja kõige vähem Lasnamäel (35,7%).

Kokkuvõtteks

Uuring näitas, et kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hariduse üldine tase ei ole rahuldav. Kui igal aastal lõpetab sotsiaaltöö eriala mitusada üliõpilast (2010/2011. õppeaastal ligikaudu 300 lõpetajat), oli aasta tagasi vaid veidi rohkem kui pooltel kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatest erialane kõrgharidus. Kui sotsiaaltöötajatel puudub erialane haridus, siis on tõsine oht, et kohalik omavalitsus ei suuda täita talle seadusega pandud ülesannet korraldada oma elanikele sotsiaalabi ja -teenuseid. ESTA on seisukohal, et riigil tuleks kehtestada nõue, mille kohaselt sotsiaalnõustamise teenust osutaval spetsialistil peab olema sotsiaaltöö erialane haridus, ja määrata tähtaeg selle nõude täitmiseks. Seejuures tuleks riigil kaaluda ka lisaraha eraldamist nõude täitmiseks. Selleks et motiveerida erialase kõrgharidusega spetsialiste töötama omavalitsustes, tuleks neile maksta konkurentsivõimelist palka, võimaldada osaleda täiendkoolitustes ja saada supervisiooni. Tuleks igati toetada suure praktilise kogemusega sotsiaaltöötajaid erialase hariduse omandamisel. Kui omavalitsustel pole raha haritud spetsialistide palkamiseks, siis oleks ehk abi haldusreformist.

Sotsiaaltöötajate haridus vajab edasist uurimist ja seda koos ülikoolidega. Näiteks oleks oluline teada saada, milline on kohalike omavalitsuste hallatavate ja teiste hoolekandeesutuste sotsiaaltöötajate hariduse tase, miks ei ole kõrgkooli lõpetanud sotsiaaltöötajad linna- ja vallavalitsustesse tööle asunud, kuidas on hariduse tase aastatega muutunud ja kuidas on sotsiaaltöötajate haridus seotud nende vanusega.

ESTA sotsiaaltöö koolituse ja kutse kvalifikatsiooni komisjon kavatab uurimistulemuste põhjal koostada pöördumise kohalike omavalitsuste juhtide ja sotsiaalministri, võimalik et ka peaministri ja õiguskantsleri poole.

Uuringu aruanne on saadaval ESTA kodulehel www.eswa.ee.

„Argipäev, väärtused, elu, eetika” – mida õppida Soome sotsiaalala töötaja eetilistest juhistest?

Marju Selg, ESTA eetikakomitee liige
Tartu Ülikool

Eesti sotsiaalala töötaja eetikakoodeks kinnitati Eesti sotsiaaltöö III kongressil 30. novembril 2005. aastal koos märkega, et seda tuleb vähemalt iga nelja aasta järel uuendada. Paraku on tähtaeg muutuste tuules juba ammu möödunud ning see vastutusrikas ülesanne on kandunud 2011. aastal valitud komiteele.

Kuidas sõnastada eetikajuhised, millest tõepoolest saaks töötegitaja igapäevane abimees? Kui vaatame eri maades kehtivaid juhiseid¹, mis tavaliselt esitatakse eetikakoodeksi nime all, siis näeme, et kõik need on kultuuriti erinevad, kuid järgivad siiski rahvusvahelisi juhiseid, nagu Rahvusvahelise Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (IFSW) poolt sõnastatud eetilised põhimõtted² ning inimõiguste alased dokumendid. Niisiis on olemas üldine põhimõtete ja mõistete raamistik, millele toetuda. Selleks et Eesti praegust eetikakoodeksit kriitiliselt analüüsida ja saada häid mõtteid selle arendamiseks, on kasulik lähemalt uurida naabermaade kogemusi.

¹ <http://ifsw.org/resources/publications/national-codes-of-ethics/>, vt ka: Laura-Liisa Heidmets (2008). Rõhuasetused sotsiaaltöötajate eetikakoodeksites. Sotsiaaltöö, 1, 30–33.

² <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/> (25.11.2012).

ESTA eestvõttel on nüüd eesti keelde tõlgitud Soome sotsiaalala töötajate eetikajuhised, mis erinevad teistest omataolistest loova ja arutlema kutsuva lähenemisviisi ning rohkete eluliste näidete poolest. Pealkiri „Argipäev, väärtused, elu, eetika”³ (*Arki, arvot, elämä, etiikka*) rõhutab dokumendi elulähedust ning nimetamine eetilisteks juhisteks (*eettiset ohjeet*), mitte koodeksiks (mis viitaks sarnasusele seadustega), näitab selle toetavat ja töötajasõbralikku loomust.

Soome eetikajuhiseid läbib sõnum, et töötegija professionaalse toimimise aluseks on oma piiride, võimaliku teadmatus ja toetusvajaduse teadvustamine. Sotsiaaltöötajat peetakse selles dokumendis väärtuslikuks inimressursiks ning rõhutatakse tema vaimset heaolu. Selle hoidmisele peavad kaasa aitama nii tööandja kui kolleegid ning ka sotsiaaltöötajal endal tuleb teraselt iseenast ja oma vajadusi silmas pidada. Kõike seda on kirjeldatud eesmärgil, et sotsiaaltöötaja ei põleks läbi, oleks terve ja elurõõmus ning võimeline teistele inimestele täisväärtuslikku abi andma. Just see ja toetav toon võlubki mind selle dokumendi juures kõige rohkem. Sotsiaaltöötajat ei kujutata ennastalgava ideaaltöötajana, kes teab kõike ja vajadusel harib end iseseisvalt, saab üksi kõigega hakkama ja vastutab ise kõige eest, mida ta iganes teeb. Seda, et sotsiaaltöötaja vajab toetust ning seda ka tunnistab ja abi küsib, käsitatakse sotsiaaltöötaja töös normaalse ja isegi kohustusliku osana: „*Aitamiserialadel on eetiliseks kohustuseks iseenda ja oma töövõime eest hoolitsemine*” (Jussi Onnismaa, vt *Arki ... 2009, 30*). „*Eesti koodeksist see välja ei tule. Tegelikult kõlab enese heaolu eest seismine Eesti kontekstis peaaegu et egoistlikuna – tööd tuleb teha ikka nii kaua, kuni silme ees must. See pole ehk ainult sotsiaaltöö probleem, vaid üleüldine domineeriv suhtumine. Sotsiaaltööl lisandub veel eriline kannatuste aura, sest tegeldakse väga raskete olukordadega ning sestap ei saagi kerge olla, paremal juhul ehk ainult talutav,*” arutleb üks tudeng oma üsna pessimistlikus kodutöös, võrreldes kahe eetikakoodeksi erinevusi.

Eesti eetikakoodeks rõhutab töötaja individuaalset vastutust kõigis tööalastes ja isikliku professionaalse arenguga seotud küsimustes, seevastu Soome juhistes väärrib esiletõstmist individuaalse ja kollektiivse vastutuse tasakaalu taotlus. Seegi on seotud hoolitsusega töötaja eest, selle eest, et töötaja kanda ei jääks üle jõu käiv koorem. Rõhutatakse sotsiaaltöö kollektiivset ja institutsioonilist loomust ning et ka „*kutse-etiika on kollektiivne teema. Töökollektiivis tuleb eetilisi probleeme käsitleda julgelt ja avalikult, neid lihtsustamata ja pisendamata. Sihiks on, et eetiline arutelu poleks kunagi üksnes ühe töötaja vastutus, vaid et selles osaleb kogu töökollektiiv ja organisatsioon.*” (*Arki ... 2009, 6*)

Soome eetikajuhistes on eetiliselt ja professionaalselt teineteisest lahutamatud: „*Eetilised põhimõtted, ükskõik kui head need ka poleks, ei saa iial korvata professionaalset ebakompetentsust.*” (*Arki ... 2009, 6*). Selline käsitlusviis ei jäta ruumi arusaamale, et sotsiaaltöötaja ei vaja erialast haridust, vaid piisab, kui olla lihtsalt hea ja aus inimene.

Siin on kajastatud veel palju olulisi teemasid, alustades inimõigustest ja eetilistest toimimisviisidest klienditöös ning lõpetades ustavusega professionaalsele kogukonnale ning oskusele suhelda avalikkusega. Kõige olulisemana jääb siiski kõlama hoolitsus sotsiaaltöötaja eest. Eetikajuhised keskenduvad sotsiaaltöötajale, tema tööle ja tema professionaalsusele. Kutseeetika ei anna ega tohigi anda reegleid, kuidas midagi teha, vaid saab üksnes aidata kujundada valmisolekut arutleda oma töö üle eetilisest vaatenurgast lähtudes.

Lõpetan ESTA eetikakomitee nimel palvega: palun jagage oma muljeid Soome eetikajuhistest ja pakkuge ideid uue sotsiaalala töötaja eetikakoodeksi tarbeks. Saatke oma mõtted aadressil eswa@eswa.ee.

Viidatud allikas

Arki, arvot, elämä, etiikka. (2009). Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö (sotsiaalala kõrgharitute kutseliit) Talentia ry. Ammattiellinen lautakunta (kutseeetika komisjon). Helsinki.

³ <http://www.eswa.ee/index.php?go=esta-materjalid>

Sotsiaaltöötaja teadmised ja oskused – eduka sotsiaaltöö alus kohalikus omavalitsuses

Katrin Tsuiman

*Pärnu Linnavalitsuse sotsiaalosalakonna
puuetega inimeste hoolekande peaspetsialist
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi magistrant*

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatele on seadustega pandud palju erinevaid kohustusi ja ülesandeid, nad on väga oluliseks lüliks inimeste ja ühiskonna vahel. Artiklis arutan oma kogemustest lähtuvalt, milliseid teadmisi, oskusi ja isikuomadusi omavalitsuse sotsiaaltöötaja vajab, et oma tööd edukalt teha. Vähemtähitis ei ole ka võimalus pidada nõu kolleegidega ja ülesannete täitmist toetav töökorraldus.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja ülesanded ja kohustused

Nii kohaliku omavalitsuse (edaspidi KOV) kui ka sotsiaalvaldkonna tegevuse õiguslikuks aluseks on kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (edaspidi KOKS). Selle seaduse § 2 sõnastab kohaliku omavalitsuse mõiste, mille kohaselt on KOV „demokraatlikult moodustatud võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduste alusel iseseisvalt korraldada ja juhtida kohalikku elu, lähtudes valla- või linnaelanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestades valla või linna arengu iseärasusi.”

KOKS-ist tulenevalt on omavalitsuse ülesanne korraldada linnas või vallas sotsiaalabi ja -teenuseid ning eakate hoolekannet, pidada üleval turva- ja hooldekodusid ning teisi kohalikke asutusi „juhul, kui need on omavalitsusüksuse omanduses”. Samuti „otsustab ja korraldab omavalitsusüksus neid kohaliku elu küsimusi:

- 1) mis on talle pandud teiste seadustega (nt sotsiaalhoolekande seadusega, lastekaitse seadusega, perekonnaseadusega, tsiviilkohtumenetluse seadustikuga jne);
- 2) mis ei ole seadusega antud kellegi teise otsustada ja korraldada.”

Praktiline igapäevatöö näitab, et need küsimused, mis ei ole konkreetse seadusega sätestatud, kuid mida on vaja korraldada valla- või linnaelanike vajadustest ja huvidest lähtudes, peabki pahahti lahendama kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja. Olgu selleks siis sekumine suure hulga kasside pidamise tõttu korteriühistule ebameeldivaks muutunud naabri-tädi elukorraldusse või haigla surnukuuri liiga kauaks „unustatud” lahkunu omaste otsimine. Lisaks sotsiaalhoolekande seaduses määratud ülesannetele (kohaliku sotsiaalhoolekande arengukava väljatöötamine valla või linna arengukava osana; sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamine; sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine; statistiliste aruannete koostamine; eestkostesatuse töö korraldamine) tuleb KOV sotsiaaltöötajal

oma igapäevatöös täita ka ülesandeid, mis tulenevad teistest seadustest, nagu perekonnaseadus, psühhiaatrilise abi seadus, lastekaitseadus, tsiviilkohtumenetluse seadus, põhikooli- ja gümnaasiumi seadus ning riiklike peretoetuste seadus. Oma töökogemuse põhjal võiksin lisada loetellu veel vähemalt 20 riikliku õigusakti, millest tuleb igapäevatöös juhinduda.

Nimetasin erinevaid seadusi, mis reguleerivad sotsiaaltöötaja kohustusi selleks, et näidata, kui lai on ülesannete ring, mida tuleb KOV sotsiaaltöötajal täita ja mille kohta ta teadmisi vajab. Sotsiaaltöötaja ülesannete ulatus sõltub ka sellest, kas ta töötab väikeses omavalitsuses või suuremas vallas/linnas. Siseministeeriumi andmetel on Eestis 226 samade kohustuste ja ülesannetega, kuid erineva rahvaarvu ning eelarveliste jt võimalustega omavalitsusüksust. Väikeses omavalitsuses on sotsiaaltöötaja tegevus seotud kogu hoolekandega, kõigi sotsiaaltöö sihtgruppidega. Linnades ja suuremates valdades on sotsiaaltöötajatel võimalik spetsialiseeruda ning arendada ennast konkreetse sihtgrupiga tegelevaks professionaaliks.

Erialane ettevalmistus ja praktika on omavahel seotud

Et olla oma töös edukas, vajab sotsiaaltöötaja laiapõhjalist erialast ettevalmistust, hulgaliselt professionaalseid oskusi ja praktilisi kogemusi ning sobivaid isikuomadusi. Lisaks valmidust ja võimalusi elukestvaks õppeks, oma töö analüüsimiseks ning kolleegidega konsulteerimiseks.

Erialane ettevalmistus aitab sotsiaaltöötajal mõista ühiskonnas toimuvat, saada aru sotsiaalhoolekande taustsüsteemist ning kasutada teadmispõhised instrumente edukaks sotsiaaltööks. Samuti tagab see sotsiaaltöötajale kindlustunde meetodite ja lähenemiste valikul igapäevatöös ning oskuse teadlikult juhtida oma professionaalset arengut. Erialane kõrgharidus annab sotsiaaltöötajatele ühtse arusaamise sotsiaalvaldkonnas toimuvast, sotsiaaltöö kontekstist, selle sisust ning eesmärkidest.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja vajab peale kliendigruppide eripära ja valdkonna õigusaktide tundmise ka head ettevalmistust teistes kohaliku omavalitsuse töö küsimustes (nt kohaliku omavalitsuse korralduse alused, haldus- ja tsiviilkohtumenetluse protseduurid, eelarve koostamise põhimõtted ning finantseerimisallikate ja riigihangete korraldamise põhimõtted). Enamus töötavatest sotsiaaltöötajatest on need teadmised saanud töö käigus reaalsest vajadusest lähtudes, mitte koolitustel.

Oma kogemuse põhjal võin öelda, et ehkki samal ajal õppimine ja töötamine võib olla stressirohke, on kasuks see, et teoreetilisi teadmisi saab kohe siduda praktilise kogemusega.

Praktilised kogemused kujunevad lahendades reaalseid igapäevaelus tekkivaid probleeme. Neid ei saa omandada koolipingis. Küll on akadeemiline haridus eelduseks oskusele oma praktilisi kogemusi mõtestada, neist õppida ja moodustada tervik. Praktilised kogemused aitavad erialastel teadmistel kinnistuda. Samas võib sotsiaaltöö tegijal olla enne erialaste teadmiste omandamist juba hulgaliselt praktilisi kogemusi, mis minu arvates aitavad teoorial langeda väga sobivasse pinnasesse ning toetavad sotsiaaltöötaja ametialast kasvu. Praktilised kogemused aitavad sotsiaaltöötajal mõista, kuidas teoreetilised teadmised ja seadusesätted igapäevaelus toimivad, nii saab analüüsida ja hinnata teooria kehtivust või seaduste toimimist ning leida võimalusi KOV hoolekande parandamiseks.

Toon ühe näite, et selgitada, mis eelise annab sotsiaaltöötajale erialane ettevalmistus. Sotsiaalnõustamine on üks esmaseid ja olulisemaid teenuseid, mida osutab iga sotsiaaltöötaja. Võiks ju arvata, et see ei ole midagi muud kui inimese ärakuulamine ning talle vajaliku info ja nõu jagamine, mis peaks iseenesest olema lihtne. Kuid ülikoolis omandatud teadmised kinnitavad, sotsiaalnõustamine on palju laiem. Abi vajavat klienti saab aidata tulemuslikumalt, kui teada nõustamisprotsessi faase ja kasutada asjakohaseid nõustamisvõtteid (aktiivne kuulamine, sõnumi ümbersõnastamine, info fookustamine, eesmärgi püstitamine,

vastandamine, info kokkuvõtmine, planeerimine). Vähemtähtis ei ole ka see, et inimene saaks ise enda probleemi avada, hakata seda uut moodi mõistma, kaaluda võimalikke tegutsemisviise või püstitada tegevuse eesmärgid. Kui ülesannete paljususse mattunud sotsiaaltöötaja mõtleb ainult sellele, kuidas jõuda kiirelt lahenduseni, ilma et ta laseks kliendil endal sõnastada tema jaoks kõige olulisemat probleemi, siis ei pruugita jõuda kestlike lahendusteni ning inimese toimetulek ei parane. Muidugi on õigesti läbi viidud nõustamine ressursimahukas. Seda teades on vaja tagada sotsiaaltöötajale mõistlik töökoormus, et tal jätkuks aega nõustamiseks ja aja mahavõtmiseks, et analüüsida ennast nõustamisprotsessis. **Sotsiaaltöötajale oluliste isikuomaduste** loetelusid leiab tunnustatud sotsiaaltööõpikutest ja kutsestandardist. Isikuomadused ja väärtused kujunevad inimese elu jooksul ning need kas toetavad või takistavad tööd sotsiaaltöötajana. Minu hinnangul ei õnnestu teha edukat sotsiaaltööd empaatia ja hoolivuseta inimese, tema vajaduste ja keskkonna vastu ning inimväärikust austamata. Sotsiaaltöötajate hulgas on eri vanuses inimesi, kes on oma töös edukad just tänu oma sobivatele isikuseomadustele.

Erialaste oskuste vajadus ja nende omandamine on seotud konkreetse sihtgrupi või ametiülesannetega, kelle või millega sotsiaaltöötaja tegeleb. Tänapäeval kuuluvad erialaste oskuste hulka erinevad lähenemised ja meetodid konkreetse sihtgrupiga töötamiseks (nt individuaalsed ja rühmatöö meetodid töös noorte, töötute või eakatega; peretöö meetodid laste ja peredega töötamisel; tugevustel põhinev lähenemine ja kliendikeskne juhtumikorraldus töös psüühikahäiretega inimestega, käitumis-kognitiivsed meetodid töös vaimupuudega inimestega), sihtgrupi spetsiifika ja valdkonda reguleerivate seaduste tundmine, oskus kasutada andmebaase ja tehnilisi võimalusi, orienteeruda finantseerimisallikates ja tunda asjaajamise loogikat. Näiteks peab sotsiaaltöötaja oskama juhendada psüühilise erivajadusega inimest või tema pereliikmeid, et nad teaksid, mis toiminguid, millistes asutustes ja mis järjekorras tuleb riiklike erihooldekandeteenuste saamiseks teha. Need teadmised on aga vajalikud ka siis, kui omavalitsuse sotsiaaltöötaja on erivajadustega isiku eestkostja ja peab need toimingud tema nimel ise tegema. Erialaste oskuste kujunemisel on suur roll täiendusõppel, mis aitab sotsiaaltöötajal oma tööd paremini teha.

Nõupidamine kolleegidega. Sotsiaaltöö on väga mitmetahuline ning töö muutuva iseloomu tõttu ei saa tõenäoliselt kunagi öelda, et oled selle selgeks õppinud. Ka aastaid praktiseerinud, kogenud sotsiaaltöötajal võib ette tulla olukordi, mis on tema jaoks uued ja millele ei ole valmis lahendust. Samas valdkonnas tegutsevad kolleegid on sotsiaaltöötajale suureks toeks. Vastastikuse nõustamise ja aruteluga saab jõuda uute lahendusteni või harutada lahti kinni jooksnud juhtumeid. Noorele sotsiaaltöötajale on kogenud ja toetav kolleeg nagu elav õpik, kellelt saab praktilisi nõuandeid tegutsemiseks, kuid ka tuge toimetulekuks kergesti tekkida võiva tööstressi või läbipõlemise ohuga. Väiksemates omavalitsustes on aga sageli olukord, kus sotsiaaltöötajal ei ole kõrval teist sama ala kolleegi, kellega konsulteerida või kellelt raskel hetkel tuge saada. Hea oleks, kui sotsiaaltöös saaks rakendada mentorlust ehk sellist praktikat, mille puhul kogenud sotsiaaltöötaja jagab oma teadmisi ja kogemusi noore kolleegiga. See toetab noore spetsialisti ametialast arengut, aitab tal töörolli sisse elada ja lahendada keerulisi olukordi ning juhtumeid, millega ta pole varem kokku puutunud. Mentorlust võiks rakendada ka erinevate KOV-ide vahel: juhul kui vallas on ainult üks sotsiaaltöötaja, võiks leida talle mentori naabervallast või maakonna keskusest.

Artikli aluseks on olnud ettekanne Eesti Puuetega Inimeste Koja ja Tallinna Ülikooli konverentsil „Sotsiaal- ja haridusvaldkonna spetsialistide ettevalmistus kui võtmetegur erivajadustega inimeste kaasamisel” 6. juunil 2012.

Hea kogemus sotsiaaltööst Hummuli vallas

Eve Laar

Hummuli valla sotsiaaltöö peaspetsialist

Tuntud ameerika jalgpallitreener Lou Holtz on öelnud, et elu koosneb 10% ulatuses sellest, mis inimesega juhtub, ja 90% ulatuses sellest, kuidas ta toimuvale reageerib. Kuldne mõtetera nii abivajajale kui sotsiaaltöö tegijale. Sageli võime kuulda, et väikesed omavalitsused ei ole haldussuutlikud ja see puudutab ka hoolekande korraldamist. Selles on ehk omajagu tõtt, kuid Hummuli valla sotsiaalvaldkonna tegemisi analüüsid ei tahaks väitega päriselt nõustuda. Kuidas Hummuli väikevald Kagu-Eestis toetab oma elanike argieluga toimetulekut ja aitab lahendada eri sihtrühmade sotsiaalseid probleeme, sellest annab artiklis põgusa ülevaate.

Eesmärgid ja töö põhimõtted

Hummuli valla sotsiaaltöö korraldamisel oleme lähtunud sellest, et igal tegevusel peab olema eesmärk ja tulemus ning tööd tuleb teha koostöös kõigi osapooltega. Rõhuasetus on võrgustikutööl: hästi toimib laste heaolu tagamiseks moodustatud võrgustik ning tihedat koostööd teevad omavahel vallavolikogu ja vallavalitsuse sotsiaalkomisjoni liikmed, vallavalitsuse sotsiaalkabineti töötajad ning teised hoolekandetöö tegijad ja vabaihenduste liikmed. Väga oluliseks peame, et meie valla elanikud ka ise oleksid koostööaltid, ja see on esimene asi, mis selgeks räägitakse, kui mõni inimene sotsiaaltöötaja poole abi järele pöördub. Eesmärk on, et info abi ja sekkumise vajadusest jõuaks õigel ajal sotsiaaltöö tegijateni ja et iga pöörduja saaks just temale vajalikku abi, olgu see siis teenus, toetus või midagi muud.

Sotsiaaltöö tegijad

920 elanikuga Hummuli vallas korraldavad hoolekannet ja osutavad teenuseid:

- sotsiaaltöö peaspetsialist
- lastekaitse ja noorsootöö spetsialist, kes täidab poole kohaga lastekaitsetöötaja ja poole kohaga noorsootöötaja ülesandeid¹
- Hummuli hoolekandekeskus, kus osutatakse ööpäevaringset elamis- ja hooldus-teenust, koduteenust ning teisi sotsiaalteenuseid
- Jetti päevakeskus, kus osutatakse sotsiaalteenuseid, on võimalik huviringides osaleda ja omavahel suhelda
- puuetega inimeste tegevusrühma juhendaja
- kolm SA Dharma koolituse läbinud vabatahtlikku pere tugiisikut
- MTÜ Pereklubi Mesilane, mis osutab põhiliselt pesupesemisteenust.

¹ Spetsialist töötab vallavalitsuses aastatel 2008.–2011, hetkel teenistussuhe peatatud ja teda asendab sotsiaaltöö peaspetsialist.

Sotsiaaltöö peaspetsialist ning lastekaitse ja noorsootöö spetsialist moodustavad valla sotsiaalkabineti, mis osutab eri sihtrühmadele mitmesugust laadi nõustamisteenuseid, määrab ja maksab toetusi, suunab abivajajaid teenustele, arendab hoolekannet vallas jne.

Sotsiaalsed probleemid

Kõige suuremad probleemid Hummuli vallas on vaesus, abituse ja hälbeline käitumine, mis on tihti tingitud töötusest ja alkoholi liigtarvitamisest. Aasta-aastalt kasvab ka vaimse tervise probleemide esinemissagedus.

Vaesus sugeneb eelkõige raha puudumisest, kuid sageli on sellega seotud ka teatud eluviis, mistõttu võib kõnelda vaesuskultuurist. Meie vallas on vaesus probleemiks just lastega peredel: üksikvanemaga pered; pered, kus üks vanem on töötu või lapsehoolduspuhkusel ja teine väikese sissetulekuga; paljulapselised pered.

Töötute osakaal tööealisest elanikkonnast on hetkel 6,3% (36 töötut). Vaatamata suurele tööpuudusele on toimetulekutoetust taotlevate perede ja isikute arv Hummuli vallas iga kuuga vähenenud, seda eelkõige tänu ettevõtluse arengule vallas, millega on tekkinud juurde töökohti.

2012. aastal on toimetulekutoetust taotlenud keskmiselt 7–12 peret kuus. Aasta jooksul jääb sissetulek pidevalt alla toimetulekupiiri 2–3 perel. Toetuse taotlejateks on peamiselt üksikvanemaga pered, väikese pensioniga inimesed (rahvapensioni saajad) ja töötutoetust saavate vanemate pered. Kuna pensionid on jäänud samale tasemele ja elukallidus tõusnud, siis on ka eakate hulgas järjest rohkem materiaalselt vähekindlustatud inimesi. Töötavate vanematega suurte peredega võrreldes on rohkem probleeme üksikvanemate peredel ja nendel peredel, kus näiteks ema on lapsehoolduspuhkusel ja isa töötu. Lastega peresid, kus elatakse põhiliselt ainult toetustest (lapsetoetused, toimetulekutoetus, töötutoetus) on 5–7.

Vaesust saame oma vallas ennetada ja vähendada teatud aja jooksul toetuste maksmisega, erialase ümberõppe võimaluste ja töökoha leidmiseks abi osutamise (nõustamisega), perele majandamisoskuste õpetamisega, sh tugiisikuteenuse osutamisega.

Abitus on teadmiste, oskuste ja võimete puudumine. See võib kaasneda vaesusega, kuid ka rahaliselt hästi toimetulev isik võib vajada abi näiteks vanaduse või puude tõttu. Hummuli vallas vajavad abi oma elu korraldamisel peamiselt puudega inimesed, vähese haridusega tööealised inimesed ja ainult vene keelt kõnelevad inimesed. Puudega ja eakatele inimestele saab abi pakkuda eelkõige teenuse osutamise (koduteenus, asutushooldus). Teisi nimetatud sihtgrupe on vaja eelkõige abistada töö leidmisel. Vaesusest tingitud abituse leevendamiseks maksame peredele toetusi ja nõustame (sh pakume ise võlanõustamist või suuname võlanõustamisteenusele). Oma eluga ummikusse sattunud peredele piisab sageli psühholoogilisest nõustamisest.

Hälbeline käitumine võib olla seotud kuritegevuse ja alkoholismiga või olla tingitud vaimse tervise probleemist. Nii nagu Eestis tervikuna, on ka Hummuli vallas neid, kelle käitumine läheb vastuollu ühiskonnaelu normidega, ehkki kuritegevus on vallaelanike hulgas väike ning uimastite tarvitajaid ei ole avastatud. Põhiline ja suur probleem on alkoholi ülemäärane tarvitamine ja seda just lastevanemate poolt. Sotsiaalkabineti pidevate klientide hulgas on kümme lastega peret, kellest seitsmes on suuri alkoholiprobleeme mõlemal vanemal või ühel vanematest. Ema alkoholism on probleemiks neljas peres. Sotsiaalkabineti töötajad on osutanud alkoholi küüsis olevate perede vanematele sotsiaalnõustamist, psühholoogilist nõustamist ning saatnud ja transportinud neid alkoholiravile. Vaimsest tervisest tingitud käitumisprobleemidega inimesed saavad abi eelkõige perearstilt, psühhiaatril ja sotsiaalkabineti töötajatelt. Need inimesed on pereliikmete ja sotsiaalvaldkonna töötajate pideva tähelepanu all.

Sotsiaaltoetused, sotsiaalteenused

Hummuli vallas on vallavolikogu määrusega kehtestatud abivajajatele igapäevaeluga toimetuleku soodustamiseks 18 liiki sotsiaaltoetusi, millest kaheksa (sünnitoetus, matusetoetus, koolilõpetamise toetus, 1. klassi mineva lapse toetus, jõulupakitoetus, koolilõuna toetus, kriisitoetus, küttetoetus üksikutele eakatele) ei sõltu pere sissetulekust ega nõua abivajaduse hindamist. Täiendavaid sotsiaaltoetusi toimetulekutoetuse summadest ei ole Hummuli vallas viimastel aastatel makstud, sest riigieelarvest eraldatud rahast on jätkunud ainult toimetulekutoetuseks.

Vallas osutatavate sotsiaalteenuste osas on Hummuli vallavalitsus seadnud eesmärgi, et sotsiaalkabinetis välja töötatud ja eri kliendigruppidele osutatavad sotsiaalteenused vastaksid klientide soovidele ja võimaldaksid eluga toimetulekut normaalseks peetaval tasemel. Alati eelneb teenuse määramisele kas kirjalik või suuline abivajaduse hindamine. **Eakatele ja puudega inimestele** osutatakse järgmisi teenuseid: koduhooldusteenus, asutushooldus (vallas on oma hooldekodu, mida hakatakse lähiajal laiendada), päevakeskuse teenus, transportiteenus (soodushinnaga), pesupesemine, sotsiaal- ja võlanõustamine, sotsiaaleluruumi teenus, hooldajateenus, isikliku abistaja teenuse hüvitamine, pesemisteenus (duši kasutamise võimalus). **Sotsiaalteenused lastega peredele** on: päevakeskuse teenus, pesupesemine, sotsiaalnõustamine, võlanõustamine, perelepitusteenus (mida pakuvad oma pädevuse piires valla spetsialistid või suunatakse vanemad teenusele väljapoole valda), turvakorteriteenus, sotsiaaleluruumi teenus, pesemisteenus (duši kasutamise võimalus), puudega lapse tugiisikuteenus, logopeediteenus.

Kõiki neid sotsiaalteenuseid, v.a psühholoogilise nõustamise teenus ja professionaalne võlanõustamise teenus, osutavad kas vallavalitsuse või valla allasutuste töötajad. Sisseostetavaks teenuseks on eelkõige psühholoogiline nõustamine, mida vajatakse aastas 6–7 inimese või pere jaoks. Professionaalset võlanõustamise teenust on õnnestunud saada paar korda aastas maakondlike projektide kaudu.

Sotsiaalteenuste paremaks korraldamiseks ja osutamiseks vallas ning täpsema ülevaate saamiseks vajadusest sotsiaalteenuste järele viib sotsiaalkabinet lähiajal läbi uuringu eri kliendigruppide hulgas.

Hea praktika näide: puuetega laste ja perede rehabilitatsioonikursus

Juba **13 aastat** on igal suvel toimunud Põlvamaal SA Karaski Keskuses Hummuli valla kolmepäevane sotsiaal-psühholoogiline rehabilitatsioonikursus puuetega lastele, noortele ja nende peredele. Kursus toimub jätkuprojekti „Hummuli valla puuetega laste ja noorte sotsiaalsete oskuste arendamine” raames, mida on rahastanud Hummuli vallavalitsus ja hasartmängumaksu nõukogu.

Igal aastal võtab programmist osa 10–11 puudega lapse peret. Mõned pered on osalenud projektis juba aastaid, kuid alati lisanduvad või lahkuvad ka mõned pered. Projekt annab võimaluse puuetega lastele ja nende pereliikmetele saada sotsiaalset ja psühholoogilist tuge ning kasutada spetsialistide teenuseid. Kursuse läbiviimisse on kaasatud psühholoogid, terapeudid (näiteks muusikaterapeut jt loovterapeudid), laste õpetajad-kasvatajad ja muidki spetsialiste. Kursus aitab peredel ületada sotsiaalse tõrjutuse tunnet ning loob neile teistega võrdseid võimalusi veeta koos pereliikmetega aega laste erivajadusi arvestavas keskkonnas. Rehabilitatsioonikursuse ajal toimuvad loengud ja ühised grupitööd lastele ja nende pereliikmetele, eraldi loengud ja teraapiad lapsevanematele, individuaal- ja grupinõustamine, käeline tegevus, arendavad tegevused ja lastele esinemisioskuste õpetamine. Kursus on hea võimalus aktiivseks suhtlemiseks ning seda kasutavad Hummuli pered meelsasti.

Projektis osalemine parandab laste sotsiaalseid oskusi. Eriti on see tuntav nende laste juures, kes on projektis osalenud 4–5 aastat järjest: nende loovus, julgus ja omavaheline suhtle-

mine on arenenud. Laste vanemad saavad juurde uusi teadmisi ja oskusi puudega lapse käitumise mõistmiseks, probleemolukordade lahendamiseks ja stressi vähendamiseks. Hummuli vald on väga tänulik Maia ja Madis Laasile, SA Karaski Keskuse töökale ja abivalmis pererahvale selle eest, et meil on olnud 13 aastat võimalik nende majas kursust läbi viia. Kõigile huvilistele aga teadmiseks, et Põlvamaal looduskaunis ja vaikses kohas asuv SA Karaski Keskus on koht, kus on puudega inimese erivajaduste peale igati mõeldud.

Lõpetuseks

Olen teinud sotsiaaltööd Hummuli vallas pea 19 aastat. Sellesse aega jääb palju ilusaid hetki ja töövoite, kuid samas ka raskeid ja keerulisi olukordi.

Hoolekandeteenuseid arendama ja neile rahastust otsima on pannud teadmine, et kõiki teenuseid, mida Hummuli vallas osutatakse, on meie valla elanikele igapäevaeluga toimetulekuks väga vaja. Võimaluse teenuseid järjepidevalt osutada oleme saanud tänu erinevate volikogu koosseisude, vallavalitsuse ja kogukonna toetavale suhtumisele sotsiaalvaldkonna arengusse.

Soovin kõigile sotsiaalvaldkonna töötajatele palju häid ideid ning visadust nende ellurakendamisel. Meie töö tulemus on teiste jaoks sageli üsna raskesti mõõdetav, kuid on oluline, et me ise oma tehtud tööst rõõmu tunneme, siis tunnetavad seda ka abivajajad.

Foto erakogust

**Hummuli valla pered rehabilitatsioonikursusel Karaski keskuses
2012. a suvel**

Projekti „Teeme koos” lugu

Avo Üprus

EELK Konsistooriumi diakoonia- ja ühiskonnatöö talituse juhataja

Kiriku sotsiaalne vastutus aidata ühiskonna haavatavatesse gruppidesse kuuluvaid inimesi on ajalooline nähtus. Kirikliku sotsiaaleetika seaduspärad sedastati algselt juba eelkristlikul ajal sakraalsetes tekstides, omistades nõnda ellujäämiseks vajalikele normidele jumaliku autoriteedi. Kuidas vastutust võtta, sõltub konkreetses ajas ja olukorras ilmnevatest vajadustest. Kirikliku sotsiaal- ja tervishoiutegevust avalikes huvides nimetatakse ka diakooniaks. Tänapäeva Eesti Evangeelne Luterlik Kirik (EELK) tunnistab, et inimeste vaesust on vaja leevendada, ning näeb ühe olulise võimalusena uute töökohtade loomist, tööharjumuse kujundamist ja iseseisva toimetuleku õpetamist. Seetõttu oli raha taotlemine Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) meetmest 1.1.3 „Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine” EELK jaoks loomupärane ja mõistlik. Elukestva Õppe Sihtasutus Innove väljakuulutatud taotlusvoor 2009. aasta lõpus oli ajastatud väga täpselt. Tööjõu-uuringu andmetel oli 2009. aasta III kvartalis umbes 102 000 töötut, kasvama oli hakanud heitunute arv. Tööotsingutest oli loobunud 11 000 inimest, kes ei uskunud enam töö leidmise võimalusse.

Projekti eesmärgid ja osapooled

17. novembrist 2009 kuni k.a 17. novembrini kestnud projekti „Teeme koos” peamiseks eesmärgiks sai tuua tööhõivesse tagasi mitteaktiivsed inimesed neid koolitades ja juhendades, et nad hakkaksid pakkuma piirkondlikele vajadustele vastavaid teenuseid vabavõi/erasektori organisatsioonides. Selle saavutamiseks seati mitmeid alaeesmärke, millest paljud olid väga konkreetsed: luua 15 professionaalset tugipunkti ehk kaasata 30 sotsiaalset ettevõtjat koostöösse kogudustega; asutada ja käivitada vähemalt kümme väikeettevõtet; aidata 118 inimesel sotsiaalsete ettevõtjate eestvedamise ja abiga jõuda tagasi tööturule. Selleks kavatseti kaasata ja koolitada kokku 180 inimest, tegelikkuses leiti 166 inimest. EELK Konsistooriumi diakoonia- ja ühiskonnatöö talituse näol otsustati luua kompetentsikeskus, mis suurendaks kogudustepoolset avalike ja kogukonnateenuste osutamise võimekust. Keskuse ülesandeks sai EELK kogudustega koostöös ühiskondlikult olulistel teemadel projektide algatamine ja juhendamine. See eesmärk saavutati.

Projekti sihtgruppi kuulusid eri vanuses nii lühi- kui pikaajalised töötud, lapsehoolduspuhkuselt naasevad vanemad, sõltuvusprobleemidega inimesed ja vanglatest vabanenud. Eripäraks oli, et töötutega hakkasid tegelema endised töötud, kes olid saanud kuuekuulise ettevalmistuse sotsiaalseks ettevõtluks. Neid nimetati koolitus- ja arendusjuhtideks. Arendusjuhtide ettevalmistamiseks kuulutati välja koolitushange, mille võitis EELK Usuteaduse Instituut. Ettevõtjalasena osa koolitusest „Ideest toimiva ettevõtenni” viis läbi Harju Ettevõtluse Arenduskeskus (HEAK), sotsiaalse ettevõtluse eripärasid selgitasid Heateo Sihtasutuse koolitajad. Heade praktikate tutvustamisel oli oluline osa juba edu saavutanud sotsiaalsetel ettevõtjatel või koguduste töötegijatel ning nende asutustes ja organisatsioonides toimunud vaatluspraktikal. Oma tegevust tutvustasid Tallinna koguduste

lastekodu ja lasteaed, tööturuteenuseid pakkuvad kogudused Lõuna-Eestist, Tartust ja Valgast, kristlik ettevõtja Rakverest, meediaekspert Tallinnast ja mitmed teised. ESF maksis koolituse läbinud inimestele kuue kuu jooksul töötasu oma projekti või ettevõtte käivitamiseks ning järgmiste töötute koolitamiseks.

Projekti partneriks oli kogu EELK võrgustik: kogudused ja nende diakooniaühingud, kohalikud omavalitsused, maakondlikud arenduskeskused, töötukassa osakonnad ja mitmed vabauhendused.

Koolitus oli projekti õnnestumise võtmeks. See pidi andma tulevastele arendajatele vajalikud tööriistad ning nende käsitlemise oskused, sisaldama ettevõtluse aluseid, projektikirjutamist, toetama sotsiaalset tundlikkust ja motiveerima võtma vastutust. Pakkumiskutse sõnastas projekti töötuna sisenenud endine Avaliku Teenistuse Arendus- ja Koolituskeskuse koolitaja.

Koolitusest oli tähtsam vaid üks asi: inimesed. Kust leida inimesed, kellel on ettevõtluseks vajalikud omadused ja kes on töötud? Kust leida inimesed, kes tahavad rakendada end koostöös sotsiaalselt tundliku kirikuga? Kust leida inimesed, kes tahavad muuta maailma, aga vajavad selleks tuge? Selleks tehti koostööd töötukassaga ning praostidega, suunatud otsingu tarvis paluti koguduste õpetajate abi ning lõpuks korraldati ideekonkurss. Osalenud töötutele pakuti võimalust oma unistus ellu viia, oma ettevõtte loomise ja käivitamise abil. Igakülget juhendamist äriplaanide koostamisel ja ettevõtete rajamisel osutas Harju Ettevõtluse Arenduskeskus.

Projekti saavutused

Ideekonkurssid on saanud iga-aastaseks. Loodud on 12 väga erinevat ettevõtet, neist kaks on veel registrisse kandmata. Võrgustik on olemas ja soovitud arv inimesi sisenenud vähem või rohkem edukalt tööturule (püsisid või tähtajalist tööd on saanud üle saja inimese). Kuigi toimivaid teenusekeskuseid igasse maakonda ei jõutud luua, võib omanäoliste saavutustena esile tõsta sündinud muinasjututeatrit MTÜ Jutulõng, trükiste ja kirjastamisega tegelevat MTÜ-d Vita Livonia, SA Kihelkonna Laagrikeskust, MTÜ EELK Noorteklubi Pärnus, internetis pastorisärke turustavat ettevõtet OÜ Pätu, psüühikahäiretega isikute tugigruppe ja vaimupuuetega noorte suvelaagrit, taaskasutuskeskust Tapa koguduse juures, mitme valla kokkupuutepunktina toimivat MTÜ Kuusalu Hoolekoda sotsiaalkeskust ja praegu veel registreerimata, aga suure tulevikuga Eesti Kirikute Nõukogu Ühiskonnatöökeskust.

Olgugi, et paljud osalejad pole veel saavutanud edu ega oma ideed teoks teinud, kinnitas läbiviidud uuring, et kõik koolituse „Ideest toimiva ettevõteni” läbinud inimesed hindasid neile antud võimalust kõrgelt. Projekti meeskond on samuti saanud väga väärtusliku kogemuse, tunnetanud kiriku kui tervikorganisatsiooni tugevusi ja nõrkusi, ressursse ja vajadusi ning õppinud nii SA Innove konsultantidelt kui ka projektis osalenud inimestelt. Koostöös justiitsministeeriumi ja sotsiaalministeeriumiga on käivitatud üleriigiline tugisüsteem vanglast vabanenud inimestele, millele projekti käigus alus pandi ja mille tegevusse on kaasatud ligi viiskümmend vabatahtlikku. Koostööleping justiitsministeeriumiga teenuse osutamiseks kehtib aastani 2015. Koostöölepingu raames on läbi viidud kaks ja ellu viimisel kaks projekti. Käigus olevatest projektidest üht finantseeritakse SA Innove ja teist Kodanikuühiskonna Sihtkapitali Šveitsi Vabauhenduste Fondi kaudu. Nende elluviimisel osalevad „Teeme koos” projekti raames leitud inimesed. EELK Konsistooriumi kantselei struktuuris loodud diakoonialatus, mis tegeleb projektikirjutamise, nõustamise, juhendamise ja vajadusel ka juhtimisega, on oma elujõulisust tõestanud ning alustanud tööd järgmise projektiga Euroopa Sotsiaalfondi inimressursi arendamise rakenduskava prioriteetse suuna „Pikk ja kvaliteetne tööelu” meetme „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed” raamides. Kokkuvõttes võib öelda, et koguduste sotsiaalne aktiivsus on kasvanud ja projekti perioodil loodud vabauhendused on rikastanud kodanikuühiskonna kirjut kangast.

Lapse õiguste ja vanemluse monitooring: lapsi saab rohkem kuulata ja kaasata

Andra Reinomägi
*Õiguskantsleri Kantselei laste
õiguste osakonna nõunik*

Alates 2011. aasta märtsist on õiguskantsler lasteombudsman. Lasteombudsmani ülesanne on mitmete teiste tegevuste kõrval tutvustada ühiskonnale lapse õigusi, olla laste eestkõneleja ja kaasaja ning juhtida erapooletult tähelepanu lastekaitsega seotud probleemidele ühiskonnas. Selleks et teada saada, milline on ühiskonna teadlikkus lapse õigustest ja millisest punktist lasteombudsman oma tööd alustab, korraldati lapse õiguste ja vanemluse monitooring.

Monitooringu põhimõtted

Lasteombudsmani, sotsiaalministeeriumi ja poliitikauuringute keskuse Praxis koostöös valminud küsitlust rahastas Riigikantselei Tarkade Otsuste Fond. Monitooringu¹ eesmärgiks seati uurida ühiskonna hoiakuid, teadmisi ja kogemusi lapse õiguste ja vanemaks olemisega seotud küsimustes. Monitooringu teeb eriliseks see, et sarnaseid küsimusi esitati nii lastele kui ka täiskasvanutele ja lapsed said ise anda hinnanguid enda hoiakute, kogemuste ja arvamuste kohta. Valimi moodustasid tuhat 4.–12. klassi last ning tuhat täiskasvanut, kellest pooled olid alaealiste laste vanemad.

ÜRO lapse õiguste konventsioon sätestab lapse õiguste põhimõtted, mida võib sisu järgi jagada kolme kategooriasse (Landsown 1994, viidanud Taylor jt 2001): hoolitsusega seotud õigused, kaitsega seotud õigused ning autonoomia ja osalemisega seotud õigused. Kahes esimeses kategoorias leiab andmeid ja statistikat nii varasematest uuringutest kui ka ametkondlikust ja riiklikust statistikast. Vähem on käsitletud õigustegruppi, mis puudutab laste autonoomiat ja osalemist. Seetõttu pöörab monitooring enam tähelepanu just laste osalemise ja kaasatusega seotud teemadele. Toetava vanemluse tähtsust on rõhutanud nii Euroopa Nõukogu (2006) kui ka vabariigi valitsuse laste ja perede arengukava 2012–2020. Lapse õiguste tagamine on tihedalt seotud täiskasvanute ja perekonnaga ning seetõttu pöörab monitooring lapse õiguste kõrval tähelepanu ka vanemlusele ja sellega seotud probleemide kaardistamisele.

Monitooringu lähteülesanne sisaldas endas nii olemasoleva kirjanduse ja teoreetiliste käsitluste ülevaate koostamist kui ka küsitluse meetodiliste aluste väljatöötamist (Biin jt 2012). Laste hulgas läbiviidud ankeetküsitluse ettevalmistamisel intervjueriti eri vanuses lapsi fookusgruppides, et saada aru laste endi seisukohtadest ja arusaamadest lapse õigustest. Samuti testiti laste ankeete kognitiivse intervjuerimisega, täpsustades ankeedi täitmisel esineda võivaid raskusi. Kognitiivse intervjuu käigus kommenteerisid lapsed ankeedi täitmise ajal jooksvalt küsimusi, mis tundusid neile keerulised või ebaselged, ning

¹ Monitooringu raportid leiab lasteombudsmani kodulehel:
<http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/infomaterjalid>.

selgitasid, milline oli nende mõttekäik ühele või teisele küsimusele vastates. Sel moel olid lapsed ise ekspertide rollis ja aitasid selgitada küsimuste tähendusi laste jaoks. Laste ankeetküsitluse korraldas koolides poliitikauuringute keskus Praxis, täiskasvanuid küsitles omnibuss-uuringuga Turu-uuringute AS.

Hoiakud toetavad laste kaasamist

Monitooringu tulemused näitavad, et lapsed on lapse õigustest enam kuulnud kui täiskasvanud: 84% lastest ja 73% täiskasvanutest. Märksõnad, mis lastele lapse õigustega esmalt seostuvad, puudutavad haridust ja kooli ning arvamuse avaldamist ja otsustusõigust, edasi järgnevad märksõnad väljendavad õigust turvalisusele ja kaitsele. Täiskasvanute jaoks seostuvad lapse õigused samuti eeskätt haridusega, kuid sellele järgnevad kodu ja elukoha ning hoolivuse ja hoolitsusega seotud märksõnad. Seega seostuvad lastele endale lapse õigused sageli just kaasatuse ja arvamuse avaldamisega.

Täpsustades lapse õiguste sisu erinevate väidete, võib teadlikkust nii laste kui ka täiskasvanute hulgas hinnata pigem heaks. Teatakse, et lapsel on õigus avaldada arvamust ja ennast väljendada ning et lapsel on õigus riigi abile, kui ta on perekonnast ilma jäänud – sellega nõustusid pea kõik lapsed ja täiskasvanud. Samas esines ka erinevusi laste ja täiskasvanute hinnangutes. Väitega, et lapsel, kes on lahus ühest või mõlemast vanemast, on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt oma vanemaga, nõustus 85% lastest ning 93% täiskasvanutest. 76% lastest leidis, et kõigil lastel on ühesugused õigused, täiskasvanutest nõustus sellega 95%. Samasugused erisused ilmnesisid laste ja täiskasvanute vahel ka väidete puhul, mis puudutasid lapse õigust vanemate toele tema arengu toetamisel ja põhimõtet, et nii nagu laps peab austama täiskasvanut, peab täiskasvanu austama ka last (nõustus pea 7 last 10-st, samas täiskasvanutest nõustusid sellega 9 vastajat 10-st). Ilmneb, et nendes põhimõtetes võiks laste teadlikkus suurem olla.

Nii laste kui ka täiskasvanute teadlikkus lastekaitsega tegelevate institutsioonide tegevusest võiks samuti parem olla: näiteks väitis vaid 44% täiskasvanutest, et nad teavad piisavalt või mõnevõrra, millega lastekaitsetöötajad tegelevad. Laste puhul oli see osakaal isegi kõrgem – pea 8 last 10-st väitis, et nad teavad mõnevõrra või hästi, millega lastekaitsetöötajad tegelevad. Ka lasteabi telefoni teadsid lapsed täiskasvanutest paremini (vastavalt 7 last 10-st ning üksnes 2 täiskasvanut 10-st). Oluline on teavet ja infot jagada vene keelt kõneleva elanikkonna hulgas, kuna küsitlus näitas, et teadlikkus erinevate institutsioonide tegevusest on eesti keelt kõneleva elanikkonnaga võrreldes oluliselt madalam (nt 36% muud keelt kõnelevatest täiskasvanutest ei tunne üldse lastekaitsetöötajate tegevust, lasteabi telefonist aga ei tea üldse midagi 74% muukeelsetest täiskasvanutest). Oluline töö seisab ees ka lasteombudsmani institutsiooni tutvustamisel.

Lapse õiguste tagamist ühiskonnas mõjutab oluliselt see, millistena lapsi nähakse ja kuidas lastesse suhtutakse. Laste kaasamist ja osalust toetavad hoiakud, kus last nähakse oma arvamuste ja eelistustega partnerina, kes on võimeline iseseisvaid valikuid tegema. 96% lastest ja 94% täiskasvanutest nõustub, et lastel on oma arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada. Ka hinnanguga, et lapsed on taibukad ja targad, nõustub pea 9 vastajat 10-st. Väitega, et lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema, nõustuvad lapsed täiskasvanutest veidi enam (vastavalt 65% ja 56%). Samas nõustuvad nii lapsed kui ka täiskasvanud sellega, et lapsed vajavad kaitset (94% lastest ja 97% täiskasvanutest) ja nad on õrnat ja haavatavaid (vastavalt 75% lastest ja 89% täiskasvanutest). Nii lapsed kui ka täiskasvanud toetavad üksmeelselt väidet, et lapse ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine (vastavalt 96% lastest ja 94% täiskasvanutest). Seega võib Eesti ühiskonnas laste suhtes valitsevaid hoiakuid pidada laste kaasamises avatuks ja laste arvamuse arvestamist väärtustavaks.

Rohkem laste kaasamist kooli, kogukonna ja ühiskonna teemadesse

Uurides seda, kui palju ja millistes küsimustes saavad lapsed kaasa rääkida, paluti lastel kirjeldada võimalusi enda ja kodu, kooli ja kogukonna eluga seotud näidete puhul.

Tulemused näitavad, et kõige enam saavad lapsed kaasa rääkida last ennast ja kodust elu puudutavates küsimustes – näiteks millistes trennides ja ringides käia, milliseid riideid kanda, mida oma vaba ajaga teha, kuidas oma tuba kujundada ja sisustada. 9 last 10-st ütles, et nad saavad alati või enamasti neis asjus kaasa rääkida. Ka täiskasvanute hoiakud toetavad seda: 9 täiskasvanut 10-st nõustub, et last puudutavate küsimuste puhul (näiteks lapse tuba, kool, riietus, vaba aeg) tuleb alati küsida lapse arvamust. Küll aga võiksid lapsed olla enam kaasatud koduste reeglite kehtestamisse – vaid iga teine laps märkis, et nad saavad alati või saavad enamasti selles kaasa rääkida.

Kooliga seotud küsimuste puhul on laste osalus madalam. Kui kooli valiku või vahetuse puhul saab selles kaasa rääkida 73% lastest, siis kooli ürituste korraldamisel vaid 34% ja kooli reeglite kehtestamisel 24% lastest. Märkimisväärne on, et enam kui veerand lastest märgib kahe viimase näite puhul, et nad ei tahagi neis asjus kaasa rääkida. Koduste ülesannete hulgas saab kaasa rääkida viiendik lastest ning koolitoidu valikul üksnes 15%. Nende näidete puhul nendib enam kui 6 last kümnest, et nad ei saa enamasti või ei saa kunagi neis küsimustes kaasa rääkida.

Kodu ja kooliga võrreldes saavad lapsed kõige vähem kaasa rääkida kogukonna elu ja ühiskonna küsimustes. Ka hoiakud laste kaasamises nendes küsimustes on mõnevõrra vähemtoetavad: 76% lastest nõustub, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida nende ümber toimuva elu küsimustes (nt mänguväljakute ehitamine, bussigraafikud, huvitegevus) ning 65% täiskasvanutest nõustub, et lapsed peaksid kohalikus omavalitsuses saama kaasa rääkida lapsi puudutavates küsimustes (samad näited). Tegelikke kogemusi uurides selgus, et neli last kümnest väitis, et kohtade osas, kus lapsed saavad vaba aega veeta (nt mänguväljakud, noortekeskused jm vaba aja veetmise kohtade loomine ja kujundamine), saavad nad kaasa rääkida. Et bussid sõidaksid lapsele sobival aegadel, saab kaasa rääkida vaid iga kümnes laps. Sellega, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida lapsi puudutavate seaduste kujundamisel, nõustub iga teine täiskasvanu, kümnendik täiskasvanutest ei oska selles küsimuses oma arvamust öelda. Samas leiab 3 last 4-st, et poliitikud peaksid küsima laste arvamust enne, kui nad teevad lapsi puudutavaid otsuseid. Seega peavad lapsed enda kaasamist ka nende teemade puhul oluliseks. Praktikas ütleb vaid iga kümnes laps, et ta saab lapsi puudutavate seaduste tegemisel kaasa rääkida.

Eelnevast paistab, et nii kooli kui ka kohaliku elu, aga ka riigi tasandil saab lapsi senisest enam kaasata, anda lastele võimalust oma ettepanekuid ja mõtteid avaldada ning arutleda lapsi ümbritseva keskkonna kujundamisel, suurendades nõnda kogu ühiskonna sidusust. Siin on mõtteainet nii kohaliku omavalitsuse ja riigi, aga kindlasti ka erasektori esindajatele.

Tuge ja abi nii lastele kui ka vanematele

9 täiskasvanut 10-st teavad Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses sätestatud kohustust teatada abi vajavast lapsest. Kuid mitte alati ei käituta selle järgi. Pigem teatatakse juhtudest, kus laps on selgelt hooletusse jäetud (nt kui vanemad on ära kolinud, tänaval nuttev laps, ter- viseprobleemidega laps). Olukordadest, kus lapse seis pole täpselt teada (nt laps on pidevalt räpane; kodust, kus on lapsed, kostub pidevalt asjade loopimist, karjumist ja nuttu), on valmis teatama vähem inimesi. Oluline on rõhutada, et abivajavast lapsest tuleb teatada igal juhul lastekaitsetöötajale või politseile – nad on pädevad olukorda hindama ja saavad lapsele või perele abi pakkuda. Andmekaitse ei ole sealjuures takistuseks.

Monitoring näitas, et 13% lastest on kodus pealt näinud vägivalda. 46% lastest on kogenud

² Vaata lasteombudmani juhendit abivajavast lapsest teatamise kohta lasteombudsmeni kodulehelt: http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/abivajavast_lapsest_teatamine_ja_andmekaitse_-_juhend.pdf.

kiusamist koolis. On oluline, et täiskasvanu, kelleni selline info jõuab, usaldaks last ja teataks institutsioonidele, kes last (vajadusel ka peret) aidata saavad. Monitooringu tulemused näitavad, et vanemad vajavad senisest enam teadmisi stressi maandamise, lapse emotsionaalse ja sotsiaalse arengu ning konfliktide lahendamise kohta. Viimane seostub selgelt ka laste kehalise karistamisega, mida hoiakute tasandil peab teatud olukordades mõistetavaks 4 vanemat 10-st. Õiguskantsler saatis sotsiaalministriale avaliku pöördumise: keelustada selge sõnaga lastekaitseasutustes laste kehaline karistamine. Pöördumisega liitus 31 laste ja lastekaitsega seotud ühendust ja organisatsiooni. Oluline on toetada laste kasvatamist vägivaldta ning pakkuda vanematele nõu ja abi laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel.

Koosolemise aega napib

Ajapuudus on monitooringu andmete järgi tõsine probleem. Neli vanemat kümnest tunneb, et neil napib aega oma laste jaoks. Lastest tunnetavad emade puhul sama probleemi 16% ja isade puhul 22% lastest. Vähemalt kord nädalas või sagedamini võtab emaga midagi tore-dat ette 45%, isaga 35% lastest. Terav probleem on laste ja vanemate suhtluse korraldamine lahku läinud perede puhul. Monitooringu andmete järgi elab mõlema bioloogilise vanemaga koos 62% lastest. 25% lastest ütles, et neil on isa, kes elab temast lahus. Viiendik lastest ei näe oma eemal elavat vanemat kunagi, 17% näeb mõni kord aastas või harvem. Üle poole (54%) neist lastest, kelle vanem elab temast lahus, sooviks vanemaga senisest sagedamini kohtuda.

Seega on oluline teadvustada lapse õigust mõlemale vanemale, rõhutada isade tähtsust laste elus ning parandada laste suhtlust eemal elava vanemaga. Samuti on olulised erinevad teenused, mis toetavad laste ja vanemate koosolemist.

Kokkuvõtteks võib öelda, et monitooring andis mõtteainet väga mitmete teemade ja probleemide kohta laste ja vanemate elus ning tagasisidet ühiskonnas valitsevatest hoiakutest. See on oluliseks materjaliks nii lasteombudsmani tegevuste kavandamisel kui ka laste ja perede arengukava 2012–2020 tegevuste hindamisel. Kindlasti on oluline, et monitooringu tulemustega tutvuksid nii lastekaitse, sotsiaaltöö, hariduse, korralduse kui ka teiste valdkondade spetsialistid. Et saada tagasisidet tehtud tegevuste ja loodud meetmete mõjudest, on oluline jätkata regulaarset lapse õiguste ja vanemluse monitooringu läbiviimist tulevikus.

Viidatud allikad

Biin, H., Karu, M., Suvi, H., Turk, P. (2012). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Kirjanduse ülevaade ja metoodika aruanne. Poliitikauuringute keskus Praxis.

http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/lapse_õiguste_ja_vanemluse_monitooring_-_kirjanduse_ulevaade_ja_metoodika_aruanne.pdf.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2006)19 liikmesriikidele positiivse lastekasvatuse toetamise poliitika kohta. www.sm.ee/nc/tegevus/lapsed-ja-pere/vanemaharidus.html?cid=1280&did=6700&sechash=4eed1d03.

Laste ja perede arengukava 2012–2020. (2011). Sotsiaalministeerium.

[<https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/Laste%20ja%20perede%20arengukava%202012-2020.pdf>].

Taylor, N., Smith, A. B., Nairn, K. (2001). Rights important to young people: Secondary students and staff perspectives. *International Journal of Children's Rights*, 9 (2), 137–156.

Teder, I. Õiguskantsleri avalik pöördumine sotsiaalministri poole laste kehalise karistamise keelustamiseks. 19.11.2012. <http://lasteombudsman.ee/et/õiguskantsleri-avalik-poordumine-sotsiaalministri-pole-laste-kehalise-karistamise-keelustamiseks>.

Õiguskantsleri seadus. RT I, 1999, 29, 406.

ÜRO lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.

Programm aitab ennetada raskustesse sattumist

Programmi üks eesmärke on suurendada kohalike omavalitsuste võimekust pakkuda tuge riskilastele ja noortele. Eelkõige soovitakse võimestada eri projektide kaudu neid omavalitsusi, kelle suutlikkus tegeleda ennetustööga on kõige väiksem. Üheks kohalikul tasandil toimuvaks tegevuseks on koolitused eri valdkondade spetsialistidele, kes tegelevad riskilaste ja -noortega, ning nende koostöö soodustamine. Plaanis on toetada koolide, noortekeskuste, politsei, sotsiaalasutuste ja muude organisatsioonide töötajate pädevust ning tugevdada kogukondade koostöövõrgustikku, aga ka luua tingimusi konkreetsete sekkumiste ja teenuste osutamiseks lastele ja noortele. Ennetustegevusele pööratakse kõige rohkem tähelepanu seetõttu, et laste ja noorte probleeme võimalikult varajane märkamine ning õigeaegne sekkumine vähendab omakorda tõsiste probleemidega laste ja -noorte arvu.

Programmi elluviimisel teevad valdkonnaülest ja süsteemset koostööd kolm ministereeriumi.

Haridus- ja teadusministeerium viib ellu tegevusi, millega aidatakse hariduslike erivajadustega õpilasi, koolitatakse koolide tugispetsialiste ja õpetajaid ning koostatakse juhendmaterjale. Lisaks arendatakse viimastel aastatel väga tõhusat tööd teinud õppenõustamiskeskuste tegevust ja toetatakse kaasava hariduse põhimõtete rakendamist. Üks tegevusi on arendada välja uued noorsootööasutused kohtades, kus noored neist kõige enam puudust tunnevad. Noorsootöötajatele pakutakse koolitust, et nad oskaksid paremini kaasata riskis olevaid noori; edendatakse noorte õigusrikkumisi ennetavaid ja sotsiaalset kaasatust suurendavaid noorsootöö tegevusi.

Koostöös justiitsministeeriumiga võetakse kasutusele Eesti eri paigus kogukonnapõhised kuriteoennetusmudelid. Lisaks on kavas läbi viia peredele suunatud kuriteoennetuslik sekkumisprogramm ning toetada erikooli lõpetanud ja noortevanglast vabanenud noorte järelhooldust, mis aitab neil jätkata õiguskuulekat elu kodukohta naasmisel.

Koostöös sotsiaalministeeriumiga arendatakse terviklik toetusüsteem lastele ja peredele ning võetakse kasutusele tõendus põhine programm lapsevanemate kasvatusoskuste parandamiseks.

Esimesed taotlusvoorud avanevad märtsis

Programmi üldelarve on 7,65 miljonit eurot, millest EMP kaasrahastamine moodustab 85% ehk 6,5 miljonit eurot. Lisaks ministereeriumide poolt elluviidavatele tegevustele toimuvad avatud taotlusvoorud ning tegevused, mida toetatakse väiketoetuskeemi kaudu. Toetuse taotlejateks võivad olla riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja teised avaliku sektori asutused, kodanikuühendused, kõrgkoolid ning teadus- ja arendusasutused.

Projektide toetussummad sõltuvad taotlusvoorust, projekti kestusest jt tingimustest ning võivad väiketoetuskeemi raames ulatuda 5000 kuni 60 000 euroni ja avatud taotlusvoorude puhul 170 000 eurost kuni 1,2 miljoni euroni.

Programm on praegu alles käivitamise faasis. Esimesed taotlusvoorud on plaanis välja kuulutada hiljemalt märtsis 2013. Taotlejale jääb pärast taotlusvoorude väljakuulutamist vähemalt kaks kuud aega oma projekti esitamiseks. Projektide tegevused kestavad sõltuvalt taotlustähtajast ning projekti pikkusest kuni 2016. aasta kevadeni, programmi tegevused võetakse kokku hiljemalt sama aasta detsembris.

Üks olulisemaid projektidele esitatavaid tingimusi on partnerite olemasolu Norras, kel on vastavad kogemused projekti teemaga tegelemiseks. Vajadusel aitab partnerite leidmisel Eesti Noorsootöö Keskus, sh planeeritavate kontaktseminaridega.

Täpsem info programmi kohta aadressil www.entk.ee/eea, info mehhanismi kohta aadressil www.eegrants.fin.ee.

Puuetega inimeste toetamisest Poolas – noppaid rahvusvaheliselt konverentsilt Koninis

Tiiu Kuus, Lääne-Viru Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakonna sotsiaalvaldkonna peaspetsialist

15.–16. novembrini osalesid Lääne-Viru maavalitsuse sotsiaalvaldkonna peaspetsialist Tiiu Kuus ja Rakvere linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhataja Lea Kivipõld Poolas Konini maakonnas rahlusvaheliselt konverentsil „Puuetega inimese kohalik kogukonnas”. Konverentsi korraldas Lääne-Viru maavalitsuse koostööpartner Konini maavalitsus.

Konini maavanem Malgorzata Waszak rääkis oma ettekandes, et Poola on võtnud aega puuetega inimeste konventsiooni ratifitseerimise ettevalmistamiseks: on tehtud muudatusi kodanike vabatahtliku teenistuse seaduses; püütakse leida rohkem raha puuetega inimeste tegevuste toetamiseks; arendatakse teenuseid kurtidele; pööratakse tähelepanu sellele, et võimaldada puuetega inimestel osaleda valimistel.

Poola töö- ja sotsiaalpoliitika minister Jaroslaw Duda rõhutas, et suhtumine puuetega inimestesse on muutunud: kui varem nähti ainult puuetega inimeste probleeme, siis nüüd keskendutakse nende võimetele ja võimalustele. Ta väljendas seisukohta, et töö on parim rehabilitatsioon. Puuetega inimeste võimaluste suurendamiseks tööd leida on kehtestatud seadus, mille kohaselt kõigis riigiasutustes peavad vähemalt 6% töötajatest olema puuetega inimesed. Asutusi, kes nimetatud seadust ei täida, trahvitakse. Trahvidest rahastatakse fondide tegevust, mis toetavad puuetega inimeste keskusi. Fondid rahastavad ka puuetega inimeste kindlustust; toetavad töandjaid, kes võtavad tööle puuetega inimesi; aitavad puuetega inimesi transpordiga või hariduse omandamisega seotud küsimustes ning teostavad järelevalvet puuetega inimestele osutatavate teenuste üle.

Puuetega inimestel Poolas on võimalik saada individuaalne assistent ja tööalane treener, kes õpetab tööalaseid oskusi. Minister märkis, et tuleb eraldada rohkem raha raskemate puuetega inimeste arendamiseks, näiteks autismiga inimestele. Sotsiaalkindlustuses liigutakse selle poole, et rahastada töökohtade loomist, sotsiaaltoetustena käsitletakse ka toidutalonge ja vautšereid argielu toetavate sotsiaalteenuste saamiseks. Eesmärk on tagada puuetega inimesele teiste ühiskonna liikmetega sama toimetulek ja võimalus iseseisvalt hakkama saada. Kui puuetega inimene on saanud hea hariduse, siis peaksid tal olema ka piisavalt head oskused konkureerimaks tööturul.

Konini sotsiaaltöö instituudi direktor Marta Cichocka väljendas seisukohta, et sotsiaaltöötajad teevad loomingulist tööd, sest iga inimese probleem on unikaalne – ei ole etteantud skeeme, kuidas üht või teist probleemi lahendada. Lisaks tavapärasele spetsialiseerumisele sotsiaaltöö eri valdkondadele õpitakse Konini sotsiaaltöö instituudis ka vabatahtlike kaasamist, enesekaitset ja viiepekeelt.

Konverentsi ajal tutvusime ka mitme puuetega inimeste keskuse ja ühe psüühiliste erivajadustega inimeste hooldekodu tööga. Keskused pakuvad tööteraapiat, hipoteraapiat, võimalusi tegeleda kunstiteraapiaga ja õppida kokaks või kondiitriks. Koos lapsevanematega koostatakse projekte ja programme, et taotleda tegevusteks raha. Poolas, nagu ka Eestiski, sõltuvad sotsiaalkeskuste tegevused olulisel määral projektidest. Tegeldakse aktiivselt vabatahtliku töö arendamisega. Mitted tegevuste juhendajad on ise füüsilise puudega inimesed, kes on leidnud juhendajatena rakendust. Heaks näiteks on Konini sotsiaalne kooperatiiv, mis ühendab tavalist äriettevõtet ja puuetega inimestega tegelevat fondi. Euroopa Liidu abiga saadi õmblusmasinad ja tehti remont, esialgu maksti projektirahast ka töötasu, nüüd müüvad puuetega inimesed iseseisvalt oma toodangut. Kooperatiiv toodab puuetega inimestele mõeldud riideid, mida on lihtne selga panna, kuid mis on samal ajal ilusad ja noortepärsed.

Eesti Pimedate Raamatukogu

aitab erivajadustega inimestel kirjandusega kursis olla

Priit Kasepalu, Eesti Pimedate Raamatukogu teabejuht

Sotsiaaltöötajana olete kindlasti oma töös suhelnud pimedate, vaegnägijate või mõne teise puudega inimestega, kes ei saa tavakirjas raamatuid lugeda. Oma abi pakub Eesti Pimedate Raamatukogu, kust on võimalik laenata punktkirjas, heli-, puute- ja e-raamatuid ning kirjel- dustõlkega filme.

Lugejaks registreerimine. Eesti Pimedate Raamatukogu teenindab nii Eestis kui ka välismaal elavaid nägemispuudega või mõne muu trükitud teksti lugemist takistava puude, häire või haigusega inimesi. Enamik kogus olevatest eesti- ja võõrkeelsetest heliraamatutest on salvestatud Eesti Pimedate Raamatukogus või raamatukogu tellimusel. Need ei ole mõeldud müügiks, vaid laenutamiseks. Audioraamatuid ei laenutata aga igapähele. Raamatukogu kasutab autoriõiguse seaduses sätestatud teose vaba kasutamise reegleid ega maksa autoritele tasu. Autoritasu maksmiseta on lubatud teost paljundada, levitada ja suunata puuetega inimestele viisil, mis on otseselt seotud nende puudega, tingimusel et seda ei tehta äriilistel eesmärkidel.

Seetõttu on lugejaks registreerimisel vaja esitada koos isikut tõendava dokumendiga tõend trükitud teksti lugemist takistava puude, häire või haiguse kohta. Alla 16-aastase lapse puhul nõutakse ka lapsevanema või hooldaja kirjalikku nõusolekut, mille vormi leiab raamatukogu kodulehel. Lugejaks registreeritakse avalduse alusel raamatukogus kohapeal, kuid täidetud ja allkirjastatud registreerimisavalduse ning koopiad nõutud dokumentidest võib saata ka postiga. Registreerimis- vormi leiab kodulehel e-teenuste alt. Registreerimissoovist saab teatada telefonil 674 8212 või e-postiga laenus@epr.ee. Soovijatele saadetakse registreerimisavaldus postiga koju.

Laenutuses üle 3000 heliraamatu. Eesti Pimedate Raamatukogus valmistatud audioraamatute esitajad on näitlejad ja raadiodiktorid. Leidub nii eesti kui ka väliskirjandust – romaane, jutuko- gusid, reisiraamatuid ja palju muud, kokku üle 3000 heliraamatu. Teoste lühitutvustused leiab kodulehel Raamatututvustaja nimestikust. Heliraamatuid saab laenutada raamatukogus, postiga või kasutades raamatukogudevahelist laenusust. Lugeja võib korraga laenata kuni viis heliraa- matut 30 päevaks. Enamik CD-del heliraamatuid laenutatakse mittetagastatavatena. Need saade- takse lugejatele posti teel koju iga kahe nädala tagant. Eesti Pimedate Raamatukogu Veebiraamatukogu (<http://veebiraamat.like.ee/veebiraamat/>) võimaldab heliraamatuid alla laadi- da ja voogedastusena kuulata. Veebiraamatukogus on üle 2000 eesti- ja võõrkeelse audioraamatu ning nende hulk kasvab pidevalt. Enamik kogus olevatest heliraamatutest on valmistatud vas- tavalt DAISY (*Digital Accessible Information System*) standardile, kuid leidub ka MP3-vormin- gus raamatuid. DAISY raamatutes saab lisaks teksti kuulamisele otsida peatükke ja fraase ning lisada järjehoidjaid. Kuulamiseks sobib DAISY-pleier või arvuti. DAISY-pleieri suur eelis võr- reldes tavalise CD-pleieriga on tema mälu, mis võimaldab kuulamise katkestamisel hiljem samast kohast jätkata. Hõlpsalt kasutatavad aparaadid on loodud arvestades pimedate inimeste vajadusi – nupud on reljeefsed ja hästi eristatavad. DAISY-pleiereid müüb soodushinnaga tehnilise abivahendina MTÜ Jumalalaegas abivahendikeskus Silmalaegas (www.silmalaegas.ee, tel 5383 8129, silmalaegas@laegas.ee).

Palve sotsiaaltöötajale. Eesti Pimedate Raamatukogul on praegu 650 lugejat. Neid, kes audio- raamatuid vajaksid, on aga palju enam. Kuna andmekaitseõnõud ei luba sotsiaaltöötajatel seda teenust vajavate inimeste andmeid raamatukogule edastada, on raamatukogul palve, et tutvustak- site neile võimalust olla kirjandusega kursis heliraamatute vahendusel. Kõik teenused on tasuta.

Eesti Pimedate Raamatukogu
Suur-Sõjamäe 44a, 11415 Tallinn
www.epr.ee

Changes in sickness and disability insurance systems

Tiina Ojakallas, Ministry of Social Affairs

According to PRAXIS Center for Policy Studies, disability pensioners formed 9.9% of the Estonian working-age population in 2011, which is significantly higher than the OECD average. The number of disability pensioners has been growing rapidly in recent years. The State Audit Office has found that the current system does not motivate people who have lost their capacity for work to return to the labour market, as they are not offered sufficient rehabilitating work and health care services, but also because there is a stronger focus on a person's incapacity for work than on his/her ability to perform other tasks or learn a new profession. The Ministry of Social Affairs has started a thorough sickness and disability system reform, which will unite temporary and permanent incapacity for work under one scheme. According to the plan, the scheme will be administered by the Estonian Unemployment Insurance Fund, which will also be offering activating measures for people with disabilities. In future, a person's capacity for work will be considered from the point of view of available work positions on the labour market, instead of assessing his/her incapacity for work; in case of long-term health damage, an opportunity to learn a new profession will be offered. The disability insurance system reform will also be including occupational accident and disease insurance. The grounds and need for pensions under favourable conditions, special pensions and superannuated pensions will also be assessed and reviewed. The new plan will be implemented in stages starting from 2014.

Responsibilities of families for their members in need of assistance

Ave Henberg, LL.M.; Kärt Muller, LL.M

The Estonian constitution provides that a person in need of assistance shall be helped by his/her family and the state. The analysis „Responsibilities of families for members in need of assistance (due to social problems)” investigated the way the responsibility of providing assistance is divided between the family and the state. According to the constitution, parents have a responsibility to maintain and raise their under-aged children, and everyone has a responsibility to take care of their family members in need for assistance. The constitution does not define the term ‘family’. Therefore, it is important to consider what the society understands as a family. According to a survey of 2011, the Estonian society considered a family to be people who are married, a man and a woman living together in a stable and close personal relationship, and people who descend from each other. It remained unclear whether same-sex couples living together in a stable relationship or horizontal kinship (sisters-brothers) would also constitute a family. In the majority of cases, the duty to assist has to be carried out by providing financial assistance; in exceptional cases, it should be allowed to fulfil the duty in another way. Family members may be freed from their responsibility to assist and the duty may be delegated to society, if having to provide assistance endangers the human dignity of the assisting family member.

Necessary, but underfinanced: internal and external image of social work in Estonia

Kadri Koppel, MA in Social Sciences

The article introduces a master's thesis defended at Tallinn University Institute of Social Work, which compares the internal and external image of social work. To measure the image, a semantic differential scale was used. An electronic questionnaire-based survey was carried out with 402 participants. 97% of the respondents had heard that social work exists as a profession. The strongest association with ‘social work’ was that it was ‘necessary’, followed by the designation ‘underfinanced’, which was also the characteristic strongest associated with ‘social workers’. Predominantly, the role most strongly associated with ‘social workers’ was ‘helper’. Though ‘underfinanced’ could easily be associated with a lack of motivation and carelessness, the results of the survey showed that in spite of their low salary, social workers are generally seen by the general public as competent, altruistic, caring and helping. Many characteristics of the image of social work received an average credit, which shows that the respondents did not have a clear understanding of the contents of social work. A significant share of the respondents (36%) received information about social work from the media. When comparing the data of the survey with that of a survey carried out by T. Tamm in 2010, it is possible to claim that the internal and external image of social work overlap to a great extent – social workers see their profession similarly to the society's viewpoint.

На дне рождения журнала обсуждалось положение профессии и работа с различными целевыми группами. Стр. 5

Журнал «Sotsiaaltöö» выходит уже 15 лет. В честь этого 2 ноября в Институте развития здоровья провели дискуссионное кафе, где авторы и читатели журнала, эксперты социальной сферы, студенты и журналисты обсуждали актуальные профессиональные проблемы. В этом номере журнала можно прочитать краткий обзор дискуссий по темам «социальная работа как специальность и профессия», «уполномочивание и психосоциальная социальная работа», «социальная работа и целевые группы: социальный работник как организатор услуг для пожилых и людей с ограниченными возможностями» и «социальная работа и целевые группы: возможности поддержки детей и молодежи в семье, замещающем доме, школе и общине».

Изменения в страховании по нетрудоспособности. Стр. 12

Тийна Оякалас, министерство социальных дел

Количество людей, получающих пенсию по нетрудоспособности, с каждым годом растет. Государственный контроль установил, что действующая система не потерявших трудоспособность мотивирует людей к возвращению на рынок труда. Министерство социальных дел приступило к основательной реформе страхования по нетрудоспособности, в ходе которой планируется объединить временную и устойчивую нетрудоспособность в одну схему, а управление ею поручить Страховой кассе по безработице. Вместо нетрудоспособности в дальнейшем планируется оценивать способность человека работать, исходя из всех вакансий на рынке труда, и предлагая переобучение в случае длительного нарушения здоровья.

Обязанности семьи перед членом семьи, нуждающимся в помощи. Стр. 20

Аве Хенберг, Кярт Муллер, магистры права

Согласно Конституции ЭР, нуждающемуся в помощи человеку должны помогать его семья и государство. В статье обсуждается, что подразумевает понятие «семья», на которую возложена обязанность оказывать помощь человеку, нуждающемуся в помощи ввиду социальных проблем; в каких случаях возникает обязанность оказания помощи, и в чем она должна выражаться. По принципу Конституции, обязанность оказания помощи можно возложить только на людей, которых общество и законы признает семьей. Государство может освободить семью от обязанности оказания помощи, если оказание помощи ставит помогающего в положение, угрожающее его человеческому достоинству.

Нужная, но недостаточно финансируемая: внутренний и внешний имидж социальной работы в Эстонии. Стр. 35

Кадри Коппель, магистр социальных наук

Статья знакомит с результатами магистерского исследования, целью которого было сравнить внешний и внутренний имидж социальной работы. Из 402 участников электронного опроса 97% были слышаны о профессии «социальная работа». Из представленных характеристик, социальная работа наиболее ассоциировалась с определением «нужная», а затем с определением «недостаточно финансируемая». Общество видит социальных работников, несмотря на их малооплачиваемость, компетентными, альтруистичными и заботливыми. Внутренний и внешний имидж социальной работы во многом совпадают.

Новые возможности поддержки для детей и молодежи группы риска. Стр. 58

Эдгар Шлюммер, Эстонский центр молодежной работы

При поддержке стран Европейского экономического пространства (ЕЭП) в ближайшие годы в Эстонии будет проведена в жизнь программа «Дети и молодежь группы риска», направленная на улучшение благосостояния детей и молодежи в возрасте до 26 лет. Программой руководит Министерство образования и науки при содействии Министерства юстиции и Министерства социальных дел, внедрение программы поручено Эстонскому центру молодежной работы. По примеру стран ЕЭП, в Эстонии планируется разработать целостную систему предупреждения социальных рисков у детей и молодежи, предусматривающую увеличение способности местных самоуправлений оказывать детям и молодежи поддержку.

Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood (2012). Toimetanud Judit Strömpl, Marju Selg, Merle Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus

Selles raamatus tutvustavad Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudiga seotud autorid oma viimaste aastate uurimistöid, mille teemaks on laste vastu suunatud vägivald ja väärkohtlemine. Kõik käsitletavat uurimused lähtuvad sotsiaalse konstruktsionismi põhimõtetest ja on teostatud narratiivianalüüsi meetodeil. Valitud lähenemisviis aitab sügavamalt mõista ja teoreetiliselt mõtestada nii spetsialistide kui ka klientide vaatenurka uuritava teema kohta.

Raamat koosneb kahest osast: esimene osa annab ülevaate uurimistööst teoreetilistest ja metodoloogilistest alustest ning teises osas on esitatud empiiriliste andmete analüüsitulemused.

Kuna raamat sisaldab nii uurimistööst näiteid kui ka sotsiaalteaduslikuks uurimistööks vajalikke teadmisi, leiavad siit kasulikku lugemist nii sotsiaaltöö ja sotsioloogia üliõpilased kui ka küpsed sotsiaalteadlased, kes tunnevad huvi kvalitatiivsete uurimismeetodite uuemate suundade vastu. Praktilise sotsiaaltöö tegijatele võiksid sotsiaaltöö-lugude analüüsi tulemused pakkuda tuge oma töö üle arutlemiseks. Loodetavasti leidub raamatus midagi kõitvat ka kõigile teistele sotsiaalselt tundlikele ja sotsiaaltööhuvilistele inimestele.

www.tyk.ee

Jobpics – uus ja põnev töövahend ameti valikul

Jobpics on piltidega varustatud küsimustik, mis koosneb 183-st eri ametid tutvustavast kaardist, kajastades omakorda rohkem kui 600 erinevat ametit.

Jobpics küsimustiku töötas välja 2009. aastal Norra karjäärinõustaja Arne Svendsrud ning see on leidnud rakendust nii koolides, karjäärinõustamiskeskustes, tööturuasutustes kui kutserehabilitatsioonikeskustes. Kuna *Jobpics*st on olnud Norra nõustajatele palju kasu, on seda hakatud kohandama ka teistele riikidele. Tänu Leonardo da Vinci programmi rahastatud projektile „*Jobpics Europe*” jõuab see nõustajateni Soomes, Hispaanias, Leedus ja Eestis.

Jobpics sobib kõigile, kellel on tarvis süsteemselt uurida oma tööalaseid huve. Eriti hästi sobib see inimestele, kellel puudub varasem töökogemus ja kes ei saa kasutada kirjalikku testi nt õpiraskuste või vähese eesti keele oskuse tõttu. Kaartide komplekti saab kasutada ka illustratiivse materjalina karjääriõppes üldhariduskoolides ning tööharjutusteenusel olevate klientide tööks ettevalmistamisel.

Oluline on siinkohal rõhutada, et *Jobpics* ei ole test, vaid vahend huvide süsteemseks uurimiseks ja analüüsimiseks. *Jobpics* sobib kasutamiseks, kui inimene soovib saada ideid ameti või eriala valikuks. Sellest saab abi ka inimene, kes juba

on teinud elus valiku, kuid soovib nüüd täiesti teise valdkonda edasi liikuda.

*Jobpics*i kasutamine ei nõua spetsialistidelt põhjalikku eelnevalt koolitust.

Projekt, mille raames töövahend Eesti jaoks kohandati ja tõlgiti, lõppes septembris. *Jobpics*i on võimalik osta Astangu Kutserehabilitsiooni Keskusest. Täpsema info leiate Astangu keskuse kodulehelt www.astangu.ee või meiliaadressil keiu.talve@equass.ee.

Lemme Palmet, projekti koordinaator, Astangu Kutserehabilitsiooni Keskus

MÖTTEVARA

Jeesus on öelnud:

„Aeg on täis saanud ja Jumala riik on lähedal; parandage meelt ja uskuge evangeeliumisse! Taevariik on põllusse peidetud varanduse sarnane, mille mees leidis ning kinni kattis, ja läks sealt ära röömsana selle üle ja müüs ära kõik, mis tal oli, ja ostis selle põllu. Taas on taevariik kaupmehe sarnane, kes otsis ilusaid pärle, ja kui ta oli leidnud ühe kalli pärli, läks ta ja müüs kõik, mis tal oli, ning ostis selle.

Teie olge siis täiuslikud, nagu teie taevane Isa on täiuslik.

Ärge olge mures oma elu pärast ... kes teie seast võib muretsemisega oma pikkusele ühegi küünra jätkata? ... Ent otsige esiti Jumala riiki ja tema õigust ... Ärge siis olge mures homse pärast ...

Aga mina ütlen teile: Armastage oma vaenlasi ja palvetage nende eest, kes teid taga kiusavad, et te saaksite oma Isa lapsiks, kes on taevas ...

Sellepärast kõik, mida te tahate, et inimesed teile teevad, tehke ka neile; sest see on käsuõpetus ja prohvetid.

Sest midagi ei ole peidetud, mis ei tuleks ilmsiks, ja midagi pole salajas, mida ei saada teada.

Tulge minu juurde kõik, kes olete vaevatud ja koormatud, ja mina annan teile hingamise ...

õppige minust, et mina olen tasane ja südameilt alandlik ...

Sest kellele on palju antud, sellelt nõutakse palju; ja kelle hoole on palju jäetud, sellelt päritakse veel rohkem.

Mina olen viinapuu, teie olete oksad; kes jääb minusse ja mina temasse, see kannab palju vilja; sest ilma minuta ei või te midagi teha!

Mitte teie ei ole mind valinud, vaid mina olen teid valinud ja olen teid seadnud, et te lähöksite ja kannaksite vilja, ja et teie vili jääks ...

Sina, kui sa palvetad, siis mine oma kambriks ja sule uks, ja palu oma Isa, kes on salajas, ja su Isa, kes näeb salajasse, tasub sinule ... Teie palvetage siis nõnda: Meie Isa, kes sa oled taevas! Pühitsetud olgu sinu nimi; sinu riik tulgu; sinu tahtmine sündigu nagu taevas, nõnda ka maa peal; meie igapäevast leiba anna meile tänapäev; ja anna meile andeks meie võlad, nagu meiegi andeks anname oma võlglastele; ja ära saada meid kiusatusse, vaid päästa meid kurjast; sest sinu on riik ja vägi ja au igavesti! Aamen ...

Uue käsusõna ma annan teile, et te üksteist peate armastama, nõnda nagu mina teid olen armastanud; et teiegi üksteist armastaksite. Sellest tunnevad kõik, et teie olete minu jüngrid, kui teil on armastus isekeskis.”

Jeesus, kristlaste Uue Testamendi Jumala Poeg, Messias (Kristus), Prohvet, Preester ja Kuningas, Päästja, Lunastaja ja Õnnistegija. Tänapäeval on paljud teadlased seisukohal, et Jeesus on ajalooline isik, kes sündis kuningas Heroodese ajal Juudamaal Palestiinas. Jeesuse olulisemad ütlused on tsiteeritud Piibliselt väljaandel 1968. a kirjastatud Piiblist.

Vahendanud Jüri Raudsepp

Foto: Anne Arendi

OLE KOHAL!

**Sokos Hotel Viru
Konverentsikeskuses
Tallinnas
13.–14. veebruar 2013**

**Traditsiooniline aasta tipp-sündmus kõigile,
kes omavalitsuste tööde ja tegemistega seotud**

Osavõtuks registreerimine algab jaanuaris 2013

JÄLGI INFOT KODULEHEL

www.linnadvallad.ee

EESTI LINNADE LIIT
ASSOCIATION OF ESTONIAN CITIES

Eesti
Maaomavalitsuste Liit
Association of Municipalities of Estonia

info: tel 618 1798

MTÜ Koolituskoda kutsub koolitustele

- 11.01.2013** Tartus „Eraisiku pankrot – võimalus vabaneda kohustustest”
- 24.01.2013** Tallinnas „Perekonnaõigus sotsiaaltöötajale”
- 21.02.2013** Tartus „Võlanõustamisteenuse osutamiseks ja sotsiaaltööks vajalikud juriidilised teadmised”
- 21.03.2013** Tallinnas „Pere-eelarve koostamine ja juhtimine”
- 25.04.2013** Tartus „Uuendused sotsiaalsfääri reguleerivates õigusaktides. Kohtupraktika ülevaade”
- 16.05.2013** Tallinnas „Kohalik omavalitsus – eestkostetasutus. Kohaliku omavalitsusüksuse ülesanded sotsiaalhoolekande korraldamisel”

Koolituskavad ja registreerimine: <http://www.juristid.com/KOOLITUS.php>

Telefon informatsiooniks 5330 2911

Anname teada ka võlanõustamisfoorumi loomisest: www.pankrot.eu/foorum ja kutsume ühinema Facebook'is Võlaabi grupi ja leheküljega „Rahamured”